T.C
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

MARAŞ BÖLGESİNE KAFKASYALI KAVİMLERİN İSKÂNLARI (ÇERKES-ÇEÇENLER)

Recep ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ
2019

T.C
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

MARAŞ BÖLGESİNE KAFKASYALI KAVİMLERİN İSKÂNLARI (ÇERKESLER - ÇEÇENLER)

DANIŞMAN : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Edip ÇELİK
JÜRİ : Dr. Öğr. Üyesi Erhan ALPASLAN
JÜRİ : Dr. Öğr. Üyesi İsa KALAYCI

Recep ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ
2019

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

MARAŞ BÖLGESİNE KAFKASYALI KAVİMLERİN İSKÂNLARI (ÇERKESLER - ÇEÇENLER)

Recep ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Tez ...../..../2019 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Edip ÇELİK	**Dr. Öğr. Üyesi Erhan ALPASLAN**	**Dr. Öğr. Üyesi İsa KALAYCI**
BAŞKAN	**ÜYE**	**ÜYE**

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet EYİCİL
Enstitü Müdürü

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MARAŞ BÖLGESİNE KAFKASYALI KAVİMLERİN İSKÂNLARI (ÇERKESLER - ÇEÇENLER)

Recep ÇELİK

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Edip ÇELİK

Yıl : 2019, 104+ XI

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Edip ÇELİK (Başkan)
: Dr. Öğr. Üyesi Erhan ALPASLAN (Üye)
: Dr. Öğr. Üyesi İsa KALAYCI (Üye)

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kafkasya'nın bir bölümüne hâkim olan Rusya, 1829 Edirne Antlaşması neticesinde Kafkasya'yı kontrol altına almıştır. Kafkas halkları bu süreçte Rus yayılmacılığına karşı mücadeleye girişmiştir. Özellikle İmam Şeyh Şamil'in Müridizm hareketi Rus yayılmacılığını bir süre durdurmuştur. Fakat 1859'da İmam Şeyh Şamil'in yenilmesi bölgedeki Rus hâkimiyetini perçinlemiştir. Çarlık Rusya bölgede yaşayan kavimlere politik ve sosyolojik baskı uygulamaya başlamıştır. Kafkas kavimleri; yaşanan bu gelişmeler karşısında tarihi, dini ve sosyal bağlarının olduğu Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmışlardır. Kafkasyalı kavimlerin Osmanlı topraklarına yönelik göç hareketleri 1859 yılından başlayarak 1920'li yıllara kadar devam etmiştir. Göçlerin sonucunda binlerce yıldır yaşadıkları anavatanlarını terk eden Kafkasyalı kavimler, Anadolu'nun çeşitli bölgelerine iskân edilmişlerdir. Kafkas göçmenlerinin yerleştirildiği en önemli merkezlerinden biri Adana'ydı. Fakat Adana'nın sıcak ve nemli iklimi Kafkasyalı kavimleri özellikle de Çerkez ve Çeçenleri zorlamıştır. Kafkasya bölgesinde daha yüksek ve soğuk bölgeleri tercih eden bu kavimler, kendilerine uygun olarak gördükleri Maraş bölgesine göç etmişlerdir. Maraş bölgesine yönelik göçler genel olarak 1861-1915 yılları arasında gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada; Çerkes ve Çeçenlerin Maraş Sancağına bağlı Göksun, Elbistan ve Afşin Kazalarına iskân edilmesi incelenmiştir. Maraş'a yerleşen Çerkez ve Çeçen kavimleri hakkındaki bilgiler; Başbakanlık Osmanlı Arşiv Vesikaları, bölgenin ileri gelenleri ile yapılan röportajlar ve bu röportajlar sırasında temin edilen vatandaşlık alt üst soy bilgileri sayesinde tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kafkasya, Maraş, İskân

DEPARTMENT OF HİSTORY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY

ABSTRACT

MASTER'S THESİS

THE SETTLEMENT OF THE CAUCASIAN PEOPLES IN THE MARASH REGION (CIRCASSIAN - CHECHENS)

Recep ÇELİK

Supervisor : Assoc. Prof. Mustafa Edip ÇELİK
Year : 2019, Pages: 104+XI

Jury : Assoc. Prof. Mustafa Edip ÇELİK (Chairperson)
: Assoc. Prof. Erhan ALPASLAN (Member)
: Assoc. Prof. İsa KALAYCI (Member)

Russia took control of a part of the Caucasus with Kücük Kaynarca Treaty dated of 1774 and the Edirne Treaty of 1829 strengthened Russian rule in the region. In this process, the Caucasian peoples struggled against Russian expansionism. In particular, the movement of Müridism, led by Imam Sheikh Shamil, stopped Russian expansionism for a while. But the defeat of Imam Shaykh Shamil in 1859 consolidated the Russian domination in the region. Tsarist Russia started to exert political and sociological pressure on the people living in the region. In the face of these developments, the Caucasian peoples had to migrate to the Ottoman lands where they had historical, religious and social ties. Migration movements of Caucasian peoples to Ottoman lands continued from 1859 until 1920s. The Caucasian tribes who left their homeland as a result of immigration were settled in various regions of Anatolia. One of the most important settlement centers was Adana. But the hot and humid climate of Adana forced the Caucasian tribes, especially Circassian and Chechens. These tribes, who prefer higher and cold regions in the Caucasus, migrated to the Maras region, which they considered appropriate. Migrations to the Maras region were carried out between the years 1861-1915.

In this study; Circassian and Chechens placed in Göksun, Elbistan and Afşin Cazas of Maras were examined. The information about the Circassian and Chechen tribes who settled in Maras was determined by sources such as the Ottoman Archives of the Prime Ministry, the interviews with the elders of the region and pedigree records that was obtained during these interviews.

Keywords : Caucasia, Maras, settlement.

ÖN SÖZ

Kafkasya insanlık tarihi açısından, sahip olduğu stratejik konumu nedeniyle, mühim hadiselere tanıklık etmiş önemli bir coğrafyadır. 18. Yüzyıla gelindiğinde bölgeye egemen olma arzusu çerçevesinde bir takım politikalar uygulamaya başlayan Rusya, bölge halkını kışkırtmış ve Kafkasya coğrafyasını parçalara ayırarak buradaki halkı Osmanlı topraklarına sürgün etmiştir. Osmanlı Devleti açısından da son derece önemli olan bu hadise 19. yüzyıl 'da belirgin bir hal almaya başlamıştır. Yaklaşık olarak 1.500.000-2.000.000 Kafkasyalı, Osmanlı topraklarına göç etmek mecburiyetinde kalmıştır. Göç eden Kafkasyalı kavimler, Anadolu'nun muhtelif yerlerine yerleşmiş ve burada varlığını idame ettirme çabası içerisine girmiştir.

Kafkasyalı kavimlerin, Osmanlı Devleti'nin merkez bölgelerine yaptığı göçler, tarihsel olarak aydınlatılmış olmasına karşın Taşra, Mezra, Köy kısımlarına değinilmemiş ve özellikle de sahaya çok fazla inilmemiştir. Nitekim yapılan çalışmada, taşra, mezra, köy kısımlarına değinilmekte olup, saha çalışmasıyla bu konu mümkün olduğu kadar aydınlatılmaya çalışılmıştır. Konunun temelini oluşturan Kafkasyalı kavimlerin (Çerkes ve Çeçenler) Maraş ve çevresine göç hareketleri, gerek arşiv belgeleri gerekse sahada birebir röportajlar vasıtasıyla açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Burada merkez bölgelerden ziyade köyler üzerinde durulmuştur. Göksun, Elbistan, Afşin bölgelerinde toplamda 27'den fazla Kafkasya kökenli köyün tespiti yapılmış ve bu köylerden 24'üne ulaşılmıştır.

Arşiv belgelerindeki verilere göre Kafkasyalı –Çerkes Çeçen- kavimlerin Maraş bölgesine gelişleri 1861 ve 1880'li yıllara dayanmaktadır. Nitekim yapılan saha çalışmaları, röportajlar ve elde edilen verilerde (T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Alt Üst Soy Belgesi) bu tarihleri doğrulamaktadır.

Yapılan çalışmada: Elbistan ve Afşin bölgesinde 3 Çerkes köyü (Deveboynu, Kargabükü, Yazıköy), Göksun bölgesinde 19 Çerkes (Yantepe, Karaahmet, Saraycık, Temurağa, Hacıömer, Kuzutepe, Yağmurlu-Kazmadere, Kaleköy, Salyan, Fındık, Korkmaz, Kamışcık, Soğucak, Akifiye-Büyükamurlu, Mehmetbey, Mahmutbey, Tahirbey, Ortatepe, Kireç), ve Göksun bölgesine bağlı 3 Çeçen köyü (Çardak, Gücüksu, Sisne) saptanmıştır. Bu köylerin bölge sakinleri Çerkes ve Çeçen olmakla beraber kısmi olarak Türk ve Kürt kökenli küçük gruplar da bulunmaktadır. Nitekim bu Köyler, 2013 yılı itibari ile Mahalle statüsüne geçmiştir. Bahsedilen bölgelere gelen ailelerin çoğunun Adana ve Ceyhan bölgesinden geldikleri saptanmış, bunun dışında Kayseri, Kars, Düzce, Sivas, Muş bölgelerinden gelen ailelere rastlanmıştır. Gerçekleştirilen çalışmada tüm bilgiler ışığında Maraş ve ilçelerinin Çerkesler için önemli iskân noktalarından biri olduğuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada emeği geçen Dr. Ögr. Üyesi Mustafa Edip ÇELİK, hocama sonsuz minnetimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca çalışmanın ilk aşamasından son aşamasına kadar desteğini bir an bile esirgemeyen Dr. Ögr. Üyesi Erhan ALPASLAN hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmanın birçok aşamasında desteklerini esirgemeyen Arş.Gör. Toroshan ÖZDAMAR'a, Arş.Gör. Hadi AVA'ya, Arş.Gör. Ahmet GÜLENÇ'e ve Kahramanmaraş Kuzey Kafkas ve Sanat Derneğine, son olarak okuma-düzenleme kısmındaki yardımlarından dolayı kıymetli arkadaşım Nadir GÖRÜR'e ve manevi kardeşim Deniz KURTBOĞANA Teşekkür ederim.

Recep ÇELİK
Kahramanmaraş – 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET I
ABSTRACT II
ÖN SÖZ III
İÇİNDEKİLER IV
TABLOLAR LİSTESİ VII
ŞEKİLLER LİSTESİ VIII
GÖRÜNTÜLER LİSTESİ IX
HARİTALAR LİSTESİ X
KISALTMALAR XI
1. GİRİŞ 1
1.1. Göç Kavramı 4
2. KAFKASYA'NIN COĞRAFYASI, TARİHİ VE KUZEY KAFKAS HALKLARI 5
2.1. Kafkasya Coğrafyası 5
2.2. Kafkasya'nın Tarihi ve Önemi 6
2.3. Kuzey Kafkas Halkları 8
2.3.1. Çerkesler (Adigeler) 8
2.3.2. Besleneyler 8
2.3.3. Bjeduglar 8
2.3.4. Kabardeyler 8
2.3.5. Mamheğler 9
2.3.6. Mahuashlar (Mahoş) 9
2.3.7. Çemguylar 9
2.3.8. Wubıhlar 9
2.3.9. Şapsığlar 10
2.3.10. Hatukoylar 10
2.3.11. Janeyler 10
2.3.12 Abhazlar 10
2.3.13. Çeçenler 11
2.3.14. Osetler (Asetinler) 11
2.3.15. Dağlılar (Dağıstan) 11
3. 18. YÜZYIL DA KAFKASYA'DAKİ SİYASİ GELİŞMELER 13
3.1. Osmanlı Rus İlişkileri 15
3.2. Rusya'nın Kafkasya Politikası 18
3.3. Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Siyaseti 19
3.3.1. Güney Kafkasya Siyaseti 19
3.3.2 Kuzey Kafkasya Siyaseti 20
3.3.3 Kafkasya Halkının Rusya'ya Karşı Vermiş Olduğu Mücadeleler 21
3.3.4. Kafkasya'da İmamlar Dönemi 22
4. KAFKAS HALKLARININ GÖÇÜ 24
4.1. 21 Mayıs 1864 Kafkas Sürgünü 24
4.2. Kafkas Halklarının Osmanlı Devletine Göçleri 26
4.3. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sonrası Anadolu'ya Kafkas Halklarının Göçleri 27
4.4. Anadolu'ya Kafkas Halklarının İskânı 28
4.5. Muhacir Komisyonları ve İşlevleri 30
4.6. Adana/ Çukurova Bölgesine Kafkas İskânı (Çerkes-Çeçen) 32

5. KAHRAMANMARAŞ BÖLGESİNE KAFKAS KÖKENLİ HALKLARIN İSKÂNI 35
5.1. Maraş Bölgesinin Tarihi ve Coğrafyası 35
5.2. Kafkas Halklarının Maraş Bölgesine Göç ve İskânı (Çerkes/Çeçen).....36
5.3. Çerkes ve Çeçen Köyleri.....37
5.3.1.Temürağa Köyü 37
5.3.2. Kargabükü (Anzorey) Köyü.....39
5.3.3. Yağmurlu Köyü (Azizin Köyü-) Kazmadere Köyü.....41
.....42
.....43
5.3.4. Fındık Köyü.....43
5.3.4. Korkmaz Köyü 45
5.3.5. Hacı Ömer Köyü (Aşağı Kuzutepe Köyü).....46
5.3.6. Akifiye ve Büyük Çamurlu Köyü.....48
5.3.7. Mehmet Bey Köyü.....50
5.3.8. Tahirbey Köyü.....52
5.3.9. Mahmutbey Köyü 53
5.3.10. Karaahmet Köyü.....55
5.3.11. Yantepe Köyü 57
5.3.12. Kamışçık Köyü 59
5.3.13.Saraycık Köyü 61
5.3.14. Ortatepe Köyü 62
5.3.15. Kireç Köyü 63
5.3.16. Yazıköy 65
5.3.17. Kalesalyan Köyü.....66
5.3.18. Soğucak Köyü 68
5.4. Çeçen Köyleri 70
5.4.1. Gücüksu köyü.....70
5.4.2. Çardak köyü 71
5.4.3. Sisne Köyü 73
6. ÇERKES AİLE YAPISI GELENEK VE ÂDETLER.....77
6.1. Çerkes Toplumlarında Aile Yapısı 77
6.2. Çerkeslerde Kaşenlik (Flört) 78
6.3. Kaşenlikte Temel Kaideler 78
6.4. Evlilik Sürecine Giden Kaşenlik İlişkisi 78
6.5. Evlenme Akdi ve Euç 79
6.6. Eş Seçerken Dikkat Edilen Adetler.....79
6.7. Evlilik 79
6.8. Çerkeslerin Kanunları (Xabze).....80
6.9. Çerkesler'de Cenaze 81
6.10. Çerkesler'de İsim 81
6.11. Çerkesler'de Genç Delikanlılık ve Mertlik Üzerine 81
6.12. Çerkes Toplumlarda Aile ve Akrabalık 82
6.13. Çerkesler'de Yolculuk Esnasındaki Kurallar 84
6.14. Çerkesler'de Giyim Kuşam 84
6.15. Kadınların Geleneksel Kıyafetleri 85
6.16. Erkeklerin Geleneksel Kıyafetleri.....85
6.17. Çerkes Dili.....86
6.18. Çerkes Mutfak Kültürü.....87

7. ÇEÇEN KÜLTÜRÜ VE ADETLERİ 88
7.1. Aile Yapısı 88
7.2. Çeçenlerde Evlilik 88
7.3. Çeçenlerde Dil 89
7.4. Çeçenlerde Cenaze 89
7.5. Çeçenler de Toplumsal Kurallar 90
7.7. Çeçenlerde Mutfak Kültürü 90
7.8. Çeçenlerde Diğer Adetler 90
7.9 Çerkes ve Çeçen Köylerinde Şehit ve Gaziler'in Listesi 92
8. SONUÇ VE TARTIŞMA 93
KAYNAKLAR 95
EKLER
ÖZ GEÇMİŞ

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Kafkasya'daki Etnik Grupların Tahmini Nüfusları.....12
Tablo 4.1. 19. Yüzyılda Anadolu'ya Göç Eden Kafkas Halkları 29
Tablo 4.2. Yıllara Göre Göçmen Sayısı 30
Tablo 5.1. Köyler ve Hane Sayıları.....75
Tablo 7.1. Çerkes-Çeçen Köylerindeki Şehit ve Gaziler 92

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 6.1. Çerkes Aile Armaları 83
Şekil 6.2. Çerkes Aile Armaları 84

GÖRÜNTÜLER LİSTESİ

Görüntü 5.1. Göksun Temurağa Köyü 39
Görüntü 5.2. Yağmurlu Köyünü Kuran Mıtıj Ailesinin Arması Anlamı Koç Anlamı Taşımaktadır....42
Görüntü 5.3. Azizin Köyü Yağmurlu Köyü 43
Görüntü 5.4. Fındık Köyü....45
Görüntü 5.5. Göksun Korkmaz Köyü 46
Görüntü 5.6. Hacı Ömer Kuzutepe Köyü (Temürağa)....48
Görüntü 5.7. Göksun Büyükçamurlu Köyü....49
Görüntü 5.8. Göksun Akifiye Köyü....50
Görüntü 5.9. Göksun Mehmet Bey Köyü....52
Görüntü 5.10. Göksun Tahirbey Köyü....53
Görüntü 5.11. Göksun Mahmut Bey Köyü....55
Görüntü 5.12. Göksun Karaahmet Köyü....57
Görüntü 5.13. Göksun Yantepe Köyü....59
Görüntü 5.14. Göksun Kamışcık Köyü....60
Görüntü 5.15. Göksun Saraycık Köyü 62
Görüntü 5.16. Göksun Ortatepe Köyü....63
Görüntü 5.17. Göksun Kireç Köyü 65
Görüntü 5.18. Göksun Yazıköy 66
Görüntü 5.19. Kale Salyan Köyü 68
Görüntü 5.20. Soğucak Köyü....69
Görüntü 5.21. Göksun Gücüksu Köyü 71
Görüntü 5.22. Göksun Çardak Köyü....72
Görüntü 5.23. Sisne Köyü 74
Görüntü 7.1. Çerkes ve Çeçen Bayanlarının Geleneksel Kıyafetleri....91
Görüntü 7.2. Çerkes ve Çeçen Erkeklerinin Geleneksel Kıyafeti....91

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 2.1. Kuzey Kafkasya'da Bulunan Özerk Cumhuriyetler 6
Harita 5.1 Çerkes-Çeçen Köylerini Gösteren Lokasyon Haritası 37
Harita 5.2. Göksun Çerkes ve Çeçen Köylerini Gösteren Harita 76

KISALTMALAR

A.G.E	:Adı Geçen Eser
A.G.M	:Adı Geçen Makale
A.G.T	:Adı Geçen Tez
DİA	:Diyanet İslam Ansiklopesi
TDV	:Türk Diyanet Vakfi
İİBF	: İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
SBE	:Sosyal Bilimler Enstitüsü

1. GİRİŞ

Kafkaslar, sahip olduğu coğrafi konum itibariyle İç Asya'yı Hazar havzası üzerinden Anadolu'ya ve oradan Avrupa'ya bağlayan bir kavşak konumundadır. Bölge, Rusya, Türkiye ve İran'a komşu olmasından dolayı stratejik öneme sahiptir.[1] Kafkasya, Türkiye ve İran'a komşu olup, Rusya'nın güneybatısında yer almaktadır. Bölge, Asya topraklarının kültürel çeşitlilik bakımdan en zengin bölgelerinden biridir. Yaklaşık olarak İspanya'nın kara sınırları kadar, bir araziye sahip olan Kafkasya Dağları, geçmişten bugüne değin varlığını sürdürmüş ve pek çok etnik gruba yurt olmuştur. Kafkasya bölgesinde bulunan kavimler, coğrafi şartların etkisiyle zayıf iletişim olanaklarına sahiptir. Bu durum bölge dışındaki dillerle akrabalık kuramamalarına[2] ve kendi içlerinde sayıları elliyi bulan lehçeye sahip olmalarına neden olmuştur.[3]

Çalışmanın temelinde yer alan göç kavramı, genel olarak insan topluluklarının bulundukları bölgeleri terk etmeleri ve başka bölgelerde yurt tutmaları olayına denilmektedir.[4] Diğer bir ifade ile göç, hukuksal çerçevede seyahat etme, ikamet etme özgürlüğü olarak da tanımlanmaktadır. Göçmen veya muhacir kavramları ise, genel itibariyle seyahat ve turistik amaç dışında zor kullanılarak yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda bırakılan insan toplulukları için kullanılmıştır. Göç olayının tanımlanması yapılırken buna neden olan beşeri ve tabi olaylara da bakılması gerekmektedir. Kafkasya bölgesinde meydana gelen göç hadisesi, zorunlu, uluslararası göç tanımlamasına girmektedir. Ancak Kafkasya bölgesinde yaşanan göç olayı incelendiği zaman göç tanımından uzak bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Kafkasya'dan Osmanlı Devletine gerçekleşen göç olayına ise bu kavramından ziyade soykırım tanımlaması yapılmıştır.[5]

Göç nedensiz gelişen bir hareket olmadığı gibi bunun elbette birtakım sebepleri de bulunmaktadır. Bazı bölgelerde bu sebeplerin başında ekonomik problemler gelirken bazı bölgelerde ise siyasal ve sosyal etkenler gelmektedir.[6] Modern zamanların göstergesi olan yerleşik yaşama geçinceye dek, toplumlar, beslenme ve barınma için en uygun yerleri arama zorunluluğu duymuşlardır.[7] Bu durum kitleleri bir yerden başka bir yere sevk eden temel etken olmuştur. Göç olayı yalnızca bir yer değiştirme hareketi olmadığı gibi sonuçları itibariylede çok yönlüdür. Göçün yapıldığı yerdeki hayat, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasî vb. bakımlardan değişime uğramaktadır. Bu değişimler veya etkiler bazen olumlu bazen de olumsuz sonuçlar doğurmuştur.[8]

---

[1] Bilge adamlar kurulu, *Kafkasyadaki gelişmeler ve Türkiye*, rapor no 60, İstanbul 2014, s.1; Ahmet Öztürk-Serap Toprak, "Kafkasya'dan Muş Yöresine Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1856-1905)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 2018, S.43, ss.437-458, s.439.

[2] Hayati Bice, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, TDV Yayınları, Ankara 1991, S.2-3

[3] John Colarusso, Kocsav Prometus, Çerkesler, *Edebiyat İndeks Sayfası*, 2011, Erişim, 20.05.2016, http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/edebiyat/efsaneler/064_prometheus.htm.

[4] Savaş Çağlayan, "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (İlke) 2006 S.17, s.68-70

[5] Melike Bagıray-Şeyma Nur Altun, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve Biga Yöresine Yerleşimler*, s.3 http://www.asagidemirci.net/proje.pdf, erişim tarihi: 09.08.2018

[6] Raşit Gündoğdu, "Arşiv Belgeleri Işığında Kırım ve Kafkas Göçleri", *Uluslararası Göç Sempozyumu 2005*, Zeytin Burnu Belediyesi Yayını, s.122.

[7] Sedat Kanat, *Osmanlı Devleti'ne Yapılan 1864 Kafkas Göçü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi , Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, , Erzurum 2011, s.24.

[8] Yüksel Koçak- Elvan Terzi, "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri", *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* C.3, S.3, 2012, ss.163-184, s.165.

Rusya'nın 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar uygulamış olduğu Kafkasya bölgesine yerleşme siyaseti sonucunda, Kuzey Kafkasya halklarının büyük bir kısmı soykırıma varan uygulamalara maruz kalmış ve işgalci güçler tarafından bölgelerini terk etmeye zorlanmışlardır. Rusya tarafından uygulamaya konulan bu politika kuzey Kafkasya nüfusunun büyük oranda azalmasına neden olmuştur. Egemen güç olmaya çalışan Rusya, kendisine tabi olmayan Kafkas kavimlerini göçe zorlamış yahut katletmiştir.[9] Rusya'nın bu tutumu karşısında Kafkas kavimleri başta Osmanlı toprakları olmak üzere çeşitli bölgelere dağılmışlardır.[10]

Osmanlı tarihinin her dönemin de önemli bir olgu olan göç[11], 18. yüzyıl temel alındığında yeni bir sisteme dönüşmüştür. Bu yeni göç olgusu "içe doğru göç" şeklinde olmuştur. Osmanlı Devleti'nde 18. Yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen toprak kayıpları, denetimden çıkan bölgelerden Osmanlı topraklarına doğru göçü beraberinde getirmiştir.[12] Göç'ün başlangıcını Karadeniz bölgesinde Osmanlı egemenliğini ortadan kaldıran 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ve şartları oluşturmuştur. 1783'te Rusya'nın Kırım'ı tamamen ele geçirmesiyle, gelecekte planladığı Kafkasya'da yayılma siyasetinin ilk aşamasını gerçekleştirmiştir.[13] Rusya, Osmanlı devletinin Kırımı kaybetmesinden sonra, Kafkasya üzerindeki baskısını artırma fırsatı bulmuştur. Yaşanan baskılar sonrasında daha fazla dayanamayan Kafkas kökenli halklar, bilhassa Şeyh Şamil'in Rusya karşısındaki direniş hareketinin başarısız olmasından sonra tarihin en büyük sürgünlerinden birisiyle karşı karşıya kalmıştır.[14] Şeyh Şamil'in mücadelesini kaybetmesi ile Kafkasya bölgesi işgale açık hale gelmiş ve Rus kuvvetleri tarafından insanlık dışı uygulamalar ile işgal gerçekleştirilmiştir. İşgal sonrasında Kafkasyalıların çoğunluğu Rusya'nın zorlamaları sonucunda ülkelerinden göç etmek durumunda kalmıştır. Geride kalan kavimler ise Rusya'ya bağlı özerk Cumhuriyetler statüsünde *"Kuzey Kafkasya, Karaçay-Çerkes, Kabardin-Balkar, Adıgey, Kuzey-Güney Osetya, Abhazya, Çeçen-İnguşetya*" gibi bölgelere ayrılmıştır.[15]

18.Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde siyasi ve askerî gelişmelerin yanında demografik, sosyo-ekonomik ve kültürel değişmelerin meydana geldiği bir yüzyıldır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında uygulamış olduğu fethedilen topraklardaki iskân siyasetinin mahiyeti değişmiştir. 18.Yüzyıl sonrasında Osmanlı Devleti'nin muhacirler ile ilgili temel prensipleri değişime uğramış olup, bu değişimler İklim ve yaşam koşulları açısından elverişli yerlere muhacirleri yerleştirme ve boş arazileri ıslah etme amacına yönelik değişmeler olmuştur. İlerleyen zamanlarda daha fazla bölgenin iskâna açılması amacıyla bataklık olan bölgelerin kurutulma çalışmaları yapıldığı gibi ormanlık alanlarda da benzer uygulamalar değişen iskan siyasetine binaen yapılmıştır. Muhacir taifenin Osmanlı topraklarına göçleri hep aynı ölçüde olmamıştır. Göçlerin tarihsel olarak seyrinde dönemsel olarak iniş ve çıkışlar yaşanmıştır. Bazı

[9] John Colarusso, Kocsav Prometus, "Çerkesler", *Edebiyat İndeks Sayfası*, 2011, Erişim, 20.05.2016, http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/edebiyat/efsaneler/064_prometheus.htm.
[10] Sefer. E. Berzeg, *Kafkasya ve Çerkesler Bibliyografyası*, Nart Yayıncılık, Samsun 1996, s.1
[11] İhsan Satış,"Kırım Savaşından Sonra Anadoluya Göçler e Şanlıurfa Yöresine İskânlar", *Türk Dünyası incelemeleri Dergisi*, C.12, S.1, ss.517-531,2012, s.518.
[12] Özgür Yılmaz, "1864 Kafkas Göçü Hakkında Bir Rapor", *Mavi Atlas*, S.3, ss.132-155. 2014, s.133
[13] Derya Derin Paşaoğlu, "Muhacir Komisyonu Maruzatı'na Göre (1877-78) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı", *History Studies A Tribute to Prof. Dr. Halil INALCIK,* C. 5, S.2 2013, s.348.
[14] Süleyman Erkan, "Sürgün Olgusuna Analitik Yaklaşım ve Çerkes Sürgünü Örneği", *Nart Dergisi*, S.43, 2005, s.9.
[15] Anzor Kuşhabiyev, "21 Mayıs Sürgünü", *Nart Dergisi,* S.21, Ankara 2004, s. 16.

dönemlerde artan ve yoğunlaşan göç hareketi, bazı dönemler de ise yoğunluğunu kaybetmiştir[16].

Osmanlı topraklarına Rusya'nın zorlamaları ile göçen kavimlerden olan Kafkas halkları 1864 yılında Ruslar tarafından toprakları gasp edilince, Osmanlı Devleti'ne göç etmek zorunda kalmıştır.[17] Osmanlı Devleti bu muhacir kavime "Çerakise" adını vermiştir. Çerakise kavramı kapsayıcı bir bütün olarak tüm Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına göç eden kavimler için kullanılmıştır. Osmanlı tebaası bu kavimlere zamanla "Çerkes" diye hitap etmişlerdir[18].

Çerkesler, Osmanlı topraklarına deniz yolunu kullanarak gelmişlerdir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerine iskân edilmişlerdir.[19]Osmanlı Devleti'ne yapılan, göç hareketlerinde bulunan bu muhacirlerin hepsi bir noktaya iskân ettirilmemiş olup; farklı noktalara iskânları sağlanmıştır. Nitekim muhacir topluluklar bir arada iskân edilememiştir. Bu uygulama, olası bir asayiş sorununa karşı önlem amaçlı yapılmıştır. Bu sebeplerden dolayı Kafkas halkları dağınık bir şekilde iskâna tabi tutulmuştur[20].

Genel itibariyle Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına göç hareketi 18. Yüzyılın ikinci yarısında başlamış olup, bu göçler 1860 tarihinde ilk muhacir komisyonu kurulmasıyla birlikte sistematik bir hale dönüşmüştür. Muhacir Komisyonları, misyonu gereği Osmanlı topraklarına belirlenen hususlar çerçevesinde, muhacirlerin iskân dağılımını gerçekleştirmiştir.[21] Maraş'a bağlı Göksun'a yapılan göç hareketinin temelindeki gerekçelere bakıldığında ise, ilk etapta Adana bölgesine iskân edilen Kafkas muhacirlerinin buranın iklimine uyum sağlayamaması ve bölgenin bataklık oluşu Maraş bölgesine göç olayı üzerinde etkili olmuştur. Bu gelişmeler ışığında Adana bölgesinde maruz kalınan bu olumsuzluklar, Kafkas kavimlerinde Maraş başta olmak üzere birçok bölgeye göç edilmesine neden olmuştur[22].

Sözlü tarih metodu ile elde edilen bilgiler, "*Tarihi Büyük sürgünden (1864 soykırımdan) sonra Kafkas (Çerkes) halkları Türkiye'nin çeşitli yerlerine dağıtılmıştı. Kafkas muhacirlerin Maraş-Göksun bölgesine yerleşmeleri ise 1861- 1868 senesine denk gelmektedir. Burada Temur ağa ve Anzorey köylerine yerleşmişlerdir. 1869 yılına kadar geçen dönem içerisinde bu iki koldan ayrılarak çeşitli yerlerde köylerini kurmuşlardır.[23] Kurulan bu köylerin isimleri şu şekildedir: Yantepe, Karaahmet, Saraycık, Temurağa, Hacıömer Yağmurlu, Kaleköy, Salyan, Fındık, Korkmaz, Kamışcık, Soğucak, Deveboynu, Kargabük, Çamurlu, Mehmetbey, Mahmutbey, Tahirbey, Çardak, Küçüksu, Ortatepe, Kireç, Tahirbeydir".* [24]

---

[16] Hakan Asan, "Devlet, Aşiret ve Eşkıya Bağlamında Osmanlı Muhacir İskân Siyaseti(1860-1914)", *Göç Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.3, Ocak-Haziran 2016, ss. 34-61, s.37-38.

[17] Faruk Kovacık, "Mehmet Eser, Kafkasya'dan Anadolu'ya göçler (Sivas ili örneği)", *zeithschrift für die welt*, 2010, S.2, s.191.

[18] Yemuz Beyazıt, Tarakçı, Gazeteci Spiker, Radyo Yayıncısı, Göksun Kara Ahmet Köyü, Yaş 62, Görüşme, 07.25.2018.

[19] Yemuz BayazıtTarakcı, Görüşme, 07.25.2018.

[20] Gündoğdu, a.g.e., s.123.

[21] Mehmet Demirtaş," Kırım Savaşı ve 93 Harbi Süresince Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk Ve İskânları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S.41, Erzurum 2009, s.216.

[22] CBA.A. MKT.MHM.223, 1277, Z 14 1.

[23] Tarakcı, Görüşme, 07.25.2018.

[24] İbrahim Solak, "XVI. Yüzyılda Göksun (1527-1563)", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, S.16, ss. 91.102, 2006, s.100; Tarakçı, Görüşme, 07.25.2018; Kenan Ziya Taş, Kafkasya'dan Maraş ve Civarına Göçler, *1. Kahramanmaraş Sempozyumu*, C.1, Kahramanmaraş 2004, ss.465-472, s.470-471.

1.1. Göç Kavramı

Göç, insanlık tarihinin başlangıcından buyana var olan yer değiştirme eyleminin tanımıdır. İnsanlar çağlar boyunca birçok sebep ve amaç doğrultusunda göç eyleminde bulunmuştur. Bu sebepler siyasi, sosyal ve ekonomik olarak sıralanabilir. Göç en kısa anlamda insanların tek başına yahut kalabalık olarak sosyal, siyasal, politik, dinsel sebeplerden dolayı yaşadıkları bölgeden ayrılmak suretiyle yaşamının bir kısmını ya da tamamını, cebren ya da gönüllü olarak gerçekleştirmiş olduğu yer değiştirmelerdir[25].

Göç'ün Diğer bir tanımlamasında, coğrafi olarak mekân-yer değiştirme sürecinin ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi yönleriyle toplum yapısının değişmesine neden olan nüfus hareketidir. Kişisel nedenlerle yer değiştirmeye ve bu esnada nakledilen eşyaların hepsine de göç denmektedir[26]. TDK' ya göre göç: *"evden eve taşınma", "nakil" ve "göç sırasında taşınan ev eşyalarının tümü" anlamına gelmektedir. Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınmasına göç denilmiştir*[27].

Göç olayının tanımı yapılırken bu duruma sebep olan beşeri ve tabi olaylara da bakılması gerekmektedir. Kafkasya bölgesinde meydana gelen göç hadisesi, zorunlu uluslararası göç tanımlamasına girmektedir. Ancak Kafkasya bölgesinde meydana gelen göç olayının tahlili yapıldığı zaman göç tanımlamasından uzak bir kavram olduğu ortaya çıkmaktadır. Kafkasya'dan başta Osmanlı Devleti sınırlarına gerçekleşen göç olayı tüm hatları ile incelendiğinde Göç tanımlamasından ziyade soykırım tanımlaması yapılmıştır[28]

[25] Fatih Orhan-,Ogün Coşkun, "Zorunlu Göçlere Yeni Bir Örnek: Ahıska Türkleri'nin Erzincan'a Göçleri", *Türk Coğrafya Dergisi,* S.67,2016, ss.41-50, s.41-42.
[26] Yusuf Sayın, Ahmet Usanmaz ve Fırat Aslangiri, "Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* C.18, S.31, ss.1-13, s.2
[27] http://tdk.gov.tr/?s=g%C3%B6%C3%A7, Erişim Tarihi: 25.05.2019.
[28] Melike Bagıray-Şeyma Nur Altun, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve Biga Yöresine Yerleşimler*, s.3 http://www.asagidemirci.net/proje.pdf, erişim tarihi: 09.08.2018.

2. KAFKASYA'NIN COĞRAFYASI, TARİHİ VE KUZEY KAFKAS HALKLARI

2.1. Kafkasya Coğrafyası

Karadeniz'in kuzeydoğusunda bulunan Taman Yarımadasından[29], Hazar Denizi'nin batı bölgesinde kalan Apşeron Yarımadasına[30] kadar ki dağlık bölgeye Kafkasya denilmiştir. [31] Kafkasya, Kafkas sıradağlarının, kuzeyde Don Nehri Ağzı, Maniç oyuğu ve Kuma Ağzı hattından, güneyde Aras Nehri ve Kars Platosu'na kadar uzanan bölgenin genel tanımıdır. Başka bir tanımlama ile Türkiye'nin kuzeydoğusunda, Karadeniz ile Hazar Denizi arasında, Taman Yarımadası'ndan Apşeron Yarımadası'na kadar uzanan, yaklaşık 1440 km uzunluğundaki dağlara Kafkaslar ve bu bölge topraklarına da Kafkasya denilmektedir.[32] Kafkasya'nın Batısında Karadeniz, doğusunda Hazar denizi, kuzeyinde Don Nehri, güneyinde Aras ve Çoruh Nehri bulunmaktadır. Kafkasya ve Kafkas ülkeleri, coğrafi açıdan büyük önem taşıyan ülkelerdir. Coğrafi açıdan bu kadar önemli olmasında Hazar ve Karadeniz'e açılan bir kapı olması etkili olmuştur. Kafkasya, tabiatı itibariyle, insan yaşamı için oldukça verimli topraklara sahiptir. Bu bölge, Kafkas dağlarıyla ikiye ayrılmasından dolayı kuzeyde kalan bölüme Kuzey Kafkasya veya "*Sirkafkasiyen (Kafkasönü)*", güneyde kalan bölgeye ise *"Transkafkasya (Kafkasardı)"* olarak adlandırılmıştır[33].

---

[29] Bedri Habiçoğlu, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, Nart Yayıncılık, İstanbul 1993, s21 ;Taman yarımadası, şimdinin Rusya-Krasnodar Kray topraklarını kapsayan bir yarımadadır. Kuzeyinde Azak denizi (en eski adı Meot Denizidir.),Batısında Kerç Boğazı, Güneyinde de Karadeniz bulunur. Bknz: http://www.cerkes.net/serbest-alan/taman-yarimadasi-t14946.html, :erişim tarihi: 09.08.2018.

[30]Habiçoğlu, a.g.e., s.22-24**, ;**Azerbaycan'da, Hazar Denizi kıyısında bir yarımada. Güneybatı kıyısında Bakü'nün bulunduğu yarımada, 1.025 km2 dir. Bknz: Https://www.Dersimiz.Com/Bilgibankasi/Apseron-Yarımadası-Hakkında-Bılgı-2183, erişim tarihi: 09.08.2018

[31] Savaş Yanar, *Türk Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2002, s.20-21.

[32] İsmail Berkok, *Tarihte Kafkasya, İstanbul Matbaası, İstanbul 1958, s.2-6*

[33] Ramazan Özbey, *Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri Coğrafyası*, Pegem Akademi, İstanbul 2016, s.3-11.

Harita 2.1. Kuzey Kafkasya'da Bulunan Özerk Cumhuriyetler[34]

2.2. Kafkasya'nın Tarihi ve Önemi

Kafkasya coğrafyasının geçmiş ile olan bağlantısı bundan tam 160 milyon yıl öncesine dayanmaktadır. Kafkasya, Mezozoik dönemde *"tetis"* diye adlandırılan bütünü denizler ile kaplı oldukça küçük bir ada konumunda idi. Kafkas sıra dağları olarak adlandırılan bugün dahi varlığını sürdüren sıra dağ dizisinin ortaya çıkışı, "*genezoik*" zamanın ortası *"miyosen"* döneminde gerçekleşmiştir. Kafkasya coğrafyasının karakterini oluşturan Sıra dağ dizisi ise, Alp *"orojenezi*" zamanında şekillenmiştir. Kafkasya geçmişten günümüze dek birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve farklı kültür unsurlarının kaynaştığı bir bölge olmuştur. "*homo sapiensler*"[35] olarak nitelendirilen insangiller grubunun ilk izleri doğu Afrika bölgesinde ortaya çıkmalarına karşın, bu insangillerin dünya üzerindeki dağılımı ve yayılışı Kafkasya bölgesi üzerinden gerçekleşmiştir. Coğrafi olarak üç kıta ile temas halinde bulunan Kafkasya, insanlık tarihi boyunca cazibe merkezi olmuş ve sosyo-ekonomik bir köprü vazifesi görmüştür. Ayrıca bu durum bölgenin kimliğini ve kültürünü koruma noktasında da etkili olmuştur.[36]

Kafkasya bölgesindeki kavimlerin tarihlerine bakıldığında bu kavimlerin kökeni Sind-Meot kavimlerine kadar uzanmaktadır. Kafkas ırklarının tarihini M.Ö. 3000'lere dek götürülmesinde: M.Ö. 2000'lerde tarım ve hayvancılığın izlerinin var oluşu, bakırdan yapılan (Araç-gereç) materyaller, seramik eşyalar ve tunçtan yapılmış aletlerin bulguları etkili olmuştur. Sind-Meotlar kavminden geldiği kabul edilen Kafkasyalılar –

[34] http://cerkesler.tr.gg/Kafkasya.htm, Erişim Tarihi:27.05.2016.
[35] Yuval Noah Harari, *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*, Kolektif Kitap, İstanbul 2015, s.19.
[36] Mahmut Bi, *Kafkas Tarihi 1*, Berikan Yayınevi, s.23-25, Ankara 2011.

Çerkesler-, M.Ö. 8. Yüzyılda Kimmerler'le, M.Ö. 6. Yüzyılda ise İskitlerle ve Greklerle komşuydular. Kafkasyalıların, İskit ve Greklerle olan bağlantıları bu kavimlerin modernleşmesine ve ekonomik olarak gelişmeler kaydetmesine fayda sağlamıştır. Nitekim Kafkas yerleşim alanlarının kurulması ve beraberinde yazılı sisteme geçilmesi Kafkasya bölgesine ait tarihi dönemlerinin saptanması ve günümüz literatürüne aktarılması açısından da önem arz etmiştir.[37]

Kafkasya bölgesi, Karadeniz ve Hazar Denizi arasında kalan Doğu Avrupa ile Ön Asya olarak tanımlanan bölge sınırları içerisinde konumlanmıştır. Bulunduğu coğrafi konum itibariyle çevresinde kurulan devletlerin kuzey yahut güney sınırını teşkil etmiştir. Bölgenin stratejik olarak önemli bir koridorda olması siyasi ve askeri mücadeleleri de beraberinde getirmiştir. Kafkasya, Asya ile Avrupa göç koridoru arasında bulunan, sığınak vazifesi gören bölgede bulunmaktadır.[38] Bu stratejik özellikler Kafkasya'yı dönemin güçlü devletlerinin hâkimiyet mücadelelerine açık hale getirmiştir. Güneyde; Medler, Farslar, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Selçuklular, İlhanlılar ve Osmanlılar, Kuzeyde ise Hunlar, Hazarlar, Moğollar ve Ruslar dönem dönem bölgede hâkimiyet sağlamıştır.[39] Kafkas tarihinin şekillenmesinde kuzeyli ve güneyli kavimlerin birbirleriyle münasebetleri etkili olmuştur[40].

Kafkasya bölgesi, birçok toplum için binlerce yıldır geçit görevi görmesinin dışında dünyadaki en eski yerleşik medeniyetlerine de ev sahipliği yapmıştır. Kafkasya bölgesinin İslam dini ile tanışması ise, 652-653 yıllarında "Emeviler"[41] ve Araplardan (Abbasîler) müteşekkil İslam orduları ile mücadeleler sayesinde gerçekleşmiştir. Bölgeye Abbasilerden sonra İslamiyeti temsil ve yayma vazifesi Selçuklu ve onun bakiyesi olan Osmanlı Devleti tarafından üstlenilmiştir. 15. Yüzyılda Osmanlıların Kafkasya politikası sonucunda Lala Mustafa Paşa, Özdemiroğlu Osman Paşa ve Ferah Ali Paşa gibi komutanların İslamiyet'i yayma faaliyetleri ile Kafkasya'nın kapıları Osmanlılara açılmıştır[42].

Kafkasya tarihinin Milat öncesi dönemlere dayanması, bölgede cazibe noktası oluşmasında etkili olmuştur. Bölgenin stratejik olarak Hazar ve Karadeniz'e bağlantılı olması bölgeyi önemli kılmıştır. Geniş bir ticaret hinterlandına sahip olan Kafkasya yer altı kaynakları bakımından da oldukça zengin bir bölgededir. Günümüzde petrol ve doğal gaz rezervlerinin fazla oluşu gerek Müslim gerekse Gayrimüslim devletlerin bölgede hâkimiyet mücadelelerini beraberinde getirmiştir.[43] Kafkasya'da kayda değer tarihi olaylar 15.Yüzyıl'dan başlayarak günümüze değin sürmüştür. Bu bölgenin önemi Rusların bölge üzerinde hâkim olma mücadelelerini beraberinde getirmiştir. Bölgenin önemini idrak eden Rusya, Kafkasya da birçok siyasi askeri müdahalede bulunmuş ve soykırım boyutuna ulaşan faaliyetlerden de geri durmamıştır.[44]

---

[37] Smeets, Rieks *Çerkes Orta Asya Anketi* 1995, C.14, S.1, s.107-125.
[38] Met Çünatıko Yusuf İzzet Paşa*, Kafkas Tarihi*, Adige Yayınları, Ankara 2002, s.1.
[39] *Berkok, a.g.e.,*
[40] Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Yayınları, S. 182*,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972, Ankara. s.1-3.
[41] Aliyev Salih Muhammedoğlu, "Kafkasya"**,** *DİA* 2001, C.24, ss. 158-160, s.158.
[42] Cemal Gökçe, *Kafkasya ve Osmanlı imparatorluğunun Kafkasya siyaseti*, Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını, 1979 İstanbul, s.248; Mehmet Necmettin Bardakçı, "Kuzey Kafkasya'nın Bağımsızlık Mücadelesinde Tasavvuf ve Tarikatların Rolü", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2 , ss.34-52, Isparta 1996, s.34-38.
[43] Bülent Açma- Kübra Yenişen, "Kafkasya'nın Ekonomik Potansiyeli ve Dönüşümü İçin Politika ve Stratejiler", *Yönetim ve Ekonomi,* C.20 S.2, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa, 2013, s.132.
[44] İnalcık, *a.g.e.*, s.35

2.3. Kuzey Kafkas Halkları

2.3.1. Çerkesler (Adigeler)

Grekyalı ve Latin kökenli tarih yazıcıları tarafından Kerket, Sindi ve Zigoi gibi toplulukların isimleri Çerkes kavimler için kullanılmıştır. Çerkesler, Taman Yarımadası, Misimya ırmağı, Karadeniz kıyıları ve Kuban ırmağı arasında Kafkas dağlarının kuzey bölgelerinde yaşamaktaydılar. Antik çağlarda Karadeniz'in doğu sahillerinde hayatlarını idame ettiren Çerkes kavimlerin, Meot-Sind kökeninden geldikleri üzerinde durulmaktadır. Çerkesler M.S. 4.Yüzyılda Hunların Avrupa'ya akınları sonrasında varlıklarını sürdürebilmek adına Kafkas dağlarına gizlenmişlerdir. İlk olarak, (1243-1254) Papa IV. İnnocentius'un emriyle Moğol hakanlarına gönderilen Giovanni Da Pion Del Carpire'nin de eserinde geçen Sirkas (Çerkes) adı, 15.Yüzyıldan itibaren yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Lakin bu kullanım belirli bir kavimi temsil etmekten ziyade Kuzey Kafkasya'daki halklara verilen genel bir isim olmuştur. 15.Yüzyılda Kafkasya'da bulunan başpiskopos Johannes de Goloniftubus'un eseri ve bazı tarihi kaynaklarda Türk kökenine mensup olan Karaçaylar, Çerkes yahut Kara Çerkes olarak nakledilmiştir. Osmanlı kaynaklarında ise bu kavime Çerkes ya da Çerakise denilmiştir. Genel olarak Osmanlı topraklarına gelen Kafkasyalılara Çerkes denilmiştir. Çerkes ismi genellikle kültürel bir tanımlaması olmasına karşın etnik bir kavimi yahut topluluğu niteleyen bir isim olmamıştır.[45]

Çerkesler kendi içlerinde 12 boya yahut kabileye ayrılmış olup: bu boylar hakkındaki bilgiler şu şekildedir:

2.3.2. Besleneyler

Kafkasya bölgesinde Labakı ırmağı kenarında yaşamış olan Besleney kabileleri, 19.Yüzyıl başlarında Çerkes boyları arasında askeri ve siyasi bakımdan oldukça güçlü bir konumda idi. Besleney Çerkes boyu, ismini Kabardey prenslerinden Yinal bey'in oğlu Besleney' den almıştır. Günümüzde Besleneyler, Karaçay Çerkes Cumhuriyeti'ne bağlı köylerde yaşamaktadırlar. Adige Özerk Cumhuriyeti'nde Şapsığlar ile bir arada yaşayan bu kavmin konuşma dili, Kabardey diyalektiğine yakın bir lehçededir.[46]

2.3.3. Bjeduglar

Geçmişte Karadeniz'in kıyı bölgelerinde (Tuabsa ve Laba) yaşayan Bjedug'lar Adige Cumhuriyeti'nde ise, Krasnodar Bölgesi'nde ikamet etmişlerdir. Buna ilaveten 1864 sürgünü sonrasında Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinde de yaşamışlardır. Adigeler'in bayrağında bulunan 12 adet yıldız her bir Çerkes boyunu simgelemekte olup; bu boylardan birisi de Bjeduglardır.[47]

2.3.4. Kabardeyler

[45] Akay, a.g.t, s.10
[46] Mahmut Bi, *Kafkas Tarihi 2*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011. s.650-655
[47] Yemuz Beyazıt Tarakcı, Görüşme, 07.25.2018.

Kafkasya'da Kuban bölgesinde yaşamakta olan Kabardey kabileleri[48] Çerkes boyları içinde nüfus olarak en fazla sayıya sahiptir. Günümüzde Rusya sınırları içerisinde yaşayan bu halkın bölgedeki nüfusu yarım milyon dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir. Buna ilaveten Kabardeyler'in Krasnodar, Savrapol Krayda, Suriye ve Osmanlı topraklarında yaşadıkları yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkarılmıştır.[49]

2.3.5. Mamheğler

Kafkasya bölgesinde "Şaguaşa" ırmağı dolaylarında yaşayan Mamheğler, Abzeh kabileler ile karıştırılmaktadır. Fakat Abzehler ile akrabalığı bulunmayan bu Çerkes boyu Adige asli unsurlarındandır. Mamheğler, 1864 sürgünü sonrasında göç sırasında hayatlarını kaybetmiş ve büyük oranda asimile olmuşlardır. Mamheğler'in asimile olmaları dillerini etkilemiş ve günümüzde kalan az sayıda Mamheğler, Kabardey diyalektiğine yakın bir dil konuşmaktadırlar. [50]

2.3.6. Mahuashlar (Mahoş)

Besleney boyları ile birlikte yaşayan Mahuashlar'ın Adigalar arasında nüfusları oldukça düşüktür. Mahuashlar Geçmişte ve günümüz de Karaçay Çerkes Cumhuriyeti sınırlarında yaşamışlardır. Bir takım görüşler Mahuashların Abzehler ile akraba olduğunu iddia etmektedir. Adige Abzeh diyalektiği bu kavimde hakim dil olmasına karşın zamanla Kabardey diyalektiğini kullanır hale gelmişlerdir. 1864 Diasporasında Mahuash sayıları oldukça azalmış ve yok olma seviyesine gelmiştir.[51]

2.3.7. Çemguylar

19. yüzyıl başlarında Adiga boyları rasında nüfusları fazla olan Çemguylar, 1864 sürgünü sonrasında bu yetkinliklerini kaybetmiştir. Rus-Kafkas savaşları akabinde sürgün yollarında hayatlarını kaybeden bu boyun mensupleri, Abzehler ile birlikte Soçi bölgesinde yaşamıştır. Osmanlı topraklarında sayısal olarak yetkin olmayan Çemguylar Kafkasya'da azınlık olarak Adiga Özerk Cumhuriyetinde ikamet etmektedirler.[52]

2.3.8. Wubıhlar

Ubıh yahut Wubıh olarak bilinen bu boy pekhu yada piokh olarak da bilinmekteydi.[53] Wubıhlar Kafkasya'nın Soçi bölgesi ve Karadeniz kıyı hatlarında yaşamışlardır. 1864 yılında büyük sürgünde hayatlarını göç yollarında kaybetmiş olan Wubıhlar'ın Dilleri dahi Ölü diller arasına girmiştir. Dilleri üzerinde yapılan araştırmalar, bu kabilenin dilinin Kabardeyce ve Abzehce ortasında bir dil olduğu görüşünü ortaya çıkarmaktadır.[54]

---

[48] Paul Bushkovitch, "Çerkasski Prensleri veya Çerkes Mirzaları Rusya Boyar Eliti İçinde Kabardeyler (1560-1700)", *Kafkasya Calışmaları - Sosyal Bilimler Dergisi,* C.1, S.2, ss.1-32, s.11
[49] Tarakcı, Görüşme, 07.25.2018
[50] Bi, a.g.e., s.768
[51] Habiçoğlu, a.g.e., s.32; Yemuz Bayazıt Tarakcı, Görüşme, 07.25.2018
[52] Habiçoğlu, a.g.e., s.29; Yemuz Bayazıt Tarakcı Tarakcı, Görüşme, 07.25.2018
[53] Bi, a.g.e., s.653
[54] Habioğlu, a.g.e., s.30; Yemuz BayazıtTarakcı Tarakcı, Görüşme, 07.28.2018

2.3.9. Şapsığlar

Şapsığlar Kafkasya bölgesinde kabarta ırmağı kenarında Kafkas sıra dağlarının uzandığı bölge arasında yaşamıştır. 18.Yüzyılda Abzehler ile Soçi bölgesinde ikamet eden Şapsığlar yaşanan ihtilaflar sonucunda 2 kola ayrılmıştır. İhtilaflar sonucu dağılan Şapsığ kabileleri Kuban Krasnodar Krayı, Tuapse ve Lazarevsk bölgelerinde ikamet etmek durumunda kalmıştır. Şapsığlar günümüzde Osmanlı, Suriye, Ürdün ve Rusya sınırları dahilinde yaşamaktadır. 1864 Sürgünü sonrasında yok olma tehlikesi yaşayan Şapsığlar'ın nüfusları günümüzde oldukça azalmıştır.[55]

2.3.10. Hatukoylar

Hatukoy boyu Adigalar arasında nüfus bakımında kalabalık bir kabile idi. Kuban bölgesinde yaşayan Hatukoylar'ın doğusunda Gemıgoy, batısında Bjedug, güneyinde ise Abzehler yaşamaktaydı. Kuban ve Şaugaşede bölgelerinde ikamet etmiş olan Hatukoylar, Adiga boyları arasında oldukça varlıklı bir konumdaydı. Ancak bu kavminde kaderi diğerleri gibi olmuş, 1864 büyük sürgün sonrasında sayıları oldukça azalmıştır.[56]

2.3.11. Janeyler

Jane boyu Adiga boylarından olup; haklarında fazla bir malumat bulunmamaktadır. Bu kabile Kuban ırmağının sağ kanadında kalan Çerçeni olarak bilinen bölgede yaşamaktadırlar. Janeler'in Kabardeyler ile akraba oldukları tahmin edilmektedir. 1864 Sürgününden önce nüfusları oldukça fazla olan Janeler sürgün sonrasında nüfusları yok olma derecesine gelmiştir.[57]

2.3.12 Abhazlar

Abhazya ülkesinin ve Abhaz halkının tarihi eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Eski devirlerde Abaskoi, Abasgi olarak da tanınan Abhazlar, Roma imparatorluğu orduları tarafından yıkılıncaya kadar, M.Ö. 11. ve 12.Yüzyıl da kurulmuş olan Kolkhide Krallığı'nın bir kısmını teşkil etmiştir. Abhaz halkı uzun süre Gürcü (Migrel) ve Laz halklarıyla yaşamışlardır.[58] Araştırmacıların elde ettiği verilere göre, Soçi bölgesi ve Gagra bölgesi civarı Akha yurdu idi. Abhazların da Soçi bölgesinde yaşamış olması nedeniyle Akhalar'ın Wubıh, Abhazlar'ın ataları olduğu kabul edilmiştir. İmparator Justinyanus döneminde Hıristiyan dinine mensup olan Abhazların eski dinleri Hristiyanlık idi. Abhazlar İslamiyet ile ancak 17. Yüzyılda tanışmış olup; İslamiyet'i seçen bir kısım Abhaz kabilesi 1864 büyük Kafkas sürgünü sonrasında Osmanlı coğrafyasında yaşamaya başlamıştır.[59]

---

[55] Adolf Berje, *Dağlı Halkların Göçü ve Kısa Tarihi*, Chiviyazıları Yayınları, İstanbul 2010, s.67; Tarakcı, Röportaj

[56] Bi, a.g.e., s.32

[57] Yemuz BayazıtTarakcı Tarakcı, Görüşme, 07.27.2018; Bi,, a.g.e., s.654

[58] Akay, a.g.t., s.10; Yıldız, a.g.e., s.29.

[59] Cahit Aslan, "Türk-Rus-Gürcü İlişkilerinin Merkezindeki Ülke: Abhazya", *Akademik Bakış*, S.16, Kırgızistan 2009, s.2.

2.3.13. Çeçenler

Kuzey Kafkasya halklarından olan Çeçenler, ilk olarak Nahçy yahut Nohçoy olarak adlandırılmıştır. Çeçenler, Lak, Avar, Lazgi, Kabartay, ve Kumuklar ile akrabalıkları söz konusu olan bir kavimdir. M.Ö dönemleri hakkında geniş bilgiye sahip olunamayan Çeçenler, 8. Yüzyıldan itibaren İslamiyet'le tanışmış ve İslamlaşma süreçleri 9. ve 10. Yüzyılda hızlanmıştır. Çeçenler bulundukları Kuzey Kafkasya ve özellikle Dağıstan bölgesinde İslamiyet'i yaymada önemli bir rol üstlenmiştir. İslamiyet sonrası döneme bakıldığında Çeçenlerin Timur'un ordularına karşı vermiş oldukları mücadeleler göze çarpmaktadır.[60] 17. Yüzyılda siyasi olarak oldukça güçlenen Çeçenler önce Safavi daha sonra Osmanlı Devleti'nin saldırılarına maruz kalmıştır. Rus literatüründe 1732 yılında resmi olarak geçen Çeçen terimi, Çeçenlerin Rus kuvvetlerini yenilgiye uğrattığı Çeçen-aul köyüne dayanır.[61] Nitekim bu tarihten sonra Çeçen ismi kullanılmaya başlanmıştır. Çeçenler'in tabi sınırlarına bakıldığında: kuzeydoğusunda Dağıstan, batısında İnguş Cumhuriyeti, kuzeyinde Osetya ve Gürcistan'la çevrili bir bölgede yaşamaktadırlar. Stratejik öneme sahip olan Çeçenistan bölgesi, önemini geçmişten günümüze sürdürmektedir. Çeçenler Han soyundan gelmektedirler. Konuşma dilleri Nohçi (Çeçence) olarak bilinen bir lisan üzerinden konuşulmaktadır. Bugünkü başkentleri Grozni olan Çeçenler, Kuzey Kafkasya sınırları dâhilinde yaşamaktadırlar.[62]

2.3.14. Osetler (Asetinler)

Asetinler, etnik köken bakımından İranlı topluluklardan Alanlar ve Aslarların bir araya gelmeleri sonucu ortaya çıkan Kafkas kökenli bir halktır. İçlerinde Tagavur, Digor, Alagir ve Kartalin şeklinde dört ana boya ayrılırlar. İronca ve Digorca olmak üzere Asetinler'in iki ayrı lehçesi hâkim dil olarak kullanılır. Orta Kafkaslar olarak tanımlanan bölgenin yüksek noktaları ile aynı bölgenin kuzeyinde kalan ovalarda yaşamlarını sürdüren Asetinler, kendilerine İron adını vermişlerdir. Oset kelimesinin menşeine bakıldığında, Gürcü dilinde Osların ülkesi anlamına gelmektedir. Hint-Avrupa dil ailesinin İran koluna dâhil olan Osetler dil ve kültürel açısından Kafkas ve Türk kültürüne sahip özellikler taşımaktadırlar.[63]

2.3.15. Dağlılar (Dağıstan)

Türkçe ve Farsça kelimelerin birleşmesiyle oluştuğu iddia edilen Dağıstan isminin kökenleri hakkında birçok görüş ortaya atılmışsa da yeterli bir açıklaması yapılamamıştır. Aslında Dağıstan, ismi bir ülke isminden ziyade daha çok coğrafi betimleme için kullanılan bir kelimedir. Dağıstan'ın kuzeyinde Kalmuklar, doğusunda Hazar denizi, güneyinde Azerbaycan, güneybatısında Gürcistan, kuzeybatısında Çeçenistan ve Kuzey Kafkasya ile çevrili bir bölgededir. Buna ilaveten Dağıstan, Rusya'ya bağlı özerk statüde bir devlettir. İki milyon nüfusa sahip olduğu düşünülen Dağıstan'ın başkenti Mahaçkaledir. Dağıstanlılar, adından da anlaşıldığı üzere, dağlılar (halkı) olarak bilinmektedir. Dağıstan, geçmiş dönemlerden bu yana stratejik öneme

[60] Berje, a.g.e., s.87-98.
[61] Erhan Alpaslan, "Çeçenler", *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, C.2, 2018, s.434
[62] Ergünöz Akçora, "Rusya'nın Kafkasya siyaseti ve geçmişten günümüze Çeçenler", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.100, 2006, s.309-313.; Habiçoğu, a.g.e., s.86;
[63] Akay, a.g.t., s.12

sahip olmak ile birlikte etnik çeşitlilik açısından 32 ayrı etnik grubu bölgede barındırmaktadır. Müslümanlık ile müşerref olan ilk Kafkas ırklarından olan dağlılar han soyundan gelmektedirler. Bölgede hâkim dil Avarca olarak bilinen bir Kafkas lehçesidir.[64]

Tablo 2.1. Kafkasya'daki Etnik Grupların Tahmini Nüfusları[65]

Halk	1979	1989	1979-89 Artış Oranı	1999 Tahmini Nüfus
Abaza	29497	33801	14.6	38736
Abhaz	90915	102938	13.2	116526
Adige	108711	124941	14.9	143557
Çerkes	46470	52356	12.7	59005
Kabardey	321719	394651	22.7	484237
Karaçay	131074	156140	19.1	185963
Malkar	66334	88771	33.8	118438
Oset	541893	597802	**10.3**	659376
Çeçen	**755782**	**958309**	26.8	1215136
İnguş	186198	237577	27.6	303148
Avar	482844	604202	25.1	755857
Lezgi	382611	466833	22.0	569536
Dargı	287282	365797	27.3	465660
Kaumuk	228418	282178	23.5	348490
Lak	100148	118386	18.2	139932
Tabarasan	75239	98440	30.8	128770
Rutul	15032	20672	37.5	28424
Tsahur	13478	20055	48.8	29842
Agul	**12078**	**19936**	**65.1**	32914

[64]Ziya Musa Buniyatov, "Dağıstan", *DİA*, yıl: 1993, C. 8, s. 404-406.
[65] Ufuk Tavkul, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2002, s.17.

3. 18. YÜZYIL DA KAFKASYA'DAKİ SİYASİ GELİŞMELER

18.Yüzyılda Kafkasya bölgesinin Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan stratejik bir bölgede olması, Azerbaycan ile bağlantılı önemli askeri güzergâhlara sahip olması, doğudaki ülkelere geçişi sağlayan limanların varlığı gibi etkenler Rusya, Osmanlı Devleti ve İran gibi ülkelerin dikkatini çeken bir durum olmuştur.[66] Rusya, bu nedenlerden dolayı bölgenin stratejik, ticari ve ekonomik avantajlarından faydalanmak istemiş ve Kafkasya politikasına ağırlık vermiştir. Osmanlı Devleti, Rusya'nın bölgeye yaklaşımına karşı bu dönemde Hazar kıyılarında gücünü artırarak olası bir Gürcü-Ermeni-Rus tehdide karşı bölgenin kontrolünü elinde tutmaya çalışmıştır.[67]

1800'lerin başlarında Kafkasya'da bulunan Osmanlı sınır valilerinin gönderdikleri raporlarda, bölgedeki hanlıkların arasındaki çıkar çatışmaları onların bir araya gelmelerini engelliyordu. Çıkar çatışmalarının oluşturduğu bu ortam Rusya'nın tam da aradığı fırsatı yakalamasına olanak tanıyordu. Rusya, bu kargaşa ortamından istifade ederek ve bölgeye rahatça hâkim olup, sömürgecilik faaliyetlerini gerçekleştirebilecekti. Rusya'nın Kafkasya üzerinde egemenlik kurmasının sebebi her ne kadar bölgesel olarak görülse de asıl emelleri tarihi sıcak denizlere inme prensibiyle bağlantılıydı.[68]

Kafkasya, çeşitli kültürlerin bağlantı noktasıydı. Hıristiyan, Müslüman, Pagan ve Şamanist topluluklar asırlar boyunca Kafkasya bölgesinde bir arada yaşamaktaydı. Bölgede kültürel üstünlüğe hâkim olan devletler siyasal hâkimiyeti de ele geçirmiş olacaktı. Ruslar, bu amaç doğrultusunda bölgedeki Hıristiyan unsurlar olan Gürcüler, Ermeniler, Oset kavimlerinden kendilerine bağlı bölgeler kurmalarını istiyor ve bu sayede hâkimiyet sahasını genişletip, yeni müttefikler kazanmayı planlıyordu. Rusya bu amaç doğrultusunda, Kafkas halkları arasındaki Hıristiyan topluluklar ile iyi ilişkiler kurmak istemiştir. Diğer yandan Rusya'nın göçer Hristiyan unsurları kullanarak yerli Müslüman Kafkasyalılar arasına yönlendirmesi bir çatışma ortamı oluşturmak istemesi ile doğrudan alakalıdır. Bu çatışma sadece kültürel alanla sınırlı kalmayacağı gibi fiziki sahada da bir çatışma ortamının oluşturulması demekti. Ruslar stratejik ve siyasal üstünlüğü sağlamanın yanında Kafkasya'nın kuzeyindeki verimli ovaları da bir iskân sahası olarak görüyor ve buralara iskân ettireceği Hıristiyan topluluklara toprak dağıtılarak tarımsal faaliyetler yapılmasını destekliyordu. Ruslar, bu amaç ile Hristiyan unsurları kontrol altına alarak bölgede kendilerine karşı olan direnç merkezlerini etkisiz hale getirmek istemiştir. Nitekim bölgede ki Müslüman Kafkas halkını yalnız bırakmak ve sayıca üstün olan Slav uyruklu göçmenleri yerleştirerek yerli halkı azınlık durumuna düşürmeyi bir strateji olarak kullanmıştır. Rusya tarafından bahsi geçen bölgelere iskân edilen Slavlardan ilk zamanlarda vergi alınmamıştır. Ancak ilerleyen süreçte Rusya'nın bölgede ağırlığı oluşmaya başlayınca bu politikasında değişikliğe gitmiş ve vergi alma yolunda adımlar atmıştır. Rusya'nın bu politikası bölgeyi vergiye bağla, kontrol altına al ve kullan politikasından başka bir politika olmamıştır. Aynı bölgede yaşayan Kafkas

[66] Açma- Yenişen, a.g.e., , s.132-133.
[67] Orhan Alizade, "18. Yüzyılın İlk Yarısında Rusya'nın Kafkasya'da İşgalcilik Politikası", *Akademik Bakış*
C. 4, S.7, 2010, Azerbaycan, ss 105-114, s.105.
[68] Zekeriya Türkmen, *XIX. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası (1800'lerin Başından 1828 Türkmençay Antlaşmasına Kadar)*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, ss 10-24, s.12-13.

halklarından olan Nogaylar, bu plan dâhilinde ya yok edilecek ya da sürgün edilme tehdidi ile karşı karşıya kalacaktı.[69]

Rusya, Kafkasya bölgesinde kendi dış dinamiklerine göre hareket etmiş, bölgede uygulamış olduğu politikaları ile ters düşen tüm hadiseleri gerek askeri gerekse siyasi yollarla bertaraf etmiştir. Bu politikalar çerçevesinde Baltık, Balkanlar, Kafkasya bölgelerinde gerektiğinde soykırıma varacak uygulamalar ile kendi hegemonyasını kabul ettirmek istemiştir. Nitekim 18.Yüzyıldaki siyasi gelişmelerin de Rusya lehine sonuçlandığı görülmüştür.[70] Osmanlı Devleti, Rusya'nın giderek kuvvetlenmesi ile Kuzey ve Batı Kafkasya'daki konumunu kuvvetlendirmek, garantiye almak ve askeri varlığını sağlamlaştırmak adına adımlar atmışsa da bu politikasında başarılı olamamıştır. Nitekim 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı Devleti, toprak kaybını önleyememiştir. Osmanlı Devleti, Küçük Kaynarca anlaşması ile Azak Denizi kıyılarının bir bölümü; Kerç, Yenikale, Kilburun kaleleri; Don ve Sey nehirleri arasındaki topraklar, Kırım hanlığı, Kuzey Kafkasya'daki Kabarda bölgesi Rusya'nın tabiiyetinde olduğunu kabul etmiştir. Küçük Kaynarca Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkasya'daki otoritesini zayıflatmış ve Çarlık Rusya'sının otoritesini ise güçlendirmiştir. Bundan sonraki süreçte de Osmanlının hâkimiyeti Kafkasya giderek azalmış, Rusya'nın hâkimiyeti güçlenerek devam etmiştir.[71]

18.Yüzyılda Kafkasya, Osmanlı, Rusya ve İran arasında stratejik bir bölge olmuş ve her millet kendi çıkarı için bölgeye egemen olma yarışına girmiştir.[72] Bu durumun elbette hem askeri hem sosyolojik sonuçları olmuştur. Bu sonuçlar, Osmanlı-Rus savaşları ve Rusya'nın Kuzey ve Güney Kafkasya bölgesine egemen olma mücadelesi şeklinde kendini göstermiştir.[73] İncelendiği zaman bölgedeki güçlerin hâkimiyet mücadelesi sırasında yerli unsurların, özellikle de Müslüman tebaanın zararına olmuştur. Rus hâkimiyetinin en büyük etkileri ise, literatüre göç, sürgün kavramlarıyla geçen olayların gerçekleşmesine neden olmuştur. Rusya'nın dış politika stratejileri Kafkasya bölgesinde başarılı olmuş ve bu durumda zorunlu göç hadisesini de beraberinde getirmiştir. Kafkasya bölgesinde meydana gelen Göç hareketleri özellikle 18. ve 19.Yüzyılda yaşanmıştır. Göç olgusu iklimsel olaylar, kıtlık ve ekonomik problemler şeklinde tarihte birçok örneğine rastlanmaktadır. Fakat Kafkasya bölgesindeki göç örneğine bakıldığı zaman bölgede refah seviyesi oldukça yüksek olup; göç olayının gerçekleşmesi için bir sebep bulunmamaktadır. Rusya'nın uyguladığı ve Kafkas halklarının maruz kaldığı göç hadisesi, sonuçlarına bakıldığında zorunlu göçe tabi tutulan Kafkas kavimlerini görmekteyiz. [74] Kafkasya bölgesinde gerçekleşen bu olay göç kavramından ziyade sürgün tanımına girmesi daha doğru bir tabir olacaktır.

---

[69] Abdullah Temizkan, "XVIII. Ve XIX Yüzyılda Rusya'nın Kuzey Kafkasya'yı Kolonileştirmesinde kozakların işlevi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, C.12, S.2 ,2013,ss.313-336., s.314-315.

[70] Hasan Kanbolat, "Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı", *Avrasya Dosyası*, Rusya Özel, 2001, C. 6, S-4, ss. 165-179., s.166

[71] Anzor Kushhabiev, Çev: Murat Topçu, "Osmanlı Belgelerine Göre 18. Yüzyılın Sonlarında Kuzey ve Batı Kafkasya'da Osmanlı Politikasının Bazı Yönleri", Journal Of Caucasian Studies (Jocas) / *Kafkasya Çalışmaları - Sosyal Bilimler Dergisi* September / Eylül 2015, C. 1, S.1, ss.93-102, s.34

[72] Açma- Yenişen, a.g.e., , s.133-134

[73] Cengiz Fedakâr, "1787-1792 Osmanlı-Rus Harplerinde Kılburun, Özi Nehri ve Hocabey Muharebeleri", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* 2015 S.46 ss.119-136, s.119-133

[74] Kanat, a.g.t., s.24-28

3.1. Osmanlı Rus İlişkileri

Osmanlı Rus ilişkileri, 1499-1512 yılları arasında ekseriyetle ticari münasebetler düzeyinde gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin 1499-1512 yılları arasında ticaret yollarına sahip olması, siyasi ve askeri açıdan üstün olması nedeniyle Rusya ile olan münasebetleri ticari düzeyden ileri gitmemiştir. Osmanlı Rus ilişkilerine diğer bir perspektiften bakılacak olursa, Kırım Hanlığının 1475 tarihinde Osmanlılarca ilhak edilmesi sonrasında ilişkilerin kurulduğu yapılan araştırmalar neticesinde saptanmıştır. Kırımın Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle başlayan Osmanlı-Rus ilişkilerinde ilk etapta ticaret bağlayıcı etken olmuştur. [75]

I. Mengi Giray'ın 1467, 1469-1475 ve 1478-1515 yılları arasındaki hükümdarlık dönemlerinde Rusya ile Kırım Hanlığı arasındaki iyi ilişkiler, Mengi Giray'ın ölümüyle bozulmuştur[76]. Bu dönemde Kırım üzerinden Rusya ile temas halinde olan Osmanlı Devleti, Rus ve Kırım ilişkilerinin bozulmasıyla politik bir duruş sergilemiş ve Rusya ile ilişkilerini ılımlı tutmuştur. Rusya ile Ilımlı siyasetin altında yatan sebepler ise Osmanlı'nın Lehistan ve Litvanya ile olası bir mücadeleye karşı Moskova'yı kendine müttefiki olarak görmesidir. Osmanlı Devleti bu devletlerinin olası bir tehditline karşı Rusya'yı da karşısına almak istememesi, birden fazla devlet ile karşı karşıya gelerek güçlerinin bölünmesini istememesiyle doğrudan alakalıdır.[77]

Rusya ile barış havasındaki politika Yavuz Sultan Selim döneminden (1512) oğlu Kanuni Sultan Süleyman zamanına (1566) kadar olumlu ve barışçıl bir şekilde devam etmiştir. Osmanlı-Rus ilişkilerindeki ilk sorunlar, IV. İvan'ın Altın Orda İmparatorluğunun yerini alma ve doğu Avrupa bölgesinde imparator olma düşüncesine kadar olumlu geçmiştir. Osmanlı Devleti, IV. İvan'ın bu politikasından sonra Rusya ile ilişkileri bozulmuş ve sorunlar başlamıştır.[78]

15. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Rus ilişkileri, Rusya'nın Batı Türkistan bölgesinde yayılmacı politikaları yüzünden olumsuz bir hâl almıştı[79]. Bu durum Osmanlı Devletinde Rusya'nın yayılmacı politikasına karşı tedbirler alınmasını gerekli kılmış ve giderek artan Rus yayılmacı siyasetinin önüne geçilmek istenmiştir.[80] Nitekim Sokullu Mehmet Paşa zamanında Volga Kanal projesiyle Rusya bertaraf edilmek istenmiştir. Bilindiği üzere Volga Kanal Projesi ile Don Nehri birleştirilerek Karadeniz ve Hazar Deniz ile bağlantı kurulup, Rusya'nın yayılmacı politikası önlenmek istenmiştir. Don-Volga Kanal projesi aynı zamanda, olası Safevi tehlikesine karşı da önemli rol oynayacaktı. Mamafih olumsuz iklim şartları ve Kırım Hanlığının basiretsizliği bu projenin uygulanmasını mümkün kılmamıştır. Sonuç olarak Osmanlı Devleti bu projeyi uygulayamamıştır[81].

Osmanlı Devleti, Don-Volga girişimi sonrasında Türkistan coğrafyasındaki sorunları açık tutmuş ve Rusya'ya zaman zaman sert notalara vererek 1678 yılına kadar

---

[75] Halil İnalcık, *Osmanlı-Rus İlişkikeri 1492-1700, Türk- Rus İlişiklerinde 500. Yıl 1491-1992*, *TTK,* Ankara 1999, ss.24-35, s.25.
[76] Fahrettin Kırzıoğlu, *Osmanlıların Kafkas illeri'ni Fethi 1451-1490,* Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1976, s.52-53.
[77] Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk- Rus İlişkileri (1798-1919)*, TTK Basımevi, Ankara 2011, s.4-11.
[78] İnalcık, a.g.e., s.28
[79] Yahya Okçu, *Türk-Rus Mücadelesi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2001, s.9-10
[80] Kocabaş, a.g.e., s.34-35.
[81] İlyas Topsakal, "Tarihi Sürçte Rusya Türkiye İlişkileri", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*,C 3, S. 2, 2016 ss. 33-53, s.34-35.

Rusya'nın kuzeyine bir sefer tertip etmemiştir. Kuzeye Sefer tertip edilmemesinde Osmanlı Devleti'nin İran (Safaviler) ile mücadele içerisinde olması etkili olmuştur.[82]

Osmanlı Devleti'nin almış olduğu başarısız sonuçlar Rusları güneye inme ve Karadeniz'i ele geçirme noktasında umutlandırmıştır. 1682–1725 yılları arasında Rus hükümdarı olan I. Petro, ticari anlamda etkinliğini artırmak için önemli liman şehirlerine hâkim olunması ve sıcak denizlere inilmesi gerekliliğini fark eden ilk Rus hükümdarı olmuştur. Bu planın gerçekleşmesi için ise Karadeniz ve boğazların hâkimi Osmanlı Devleti'nin bertaraf edilmesi ve Osmanlının egemenliği altında olan coğrafi bölgelerin Rusya'nın hâkimiyetine geçmesi gerekliliğine inanılmıştır. Bundan dolayıdır ki I. Petro'dan sonra Rus tahtına geçen hükümdarlar da aynı politikayı tatbik ederek Rusya'nın Karadeniz ve Boğazları kullanarak sıcak denizlere inebilme politikasını sürdürmüşlerdir.[83]

16. Yüzyılda Osmanlı devleti açısından önemli bir dönem olmuş ve bu dönemde kısmi askeri başarılar elde edilmiştir. Askeri başarılar uzun ömürlü olmamakla birlikte bir süre sonra Osmanlı coğrafyasında birçok değişikliğe sebep olmuştur. Osmanlı Devleti, 1656 yılına gelindiğinde tahtta IV. Mehmet ve sadrazamlık görevinde Köprülü ailesi bulunmaktaydı. Osmanlı Devletinde köprülüler zamanında olumlu gelişmeler yaşanmış ve mevcut kötü gidişatın önüne bir nebzede olsa geçilmiştir. Köprülüler ile birlikte devlet rahatlama yoluna kısmen de olsa girmiştir. 1669 Girit'in Venediklilerden kazanılması, 1672 Lehistan'ı mağlup edilerek Bucaş Antlaşmasıyla Ukrayna ve Polonya'nın Osmanlıların egemenliğine girmesi, 1678 Rusya üzerine Çehrin seferi ve akabinde 1681 yılında Bahçesaray antlaşması olumlu sayılabilecek gelişmelerdir. Bu dönemde Osmanlı Devleti açısından önemli gelişmeler olmuştur. Nitekim Köprülüler beklenen etkiyi göstermiş ve birtakım başarılar kazanılmıştır. 1683 Yılına gelindiğinde II. Viyana kuşatması gerçekleştirilmiş olup, sonuç alınamamıştır. Bundan sonraki süreçte Osmanlı Devleti'nin kayıplar yaşayacağı bir döneme girilmiştir.[84]

Osmanlı Devleti, Rusya'nın yayılmacı siyasetine karşı ilk ciddi muharebe 1711 yılında Baltacı Mehmet kumandasında gerçekleşen Prut muharebesidir. Fakat bu muharebede Baltacı Mehmet Paşa, Prutta avantajlı konuma gelmesine karşın Rusya ile anlaşma yoluna gidilmiştir. Sonuç olarak Prut antlaşması imzalanmıştır. Yapılan bu Antlaşma gereğince Osmanlı Devleti Azak kalesini tekrar almıştır. Prut antlaşması, Osmanlı Devleti'nin lehine olmasına karşın aynı zamanda devletin gücünü yitirmeye başladığını gösteren de bir antlaşmadır[85].

Osmanlı Devleti'nin, Prut sonrasında eski gücünü yitirmesinin bir diğer sonucu da, Rusya'nın Kafkasya bölgesinde rahat hareket etmesine ve buradaki Müslüman ahaliyi sıkıntıya sokmasına neden olmuştu. Osmanlı Devleti, hem Rus ilerleyişini durdurmak hem de Kafkas halkına nefes aldırmak için Nişli Mehmet Ağayı 1722-1723 yıllarında Rusya'ya elçi olarak göndermiştir. Nişli Mehmet Ağa'nın Rusya'ya elçi olarak gönderilmesi, mevcut sorunlara diplomasi yoluyla çözümler aranması amacına yönelik gerçekleştirilmiştir. Bu Diplomasi süreci, Osmanlı Devleti adına bazı olumlu sonuçlar doğurmuş ve Viyana bozgunu sonrası devlete siyasi bir kazanç sağlamıştır. Osmanlı Devleti, 1730-1740 dönemine kadar ki siyasi avantajını Rus çariçesi Anna

[82] İnalcık, a.g.e., s.30

[83] Salih Yılmaz- Abdullah Yakşi, "Osmanlı Devleti'nden Günümüze Türk-Rus İlişkileri", *TYB Akademi*, Bahar 2016, S.17, ss. 9-57, s.13

[84] Uğur Kurtaran, "Karlofça Antlaşması'nda Venedik, Lehistan Ve Rusya'ya Verilen Ahidnamelerin Genel Özellikleri ve Diplomatik Açıdan Değerlendirilmesi", *TAD,* C.35, S.60, 2016, ss. 97-139, s.107-109.

[85] Mesut Karakulak, "Türkiye'de Prut Savaşı Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* C.35, S.59, ss.256-269, 2016, s.256.

İoannovna zamanında kaybetmiş ve 1736 yılında Avusturya ile birleşen Rusya kuvvetleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu mücadelede galip taraf Osmanlı Devleti olmasına karşın anlaşma yoluna gidilmiş ve 1739 yılında Belgrad anlaşması imzalanmıştır. Belgrad antlaşması sonrası Osmanlı Devleti'nin eski gücünü günden güne yitirdiği anlaşılmış, Rusya ile sorunlar giderek ciddi bir boyuta ulaşmıştır.[86]

18. ve 19.Yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti, zayıf bir devlet konumundayken Çarlık Rusya, güçlü bir konuma gelmişti. Rusya'nın karşısında Osmanlı gibi büyük bir güç olmayınca Kafkaslar ve Karadeniz'de etkisini günden güne artırmıştı. Rusya'nın Karadeniz ve Kafkaslarda hakimiyetini artırması ile, tarihi emelleri olan sıcak denizlere inme ve Osmanlı hâkimiyetini kırma politikasında önemli avantajlar sağlamıştı[87].

1768-1774 Osmanlı-Rus mücadelesi, Rusya'nın Lehistan tahtına müdahale etmesi üzerine Lehistan ve Rusya arasında mücadeleler başlamıştır. Fakat mücadelenin asıl nedeni Lehistanların Osmanlı Devletine sığınmasıdır. Nitekim Rusya, Lehistan'lı sığınmacılar ile birlikte Osmanlı askerlerini de katledince savaş başlamıştır. Bu mücadele, Osmanlı Devleti'nin mağlubiyeti ve 1774 Küçük Kaynarca antlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Osmanlı Devleti Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla o güne kadarki bütün antlaşmaların ağır yükümlülüklerini kabul etmek zorunda kalmıştır. Yapılmış olan anlaşmalar ile Kırım görünürde bağımsız devlet statüsü elde ederken Kırım toprakları Osmanlı kontrolünden çıkmıştır. Bu Süreç, Kırım topraklarının 1783 yılı itibariyle Rus işgaline açık hale gelmesiyle tamamlanmıştır. Bu süreçte, Kırım Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan ilk İslam toprağı olmuştur. 1787 ve 1792 Osmanlı-Rus savaşı, Rusların Kırımı işgal etmesi ve Avusturya ile anlaşması üzerine Osmanlı Devletini harekete geçirmiştir. Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Avusturya ittifakına karşı mücadelesi, Kırım'ın tekrardan kontrol altına almak için gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak Osmanlı Kilburunu alma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış, zaten zayıf olan Osmanlı kuvvetlerinin daha da zayıflamasına neden olmuştur.[88]

1807-1812 Osmanlı-Rus savaşı, Rusya'nın 1806 Bender, Kili, Akkirman Hotin kalelerine saldırması, Rusların Sırplara silah yardımında bulunması ve 27 Aralık 1806 da Bükreş'e girmesiyle gerçekleşmiştir. Bu durum üzerine Osmanlı Devleti, 7 Ocak 1807 de gayri ihtiyari olarak Rusya'ya savaş açmıştır. Sonuç olarak bu savaşta kısmen bir Osmanlı zaferi ile yaşanmış ve 1812 yılında Bükreş Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın şartlarına bakıldığı zaman: Osmanlı-Rus sınırı Prut'a gerilemiş ve Sırbistan'da genel af ilan edilmiştir.[89] 1828-1829 Osmanlı Rus savaşı, Osmanlı Devleti'nin Navarin mağlubiyeti sonrası Rusya'dan zararının karşılanmasını istemesi, Rusya'nın Yunanların bağımsızlığını desteklemesi ve Anapaya saldırması sonucunda başlamıştır. 1828 yılında başlayan savaş, Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'ye kadar geri çekilmesi üzerine başarısızlık ile sonuçlanmıştır. Geri çekilme sonrasında Savaşacak gücü kalmayan Osmanlı devleti, Rusya ile 1829 tarihinde Edirne Barış Antlaşması imzalamak zorunda kalmıştır. Antlaşma hükümlülüklerine göre: Yunanistan bağımsız statü kazanmış, Romanya'nın ise özerkliği genişletilmiş ve Sırbistan özerk bir prenslik olmuştur.[90]

---

[86] Topsakal, a.g.e., s36-40

[87] Adem Kara, "1828-29 Osmanlı - Rus Savaşı ve Anadolu'da Alınan Tedbirler", *Balık Esir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.14, 2005, ss.1-199, s.116-120.

[88] Fedakâr, a.g.m., s.130

[89] Günal Teymurova, "1806-1812 Osmanlı-Rusya Savaşı ve Azerbaycan", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S.2, ss.46-59, s.47-57.

[90] Tuğrul Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaş*, gece kitaplığı yayınları, İstanbul 2014, s.5-8.

1853-1856 Osmanlı-Rus savaşı, Rusya'nın Osmanlı topraklarındaki Ortodoks tebaanın hamisi olma isteğinin, Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesi üzerine gerçekleşmişti. Rusya'nın, 1853 yılında aradığı bahaneyi bulması üzerine Eflak ve Boğdan'ı işgal etmiş ve Sinop'ta bulunan Türk donanmasını yakmıştı. Osmanlı Devleti bu durum üzerine 1853 senesinde Rusya'ya savaş açmıştır. Yaşanan bu gelişmelerden rahatsızlık duyan İngiltere ve Fransa, güçlü bir Rusya'nın varlığındansa Osmanlı Devletini desteklemeyi yeğlemiştir. Nitekim İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti 1854 yılında ittifak kurduklarını ilan ederek Sivastopol'ü işgal etmiştir. İttifak kuvvetleri, Rusların Eflak ve Boğdan sınırlarından çekilmesine kadar işgal sürecini devam ettirmiştir. 1855 yılının Eylül ayı içerisinde Sivastopol'un ittifak kuvvetlerince ele geçirilmesi üzerine Rusya'nın barış talebini bulunmuş ve 1856 da imzalanan Paris Antlaşması imzalanmıştır. Pariş Antlaşması, Osmanlı devletinin istiklalini İngiltere, Fransa, Avusturya Prusya ve Rusya'nın ortak sorumluluğu altına almıştır.[91] Osmanlı devleti Rusya ile tarihte tam 13 kez savaş yapmış ve bu savaşlar sonrasında Rusya büyük bir güç olmuştur. [92]

3.2. Rusya'nın Kafkasya Politikası

Kafkasya bölgesinde ilk Rus temasları, 16.yüzyıl ortalarında olmuştur. Rusların işgaline kadar Kafkasya bölgesi sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda refahın yüksek olduğu dönemler yaşarken, işgal sonrasında bölge tamamen siyasi çıkarların ön planda olduğu sömürgecilik faaliyetlerinin merkezi haline gelmiştir. Rusya, coğrafyasına yabancı olduğu bu bölgeyi ele geçirmeyi tarihi sıcak denizlere inme politikası nedeniyle oldukça önemsemiştir. I. Petro'nun büyük ideası olan sıcak denizlere inme ve bununda gerçekleşmesi için Kafkasya coğrafyasının mutlak suretle ele geçirilmesi gerekmekteydi. Ayrıca Kafkasya bölgesinin sarp dağlardan oluşması, platoları ve fiziki özellikleri Rusya için aşılmaz doğal sınır anlamına gelmekteydi. Bu nedenler sıralandığında Rusya için Kafkasya coğrafyası oldukça önem arz etmiştir. Kafkasya bölgesinde bulunan Basra körfezi oldukça stratejik bir konumda bulunmaktaydı. Basra körfezine egemen olan devlet Güney Kafkasya coğrafyasında büyük ölçüde hâkimiyet sağlayabilirdi. Bu stratejik üstünlük Rusya'nın bölgeye egemen olması için gerekli bütün şartları barındırıyordu. Rusya, Basra körfezinin önemini bildiği için önce burayı daha sonra tüm Güney Kafkasya bölgesini hâkimiyeti altına almaya çalışmıştır.[93]

Kuzey Kafkasya bölgesinde meydana gelen diğer bir mücadele, İran ve Rusya arasında gerçekleşmiştir. Azerbaycan'ın siyasi tarihinde önemli bir yeri olan hanlıkların aralarındaki çıkar çatışmaları İran ve Rusya arasında mücadelelere neden olmuştu. 1804 tarihinde başlayan çatışmalar 1806 tarihinde zirveye ulaşmıştı. Nitekim yaşanan mücadeleler sonucunda İran, Revan, Nahcivan, Gence, Karabağ, Seki, Şirvan Bakü ve Kuban Hanlıklarının Kontrolü, 1813 Tarihinde İmzalanan Gülistan Antlaşması ile Çarlık Rusya bırakılmıştı. Gülistan Antlaşması ile İran Güney Kafkasya'da hak iddia edemeyecekti[94]. Ancak Kaçar hanedanı Gülistan Antlaşması hükümlerini hiçe sayarak Rusya'ya karşı Fransız ve İngiliz destekli bir mücadele içerisine girmiştir. İlk başlarda

[91] Canan Karaçağıl, "Kırım Savaşı Üzerine Bir Değerlendirme (1853-1856)", *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 2010, C.5, S.1, Ss.273-285, S.279-284

[92] http://www.pau.edu.tr/zyilmaz/tr/sayfa/osmanli-rus-savaslari, erişim tarihi: 08.07.2018.

[93] Elşan izzetgil, *Rusya'nın Yakın Çevre Politikasında Bir Enstrüman Olarak Etnik Temelli Sorunlar ve Güney Kafkasya*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2015, s.205.

[94] Okan Yeşilot, "Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S.36, ss.187-199, Erzurum 2008, s.188.

gözle görülür bir aşama kaydedilse de sonuç Rusya'nın lehine olmuştur. Sonuç olarak 1827 tarihinde ilk olarak Revan daha sonra Nahcivan Çarlık Rusya'ya bırakılmıştır. 1828 yılına kadar devam eden mücadeleler Merende ve Tebriz'in elden çıkması ile sonuçlanmıştır. Yaşanan gelişmeler sonrasında mücadele edecek gücü kalmayan İran, 29 Temmuz 1828 Tarihinde Çarlık Rusya ile Türkmençayı Antlaşması imzalamak zorunda kalmıştır. Türkmençay Antlaşması 16 maddeden oluşmaktadır. Bu antlaşmayı önemli kılan taraflarından birisi, üzerinde antlaşma yapılan Azerbaycan Türklerinin Antlaşmada hiçbir söz hakkı olmamasıdır. İran ve Rusya bir milletin kaderiyle oynamışlar, Azerbaycan Türkleri ve vatanları ikiye bölünmüştür. Böylece Rusya Kafkasya bölgesindeki politikalarında önemli bir başarı elde etmiş ve hızla yayılmaya devam etmiştir. Bu antlaşmanın bir diğer önemli sonucu ise, bağımsız Ermenistan'ın temellerini atmasıdır[95].

Rusya, Kafkasya üzerindeki çıkar politikaları neticesinde bölgeye 19.Yüzyıla kadar aralıksız müdahalelerde bulunmuştur. Bu müdahaleler ilk olarak 1552 yılında Kazan ve ardından 1556 yılında Astrahan'ı ele geçirmesi ile başlamıştır. Rusya, Kırım'la irtibat kurmak ve Karadeniz kıyısında yer edinebilmek amacıyla bölgeye askeri kuvvetlerini bulundurmakta idi. Rus güçlerinin Gürcistan'ı ilhakları ve Kafkasya'ya yönelik faaliyetleri tamamen bölgede söz sahibi olmak adına gerçekleştirilmişti. Rusya, bu süreçte gücünü pekiştirirken Osmanlı Devleti ise eski kudretini kaybetmiş yaşanan gelişmeleri sadece takip edebilmiştir. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti, 1829 Edirne Antlaşması ile birlikte Kafkaslardaki nüfuzunu büyük oranda kaybetmişti. Fakat Müslüman Kafkas halkları için Osmanlı Devleti, Osmanlı Devleti için ise Kafkasya halkları önemini korumaya devam etmiştir. 1853-1856 Kırım Harbi ve 1832-1859 yılları arasındaki *"Müridizm Harekâtının"* başarısız olmasından sonra Osmanlı topraklarına göç hareketleri hız kazanmıştır.[96]

3.3. Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Siyaseti

3.3.1. Güney Kafkasya Siyaseti

17.Yüzyıldan itibaren Osmanlı devletinin dış politikasında önemli bir konuma gelen Avrupa Devletleri, Osmanlı Devleti'nin güney Kafkasya'ya seferler yapmasında etkili olmuştur. Çarlık Rusya'sının güney Kafkasya siyasetinden hoşnutsuzluk duyan Avrupa devletleri, ipek yolu gibi ticari yolların Rusya hâkimiyetine girmesi yerine Osmanlı Devleti'nin denetimi altında olmasını tercih etmişlerdir. İngiltere başta olmak üzere diğer tüm Avrupa Devletleri, Rusya'nın bölgede olmasını çıkarlarına aykırı görmüştür. İngiltere de, Rusya'nın bu politikası sonucunda İngiliz-Hindistan ticaretine zarar vereceği kanaati oluşmuştur. İngiltere Bu nedenle Osmanlı devletini daha makul bir müttefik olarak görmüştür. İngiltere Osmanlı devletini kendi yanına çekebilmek sömürgelerine olası bir tehdidi önlemek için yoğun bir çaba göstermiştir. İngiliz elçisi Osmanlı topraklarına geldiğinde Rusya'nın İran bölgesine yönelik harekâtının önüne geçilmediği takdir de İngiltere'nin ve diğer müttefiklerinin Osmanlıya olan yardımlarını keseceğini, yalnız bırakılacağını dile getirmiştir. Osmanlı Devleti, yaşanan bu

[95] Cihat Aydomuşoğlu, "Abbas Mirza (1789-1833) ve Dönemi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C, 4, S.19, 2011, ss.128-137, s.131-134.
[96] Kemal Gurulkan vd. *Osmanlı Belgelerinde Kafkas Göçleri I*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınları, Yayın No 121, İstanbul 2012, s.3.

gelişmeler sonrasında güney Kafkasya politikasında İngiliz yanlısı bir politika izlemiştir.[97]

Osmanlı Devletinde geleneksel fetih politikası gereği fethedilen topraklarda yerli halka zarar verilmez, din, dil ve ırk ayrımı gözetmeksizin hoşgörü politikası izlenirdi.[98] Osmanlı devleti Güney Kafkasya politikasında da aynı metodu uyguladı. Nitekim Güney Kafkasya bölgesinde bulunan diğer etnik gruplara da aynı hassasiyet ile yaklaşmıştır. Osmanlı yönetimi Güney Kafkasya bölgesinde ele geçirdiği topraklardaki Hıristiyan ve Şii toplulukların dini hassasiyetlerine ve değerlerine önem vermiştir. Ayrıca Gregoryen Ermeni Eçmiadzin Kilisesi ile Ortodoks Gürcü Kilisesinde olduğu gibi Şii ahali ve ulemaya da aynı tutumun sergilenmesini istemiştir. Osmanlı Devleti'nin Kafkasya politikasına eğilmesinin temel sebebi ise, Rusya'nın yayılmacı siyaseti sonrasında sıcak denizlere inme emellerini engellemektir.[99] Osmanlı Devleti'nin 1723 yılında Tiflis ele geçirmesiyle başlayan Güney Kafkasya'yı ilhak süreci 1735 yılına kadar devam etmiş, 1735 yılında İran ile yapılan Arpaçay Muharebesi'ni kaybetmesiyle bu topraklardan çekilmek zorunda kalınmıştır. Alınan bu netice Osmanlıların, Güney Kafkasya'daki ikinci hâkimiyet döneminin sonunu getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin Güney Kafkasya coğrafyasındaki hâkimiyet dönemleri: 1590-1612 ve 1723-1735 tarihleri olmak üzere iki ayrı dönemde gerçekleşmiştir.[100]

3.3.2 Kuzey Kafkasya Siyaseti

Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkasya'ya yönelik siyaseti, Rusya ile imzalanan Küçük Kaynarca antlaşması sonrasında hız kazanmıştır. Osmanlı Devleti, Öncelikle Kuzey Kafkasya sakinlerinden olan Abaza ve Çerkesler'in müttefikliğini kazanmak suretiyle ilişkiler kurulmuştur. Bilindiği üzere Küçük Kaynarca antlaşmasıyla Kırım Osmanlı denetiminden çıkmış ve bağımsız olmuştu. Osmanlı Devleti, Kırımın bağımsız bir statüye geçmesi ile Rusya'nın Kırım üzerinden ilerleyişini durdurmak için Kuzey Kafkasya siyasetine ağırlık vermişti[101].

Osmanlı Devleti, 1792 Yaş Antlaşması sonrasında Kırımı kaybetmiş ve bu zamana kadar bölgede uygulamış olduğu politikaların yetersiz olduğunu fark ederek, Kuzey Kafkasya bölgesine gereken önemin verilmesi için harekete geçmiştir. Kırım'ın kaybedilmesi ile Rusya'nın sıcak denizlere inme yolunda bir adım daha yaklaştığının farkına varan Osmanlı Devleti, Kuzey Kafkasya bölgesine sefer hazırlığına başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin düzenleyeceği bu sefer, Kafkasya bölgesinin sosyal-siyasal durumunu öğrenmeye yönelik olup; bu amaç çerçevesinde Canikli Hacı Ali Paşa ve Kaptan-ı Derya Gazi Hasan Paşa kumandalarında Karadeniz kıyılarına Soğucak'a bir sefer gerçekleştirmiştir.[102]

Osmanlı Devleti, Kuzey Kafkasya politikası çerçevesinde, bölgenin sakinleriyle iletişim kuracak ve müttefiklik bağlarını'nın temelleri atılacaktı. Bu plan dâhilinde

---

[97] Elvin Valiye, *VXVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Güney Kafkasya: Osmanlı, Safevi ve Rusya Kıskacında*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Konya 2014, s.53-57.

[98] İsa Kalaycı-Oktay Kızılkaya, "Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti ve Yerleşim Birimleri Üzerine Bir Değerlendirme"*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C.9, S.18, ss. 361-378, s.362-364

[99] Elvin Valiyev- Doğan Yörük, "Güney Kafkasya'da Osmanlı Hâkimiyeti (1723-1735)", *Sutad, 2016,* S.40, ss.15-*28,* s.26

[100] Elvin Valiyev, a.g.m., s.25-27

[101] Zübeyde Güneş Yağcı, "Osmanlı Devletinin Kuzey Kafkasya Siyaseti: Çerkeslerden Bağlılık Senedinin Alınması", *Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, No.2, Balıkesir, 2009, s.100.

[102] Akay, a.g.t., s.45-46.

Osmanlı kuvvetleri, Rusya'nın sıcak denizlere ulaşma politikasının önüne geçecekti. Osmanlı Devleti, Kuzey Kafkasya'da nüfus kurmak ve söz sahibi olabilmek için Ferah Ali Paşayı görevlendirmiş ve bölge halkının olası bir müttefiklik ilişkisine karşı tutumları öğrenilmek istenmiştir. Ferah Ali Paşa Kuzey Kafkasya bölgesi analizleri sırasında ahalinin Osmanlı Devleti ile bağlarının kuvvetlenmesinin evlilikler yoluyla gerçekleşeceğini rapor etmiştir. Bu rapor doğrultusunda ilk izdivacı gerçekleştiren Ferah Ali Paşa, Çerkes kabilelerden Şapsığ beylerinin kızıyla evlilik yapmıştır. Daha sonraki süreçte ise Osmanlı Devleti bölgede nüfus kurmak adına birçok evlilik tertip etmiştir. Bu politika ile hem bölge halkının İslamlaşma süreci hızlanmış hem de Kuzey Kafkasyalı Çerkes kabilelerin desteği hedeflenmiştir. Bilindiği üzere Kuzey Kafkasya halkının Rus kuvvetleri ile uzun zamandır mücadele halinde olması da müttefiklik sürecini hızlandırmıştır. Bu sayede hem Kuzey Kafkasyalı Çerkesler kendilerine sayıca üstün olan Ruslara karşı müttefik bulmuş hem de Osmanlı Devleti bu müttefiklik ilişkisiyle Rusların politikaları etkisiz hale getirmek istemiştir.[103]

3.3.3 Kafkasya Halkının Rusya'ya Karşı Vermiş Olduğu Mücadeleler

18. Yüzyılın ikinci yarısına kadar Kafkasya'ya fiili müdahalesi sınırlı olan Rusya, fiili müdahaleden ziyade bölge halkı arasındaki çatışmalarını fırsat bilerek nüfusunu güçlendirmeye çalışmıştır. Rusya, 1762–1796 yılları arasında II. Katerina'nın idaresi zamanın da Kafkasya politikasına ağırlık vermiştir.[104] Bu politika ile 18.Yüzyılın son çeyreğinde Kırım ilhak edilmiş, bölgede Osmanlı Devleti'nin gücü kırılmış ve planın ilk aşaması tamamlanmıştı. Bunun dışında Kuban Irmağının batısında kalan Çerkes bölgelerinin de savunma gücü kırılarak bölge kontrol altına alınmıştır. Rusya'nın, 1801 yılında Gürcistan'ı da tamamen kontrol altına alması ile Güney Kafkasya sahası da egemenliği altına girmişti. Yaşanan bu gelişmeler sonrasında Kafkasya bölgesinde güçlü bir Rusya ortaya çıkmıştı. Rusya Osmanlı nüfusunu kırdıktan sonra Kafkasya bölgesinde güçlenmiş ve Orta Kafkasya'da bulunan Kabartay Balkar Devleti Rusya tarafından ilk işgal sahası olmuştur. Kabartay Balkar'ın, Kuzey Kafkasya'nın tam ortasında konuşlanması stratejik bir üstünlük olarak görülmekte idi. Ayrıca bu bölgenin Doğu ve Batı Kafkasya arasında bir geçit vazifesi görmesi, Gürcistan üstünden Daryal geçidini kontrol etmesi gibi özellikleri Rusya'nın dikkatini çeken başka bir husus olmuştur. Rusya'nın 1763 yılında Mozdok kalesini inşa etmesi ile başlayan süreç 1765 yılından 1779 yılı sonuna kadar devam etmiştir. Sonuç olarak Tarihe Kabartay-Rus savaşı olarak geçen bu olay Kabartay'ların mağlup olmasıyla sonuçlanmış olup; bölge tamamen Rus hâkimiyetine geçmiştir [105]

Kafkasya bölgesinde, Rusların işgal hareketlerine karşı 1838-1840 yılları arasında ciddi mücadeleler yaşanmıştır. Batı Kafkasya'da yaşanan mücadeleler bölge halkı tarafından yurtlarını savunmak adına gerçekleştirilmiştir. Rusya'ya karşı verilen bu savaşlar: Subş, Saşi, Jamatya, Kaleşhovue, Şhapsin, Hafitsay, Pşat, olarak tarihe geçmiştir. Sonuç olarak Kafkas kabilelerinin dağınıklığı ve Rusya'nın daha güçlü bir konumda olması Batı Kafkasya bölgesinin Rus kontrolüne geçmesiyle sonuçlanmıştır. 1846-1848 yılları arasında Doğu Kafkasya bölgesindeki askeri mücadelelere bakıldığı

[103] Çağdaş Duman, Osmanlı'nın 18.Yüzyıl Kafkasya Politikasında Rus Faktörü, Ege Üniversitesi: https://www.researchgate.net/publication/322698628_Osmanli'nin_18_Yuzyil_Kafkas_Politikasinda_Rus_Faktoru, erişim tarihi: 12.08.2018

[104] Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1856-1876*), *TTK*, Ankara 1997, s.34-35

[105] Saydam, a.g.e., s.41-42

zaman ise: Kutişi, Gergebil, Saltı, Ahtı savaşları olmak üzere dört önemli savaş meydana gelmiştir. Kafkasya genelinde meydana gelen mücadeleler sonucunda Rusya, bölgeye hakim olmuş ve Kafkasyalı halklar ağır sonuçlar almıştır.[106]

Ruslar ile Kafkasyalı kavimler arasında vuku bulan diğer bir mücadele de İmamlar döneminde yaşanmıştır. Bu mücadele tarihe Muridizim hareketi olarak geçmiştir. Müridizm hareketi yahut İmamlar dönemi olarak adlandırılan dönemde İmam Mansur, İmam Hamzat ve Şeyh Şamil gibi önemli tarikat ehli kişiler dağınık olan Çerkes, Dağıstan ve İnguşya kuvvetlerini bir araya getirmek suretiyle Kafkasya bölgesinde Rusya'ya karşı ciddi mücadeleler vermiştir. İmam Mansur ile gerçekleştirilen ilk sefer Mozdok kalesine yapılmış olup; bu mücadele başarısızlık ile sonuçlanmıştır. Alınan yenilgi sonrası İmam Mansur Anapaya sığınmış ve toparlama süreci sonrasında mücadelesine kaldığı yerden devam etmiştir. İmam Mansur kuvvetlenen Rus güçlerine karşı 1791 yılına kadar mukavemet göstermiş olup, Anapa Mücadelesi sonrası Ruslara esir düşmüştür. Esaret hayatı imam Mansur'un sonu olmuş ve 1794 yılında vefat etmiştir. İmam Mansur'dan sonra İmam Hamza (1832-1834) ve son olarak İmamlık görevine İmam Şeyh Şamil geçmiş ve mücadeleye selefinin bıraktığı yerden 1859 yılına yani Rusya'ya esir düşünceye kadar devam etmiştir.[107]

3.3.4. Kafkasya'da İmamlar Dönemi

Kafkasya bölgesinde giderek artan Rus saldırıları Kafkas halklarını bir arada mücadele fikrine sevk etmişti. Bu fiili mücadelenin ilk girişimleri İmamlar döneminde mümkün olmuştu. Akabinde Gazi Muhammet kendisini Kafkas Müslümanlarının İmamı ilan ederek Rusya ya karşı mücadelelere başlamıştır. Bu hareket, Gazi Muhammet'in 1832 yılında şahadete erişmesi sonrası halefi olan İmam Hamza ya devredilmiştir. İmam Hamza 1832-1834 döneminde Ruslara karşı çetin mücadeleler vermişse de 1834 yılında Hunzak yakınlarında Ruslara karşı verdiği mücadelede şahadete erişmiştir. İmam Hamza'nın şehadetiyle İmamlık mevkiine İmam Şeyh Şamil geçmiştir.[108]

Dağıstan'da ve Çeçenistan'da önemli bir kişi olarak atfedilen Şeyh Şamil, Kafkasya'nın Rusya'ya karşı vermiş olduğu kurtuluş mücadelesinde Çerkes ve Çeçenlerin desteğini almış Müridizim bayrağını taşımış bir önderdi.[109] 1795 yılında Dağıstan'da küçük Gimri köyünde dünyaya gelen İmam Şamil, Ruslara karşı direnişi sürdüren diğer İmamlar gibi Avar kavmine mensuptu. Henüz genç bir delikanlıyken Molla Muhammed'in vaazlarının etkisinde kalan İmam Şamil, ilim tahsilini almak için Bağdat'a giderek Nakşibendî tarikatı şeyhlerinden olan *"Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî'den"* dini ilimler üzerine ihtisas yapmış, bunun haricinde tasavvuf ilmini de öğrenmiştir. Bağdadi'den destur alarak anavatanı Kafkasya'ya dönen İmam Şeyh Şamil, tasavvufi açıdan gelişiminde gene Muridizim önderlerinden olan Gazi Muhammed ve Şeyh İsmail Şirvani'den aldığı dersler vasıtasıyla sağlamıştır. 1834'de İmamlık makamına getirilen Şeyh Şamil, Rus işgaline karşı tek çıkar yolun Şerri bir idari yapılanmaya gidilmesi ile gerçekleşeceğine inanmıştır. Bu hareket ile ittifak halinde

[106] Bi, a.g.e, s.760-779
[107] Akay, a.g.t., s.48-50.
[108] Ergünöz Akçora, "Rusyanın Kafkasya Siyaseti ve Geçmişten Günümüze Çeçenler", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* S.100, 1996, s.312.
[109] Fikret Efe, "İmam Şamil'in Mektuplarının Kuzey Kafkasya Bağımsızlık Hareketini Aydınlatmadaki Yeri ve Önemi"*, Avrasya Dosyası İstihbarat Özel*, , C. 8, S. 2, ss. 372-384., 2002, s.373.

olmayan Kafkasyalıları birleştirerek, İslamiyet'in ruhundan ve kutsal cihat bayrağı etrafında teşkilatlanması amaçlanmıştır.[110]

Şeyh Şamil Ruslara karşı mücadelesinin temelinde bağımsız Kafkasya fikri yatmaktadır. Şeyh Şamil, dağınık Çerkes ve Çeçen kabilelerini şeriat bayrağı altında toplayarak kuvvetlerini birleştirme, Rusya'nın istilacı politikasına karşı direnç oluşturmaya çalışmıştır.[111] Kafkasya'nın dağılmasını önlemek ve kurtuluşa erişmek adına ciddi adımlar atılmışsa da gerek Osmanlı'nın eski gücünü kaybetmesi gerekse iletişimsizlik bu bağımsızlık mücadelesine darbe vurmuştur.[112] Şeyh Şamil'in 1859 yılında Rusya'ya esir düşmesi ile birlikte Kafkasya'da mücadeleler son bulmuş ve başta Osmanlı toprakları olmak üzere çeşitli bölgelere Kafkas göçleri meydana gelmiştir.[113]

[110] Akay, a.g.t., s.56
[111] Habiçoğlu, a.g.e., s.52
[112] İhsan Satış," Kırım Savaşından Sonra Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve Şanlı Urfa Yöresine İskanlar", *Türk Dünyası incelemeleri Dergisi*, C.13, S.1, 2012, s.519.
[113] John Baddeley, *Rusların Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil*, Kayıhan yayınları, İstanbul 1989.s.440.

4. KAFKAS HALKLARININ GÖÇÜ

18. Yüzyıldan itibaren Kafkasya'da yaşanan hadiseler bölge halkını büyük bir mücadele içerisine sokmuştu. Rusya'nın, politik hedeflerinin bir sonucu olarak Osmanlı-Rus savaşları meydana gelmişti. Osmanlı-Rus savaşları sonrasında, zayıf bir Osmanlı, sömürgeci bir Rusya ortaya çıkmıştı. Tarihi olaylar, bölge halkını emperyalist güçlerin çıkar çatışmalarının ortasında bırakmaktaydı. Nitekim artan siyasi baskılar bölge sakinlerini etkilemiş ve tarihin en büyük göç dalgalarından bir tanesini meydana gelmiştir. Göç, Özellikle Osmanlı Devleti'nin Kırım ve Kafkasya avantajını Rusya'ya karşı kaybetmesi sonucu hızlanmıştır. Kafkas halklarının, uzun süreli mücadeleleri her ne kadar göç hadisesini geciktirmiş olsa da sonuç değişmemiş, 1859 ve 1920 Kafkasya bölgesinden Osmanlı Devleti sınırlarına göç hareketleri gerçekleşmiştir.[114]

Kırım Savaşı'nın sonlanması ve 1859 yılında Şeyh Şamil'in Rusya'ya esir düşmesiyle birlikte Rusya, Kafkasya üzerindeki emellerine ulaşma fırsatı bulmuştur. Şeyh Şamil'in liderliğindeki birleşik Kafkas kuvvetleri, Şeyh Şamil'in Rusya'ya esir düşmesi üzerine dağılmıştı. 1860 yılına gelindiğinde Kafkasya bölgesinde büyük bir direniş kalmamış ve göç hazırlıkları başlamıştı. Sonuç olarak Kafkasya bölgesinde sayıları milyonlara ulaşan topluluklar, Osmanlı toprakları başta olmak üzere azda olsa Asya ve Avrupa bölgelerine göç etmek zorunda kalmıştır[115].

1859-1860 yılları arasında başlayan göçler, 1862 ve 1865 yılları arasında en üst seviyelere ulaşmıştır. Göçlerin zirve yapması ise 21 Mayıs 1864 tarihine denk gelmektedir. Bu tarihler aynı zamanda, Batı Kafkasya bölgesinde nüfus bakımından kalabalık olan Abzeh, Şapsığ kabilelerinin direniş mücadelesine son verdiği tarihtir. 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi sonrasında yeniden yoğunlaşan göç hareketleri, 1890 ve 1908 yıllarında azda olsa devam etmiş, 1919-1920 tarihleri arasında doyum noktasına ulaşmıştır[116]. Kafkas halklarının göç hareketleri günümüze kadar gerektiği gibi aydınlatılmamış ve doğru aktarılmamıştır. Ancak İnsanlık tarihinin en acı olayları arasında yerini alan Kafkas göçleri, Rusya'nın milyonlarca insanı yaşadıkları bölgelerden çıkarmasına sebep olmuştur[117].

4.1. 21 Mayıs 1864 Kafkas Sürgünü

Sürgün, ceza olarak bir kişi ya da toplumu bulunduğu yerden başka bir yere cebren göç ettirme olayıdır. Diğer bir ifade ile kişi ya da kişilerin tüm maddi, manevi sosyal ve kültürel bağlarının bulunduğu topraklardan kendi arzusu dışında uzaklaştırılmasıdır. Bu anlamda sürgün, *"İnsanlığa Karşı Suçlar kapsamında yer alıp; Nuremberg, Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemelerinde suç olarak Kabul edilmiştir"* [118]. Osmanlı Devleti'nin, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırımdaki üstünlüğünü Rusya'ya kaptırması, Çerkes halklarını oldukça zor durumda

[114] Mehtap Ergenoğlu, *Kafkaslar'dan Anadolu'ya Uzanan Bir Göç Öyküsü: Mersin Atlılar Köyü*, *1864 Kafkas Tehciri Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün*, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014 İstanbul, s.372.

[115] Sadriye Güneş, *Rus Kaynaklarına Göre 19. Yüzyılda Yaşanan Kafkas Göçlerinin Nedenleri ve Sonuçları*, 1864 *Kafkas Tehciri Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün*, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014 İstanbul, 275-277

[116] Karpat, a.g.e., s.109-110.

[117] Adolf, Berje, Vyseleniye Gortsev s Kavkaza *Kafkas Dağlıların Sürgünü*, Russkaya Starina, C. 34, Sankt Petersburg: Tipografiya V.S. Balaševa, Oktyabr' 2010, s. 1-32.

[118] Yura G. Argun, Abhazya'da Yaşam ve Kültür, H. Ersoy-Y. Karadaş (Ter.), Nart Yay İstanbul, 1990, S. 14-17.

bırakmıştı. Rusya'nın, 1783 tarihinde bölgeye askeri müdahalelerde bulunması Çerkesya halkını ciddi manada tehdit ediyordu[119]. Rusya, Çerkesya üzerine baskılarını 1856 Kırım savaşını kaybetmesiyle başlatmış olup, bu yenilgi üzerine kuvvetlerinin tamamını Çerkesya üzerine sevk etmişti. Rusya, bölgeye hakim olmak adına şiddet ve asimilasyon politikaları uyguluyor, Kırımda aldığı yenilginin tüm öfkesini Çerkesler'den çıkarıyordu. Çerkesya sakinleri Rusya'nın uyguladığı bu insanlık dışı uygulamalara 1853-1856 yıllarında mukavemet göstermişse de tarihler 1859'u gösterdiğinde Kafkasya'da direnişler bitmiş, göç başlamıştır.[120]

Göç hareketleri, 21 Mayıs 1864 tarihinde oldukça artmış ve Kafkasya halkı göç yollarında büyük kayıplar vermişti[121]. 1863-1864 yılları arasında Rus-Kafkas halkları arasında meydana gelen savaşlarda Rusya'nın uygulamış olduğu yöntemler: *"Birleşmiş Milletler soykırım suçunun engellenmesi ve cezalandırılması sözleşmesinde tanımlanan soykırım"* ile açıklanabilir[122].

1863 yılında Thee Free Prees Gazetesinde yayımlanan ve Fransız kaynaklı olan bir haberde, *''Şapsığ ülkesinin Hafia köyünde bir yamyamlık sahnesi sergilenmiştir. Köy erkeklerinin cephede ileri hatlarda bulunmasını fırsat bilen Çarın askerleri köydeki savunmasız halkın üzerine üşüşerek onları öldürmüş, evlerini yakmış ve mallarını yağmalamıştır. Kurbanlar arasında 18 yaşlı kadın, 8 çocuk ve 6 yaşlı erkek bulunmaktadır. Öldürülen kadınlardan birinin cesedine şu sözcükleri içeren bir yafta iliştirilmişti: "Haydi git yardım için temsilcilerinizi gönderdiğiniz İngiltere Kraliçesine şikâyet et!" Küçük bir çocuğun cesedinde ise şu yazı okunuyordu: "Koruyucunuz Türklere kendini satacağına burada kal!" Yine gözleri oyulmuş yaşlı bir erkeğin cesedinde de şu yazı okunmakta idi: "Git temsilcilerinle buluş Paris' te iyi göz doktoru bulabilirsin".* [123] Çarlık Rusya'nın bu insanlık dışı uygulamaları ve Kafkasya bölgesinde meydana gelen olaylar göç kavramından ziyade soykırım tanımlamasıyla daha çok örtüşmektedir.

19.Yüzyıl'ın en acı olaylarından birisi olan sürgün, Kafkasyalı kavimlerin maruz kaldıkları kanlı bir katliam, kaçmaya çalışanların yaşadıkları felaketler dizisidir. Rusya, Kafkasya politikası kapsamında Çerkes, Çeçen, Dağıstanlı Abhaz, vd. kavimlerin yurtlarını yağmalıyor, kazanma hırsıyla var gücüyle Kafkasyalılara saldırıyordu. Bu durum üzerine Kafkasyalıların kaçmaktan başka çaresi kalmıyordu. Nitekim 21 Mayıs 1864 Tarihinde özellikle Çerkeslerin fazla olduğu bölgelerde insanlık dışı bir uygulamaya sahne olmuştu. Bunun üzerine halk kendisini biran önce bu katliamdan çıkarmaya çalışıyor, geriye dönmenin canlarına mal olacağını biliyordu. Bu tarihten sonra Çerkesler için tek seçenek kalıyor oda *"Cebel-i Elsineden Memâlik-i Mahrûsaya"* göç etmek. Nitekim öylede olmuş ve büyük bir Kafkas kafilesi Novorosisk limanlarından son umutları halifenin topraklarına doğru yola çıkmıştır[124].

---

[119] Elbruz Aksoy, *Benim Adım 1864,* İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s.19-21.

[120] Hakan ALTIN, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'ne Yapılan Çerkes Göçleri (Çerkes Sürgünü)", Belgi Dergisi, C.2, S.14, Pamukkale 2017, s.538.

[121] Ali Kasumov ve Hasan Kasumov, *Çerkes Soykırımı*, Kaf-Der Yayınları, Ankara 1995, s.235-236.

[122] Gökhan Bolat, "Kavram Tartışmaları Etrafında 21 Mayıs 1864 Çerkes Sürgünü", *Yalova Sosyal Bilimleri Dergisi*, S.6, 2013, Yalova, s.128-139; Özgür Yılmaz, *1864 Kafkas Göç'ünde Trabzon, 1864 Kafkas Tehciri Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün*, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014 İstanbul, s.322; Kafkas Derneği Yayınları *Çerkeslerin Sürgünü 21 Mayıs 1864*, , Ankara, 2001, s. 15.

[123] Altın, a.g.e., s.535

[124] Abdullah Saydam, "Soykırımdan Kaçış: Cebel-i Elsineden Memâlik-i Mahrûsaya", *Kafkas Tehciri Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün*, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014 İstanbul, s.76-79.

4.2. Kafkas Halklarının Osmanlı Devletine Göçleri

Osmanlı Devleti'nin 18. Yüzyıldaki geniş çaplı toprak kayıpları[125] göç olgusu üzerinde bir takım değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. 18. Yüzyıla kadar göçler genellikle merkezden yapılırken, mevcut dönemde ise Osmanlı topraklarına dışardan da göçler vuku bulmuştur. Dışardan içe doğru göçler, sosyal, siyasal ve ekonomik olarak bir takım zorlukları beraberinde getiren bir olgu olmak ile birlikte sorumluluklarda barındırmaktadır. Bundan dolayıdır ki Osmanlı Devleti, kendisine sığınan göçmeleri ülkesinde himaye etmeyi bir vazife bilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'daki Kalesi olan Kırım'ın Rusların eline geçmesiyle birlikte bu bölgeden Osmanlı topraklarına yoğun bir göç olayı yaşanmıştır[126]. Bu dönemde Kırım ve Kafkasya'dan Anadolu'ya göç edenlerin sayıları 300-500 bin olarak nakledilmiştir.[127] Osmanlı Devletinin bu kadar göçmen kabul etmesinin stratejik sebebi ise olası bir Rus tehdidine karşı sayısal çoğunluğu eline almak istemesiyle açıklanabilir.[128]

Osmanlı Devleti'nin, Kafkasya bölgesinden göç eden kavimlere dost elini uzatması ve topraklarını paylaşması, İmparatorluğun ilk yıllarından bu yana uyguladığı iskân siyaseti ile bağlantılıdır. Göç hadisesi, ilk olarak 1768-1774 tarihlerinde Osmanlı-Rus mücadeleleri sonucunda başlamış olup; Osmanlı Devleti'nin mağlup olması sonrası Kafkasyalı kavimler zor durumda kalmıştır. 1783 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ele geçirilmesi de göç hareketine zemin hazırlamıştı[129]. Osmanlı Devleti'nin, 18. ve 19. yüzyılda Kafkasya bölgesindeki başarısızlıkları ve Balkan topraklarının kaybedilmesi devleti güçsüz duruma düşürmüştü. Bu tarihten sonra Osmanlı topraklarına göçler hız kazanmıştır. 1850 ve sonrası Osmanlı'ya ve Anadolu'ya yapılan göçlerin bir kısmı gönüllü olarak gerçekleşmiş olsa da 1862-1865 yılları arasında meydana gelen göç hareketlerinin neredeyse tamamı Kafkasya halkının mücadele edecek gücünün kalmamasından kaynaklanmıştır. Kafkas halklarının mücadelesi, Müridizim hareketi, Şeyh Şamil'in, Rusya'ya esir düşmesi ile son bulmuştur. Bu tarihten sonra 1859-1908 yılları arasında göç hareketleri hızlanmış ve iki milyon dolaylarında Kafkasyalı Osmanlı topraklarına göç etmiştir.[130]

Osmanlı Devletine yapılan göçler her zaman aynı oranda olmamış, zaman zaman göçlerde artışlar gözlenmiştir. 1768 yılında gönüllü olarak başlayan göçler, ilerleyen süreçte Rusya'nın uyguladığı baskı politikaları neticesinde zorunlu bir hal almıştır. Baskıcı rejime karşı Kafkas kavimleri mukavemet gösterse de Rusya'nın üstünlüğü kırılamamış ve Osmanlı topraklarına göçler yapılmıştır.[131] Göçler, Rusya ve Osmanlı Devleti arasında ikili görüşmeler sonucunda gerçekleşmiştir. Rusya, Kafkas Kavimlerinin Rus sınırlarına uzak yerlere iskânlarının sağlanmasını talep ederken,

---

[125] Mehmet Demirtaş, *Doğu Anadolu Nüfus Hareketleri (93 Harbi Sonrası)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, , Van 1996, s.35

[126] İsa Kalaycı-Ahmet Caner Çatal, XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Çankırı'ya Yapılan Kırım-Kafkas Göçleri, *Sosyal Bilimler Dergisi,* C.4, S.18, 2017, s.256.

[127] Muzaffer Tepekaya, "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırım ve Kafkasya'dan Göç Hareketleri ve Saruhan (Manisa) Sancağına Göçler", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal Of Turkish World Studies*, C. 4, S. 2, ss. 463-480, İzmir 2006., s.463-464.

[128] Tepekaya, a.g.e., s.463-465.

[129] Ferhat Berber, "19. Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* S.31, ss.17-49, 2011, s.19-20.

[130] Bice, a.g.e., s.45-48.

[131] Safarov Rafik Firuzoğlu, *Kırım ve Kafkasyadan Osmanlı İmparatorluğuna Göçler*, Osmanlı. C.4 Ankara: Yeni Türkiye Yay. ss.687-696. s.687.

Osmanlı'nın talebi ise; gelen Kafkasyalı muhacirlerin can güvenliğinin garanti alınması yönünde olmuştur.[132]

Rusya ile Osmanlı Devleti arasında Kafkas göçmenleri konusunda ikili protokol şeklinde alınmış kararlar vardır. Bu tip bir protokol örneğine 1859 senesinde rastlanmaktadır. Bu protokol, 40.000–50.000 kadar Kafkas göçmenini kapsamaktaydı. Osmanlı Devleti nezdinde bu sayıda bir göçmenin iskânı makul görülmüş ve Kafkas göçmenlerinin kabulüne onay verilmiştir[133] Bu karar sonrasında aynı yıl içerisinde Kafkasya bölgesinden 2,727 hane ve 17.971 muhacir İstanbul'a göç etmiş, daha sonraki süreçte Rumeli ve Anadolu'nun muhtelif bölgelerine iskânları gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti, alınan kararlar sonrasında 40.000–50.000 arasında Kafkas göçmeni gelmesini beklemiş ve gelecek göçmenlerin iskân yerlerini mevcut rakam temel alınarak yapılmıştı. Ancak beklenilenin aksine 1863-1864 yılları arasında Osmanlı topraklarına yarım milyon dolaylarında Kafkasyalı göçmen gelmişti. Sadece 1864 yılı içerisinde Osmanlı topraklarını gelen göçmen sayısı 257.068 ' dir.[134]

Kafkas halklarının çoğu Osmanlı coğrafyasına deniz yolu vasıtasıyla ulaşmıştır. Osmanlı sınırları içerisine gelen Kafkasyalı göçmenler ekseriyet ile Taman, Anapa, Novorossiysk, Tuapse limanlarını ve Soçi bölgesini geliş istikameti olarak kullanmışlardır. Yine Çerkes kavimlerinden olan Oset ve Kabartaylar ise bulundukları bölge nedeniyle kara yolunu kullanarak Osmanlı topraklarına ulaşmışlardır. Kara yolunu kullanan Kabartay ve Osetler, Gürcistan ve oradan Kars'a gelirken, deniz yolunu kullanan diğer kavimler ise Kafkas limanlarından hareketle Samsun, Trabzon, İstanbul ile Rumeli Köstence ve Varnaya gelmiştir.[135]

4.3. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sonrası Anadolu'ya Kafkas Halklarının Göçleri

Tarihe 93 harbi olarak geçen 1877-78 Osmanlı-Rus harbinin ana nedeni, Osmanlı Devleti'nin Balkan toprakları ve Kafkas topraklarında güçsüz olmasıydı. Osmanlı Devleti'nin toprak kayıpları Rusya tarafından bir avantaj olarak görülmekte idi. Bu sebeplerden dolayı Ruslar, Osmanlı Devletini ortadan kaldırmak ve Karadeniz'e hâkim olmak için savaş hazırlıklarına başlamıştı. Rusya, Panslavizm politikası gereği Bosna-Hersek, Bulgaristan, Romanya ve Karabağ'da yaşayan Slav halklarını kışkırtmış balkanlardaki müttefiklerini artırmıştı. 1870-1871 Fransa-Almanya savaşını fırsat bilen Rusya, 1856 Paris Antlaşması'nın hükümlerini yok sayarak Balkan uluslarını silahlandırmış ve Osmanlı Devleti'ni yıpratmaya çalışmıştı. Avrupa bu dönemde tarafsız kalarak iki devlet arasını bulmaya çalışıyordu[136]. Nitekim olası bir savaş Avrupa'nın siyasi dengelerini bozabilirdi. Bu tehlikenin önüne geçilmesi için İngiltere başta olmak üzere Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya, İtalya ve Osmanlı Devleti'nin katılımlarıyla 23 Aralık 1876 tarihinde İstanbul Konferansı tertip edilmiştir. İstanbul Konferansı kararları Osmanlı Devleti aleyhine, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ'ın lehine bir takım imtiyazları içermekte olup, Osmanlı Devletinin, İçişlerlerine müdahale ettiği gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Avrupalı devletler daha sonra Londra konferansını tertip etse de sonuç değişmemiş aynı şartlar masaya konmuştu. Sonuç

[132] Ferhat berber, "19. Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya yapılan göçler", *Karadeniz araştırmaları dergisi*, S.11, ss.17-49, s.21-28.
[133] Saydam, a.g.e., s.77-79
[134] Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830–1914*, (Çev. Bahar Tırnakçı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s 110; Kalaycı-Çatal, a.g.e., s.257.
[135] Firuzoğlu, a.g.m., s. 691.
[136] Demirtaş, a.g.t., s 4-6.

olarak Osmanlı Devleti, bu konferans kararlarını da kabul etmemişti. Bu durumu fırsat bilen Rusya aradığı savaş bahanesini bulmuş ve savaş hazırlıklarını hızlandırmıştı.[137]

II. Abdülhamit Han ve Rus Hükümdarı II. Alexander zamanında Osmanlı Devleti ve Rusya arasında gerçekleşen 93 harbi, 2 Nisan 1877 tarihinde başlamıştır. Savaş, 2 cephede gerçekleştirilmiş olup, bu cepheler Tuna ve Kafkasya cepheleriydi. Osmanlı Devleti ilk olarak Tunayı kaybetmiş daha sonra Kafkas cephesinde mağlup olmuştur. Savaş, Osmanlı Devleti'nin mağlubiyeti sonrası 31 Ocak 1878 Edirne mütarekesiyle sonlanmıştır. Osmanlı Devleti, savaş sonrasında Kafkaslarda hâkimiyetini kaybetmiş toprak bütünlüğünü koruyamaz duruma gelmiştir. Kafkasya ve Balkan topraklarının yeniden şekillendirilmesine sebep olan 93 harbi ile Bulgaristan elden çıkmış, Dobruca, Vidin, Rusçuk, Silistre, kaleleri terk edilmiş, Bosna Hersek'teki egemenlik sadece kâğıt üzerinde kalmış ve Doğu Anadolu'da Kars, Artvin Batum Rusların egemenliğine girmişti.[138] Kırım Harbi ve 93 harbi sonrasında meydana gelen bu gelişmeler, Kafkasya bölgesinde demografik yapının bozulmasına sebep olmuştur. Bu bozulmalar sonrasında da Balkanlar ve Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına göçler yaşanmıştır.[139]

4.4. Anadolu'ya Kafkas Halklarının İskânı

Rusya'nın, uygulamış olduğu Panslavizm politikası, Kafkas kavimlerini zor durumda bırakıyordu[140]. Bu politika ile Kafkasyalı kavimler bulundukları bölgeden çıkarılıyor ve Rusya'nın daha önceden oluşturduğu bölgelere gönderiliyordu. Bu durum Kafkasyalı kavimleri iki seçenek arasında bırakıyordu. Bu kavimler ya Rusların oluşturduğu bölgelere gidecek ya da kültürel bağlarının bulunduğu Osmanlı topraklarına göç edecekti. İkinci yolu seçen kavimlerin istikamet yönü Osmanlı başkenti ve Anadolu olmuştur.[141]

Osmanlı Devleti, Kafkasya'dan gelen göçmenleri ilk etapta İstanbul, Trabzon, Samsun, Sinop gibi merkez noktalara yerleştirmişti. Bu bölgelerde gün geçtikçe artan nüfus, göçmenler için yeni bölgelerde iskân noktaları oluşturulmasını zaruri kılmıştır. Özellikle, 18. ve 19. yüzyılda meydana gelen Osmanlı-Rus savaşlarının da etkisiyle çeşitli sayıda göçmen Anadolu'ya iskân edilmişti. Anadolu'ya gerçekleştirilen iskân Osmanlı topraklarında beklenmedik bir etki meydana getirmiş olup, ekonomik olarak zor günler geçiren devlet, göçmenlerin iskânıyla bir külfetin altına daha girmiştir.[142]

Kafkasyalı kavimlerin, Anadolu'ya iskân sürecinde sorunların önüne geçebilmek ve uyum sürecini hızlandırmak için birçok uygulama devreye sokulmuştu. Buradaki temel amaç uyum sürecini hızlandırmak ve yerli unsurlar ile farklılıkları ortadan kaldırmaktı. Bu uygulamalar çerçevesinde, Kafkas göçmenleri için evler tahsis ediliyor, iaşeler dağıtılıyor ve yol masrafları karşılanıyordu.[143] Osmanlı Devleti, ayrıca yeni gelen göçmenler için yerleşim alanları da oluşturuyordu. Bu sayede hem göçmenler yurtsuz kalmamış hem de metruk arazilerin kullanımı sağlanmıştır. Burada yerli halkında göçmenlere karşı tutumu oldukça önem arz etmekteydi. Kafkasyalı göçmelerin

[137] Mahir Aydın, "Doksan üç Harbi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı", *DİA*, C.9, ss.498-499, 1994, s.498
[138] Demirtaş, a.g.t., s 34-36.
[139] Demirtaş, a.g.m., s.216-219; İsa Kalaycı-Ahmet Caner Çatal, "Edirne Vilayeti'ne Yapılan Göçler (1853-1897)", *Atlas International Referred Journal On Social Sciences,* C.2, S.10, 2018, s.704.
[140] Habiçoğlu, a.g.e., s.67.
[141] Bice, a.g.e., s.45-50
[142] Satış, a.g.m., s.521-523.
[143] Ahmet Özkiraz- Mehmet Çetin, "1864 Çerkes Sürgünü Sonrası Anadolu da Çerkes İskânı ve Devletin Göçmenlere Karşı Politik Tutumları", *Tesam Akademi Dergisi,* C.2, S.2, ss.9-28, 2015, s.17.

Sivas ve Maraş'a iskânları sırasında yerli halkın özverisi ve yüce gönüllülüğü uyum sürecini hızlandırmıştı. Yerli halkın masrafları kendi cebinden karşılaması, Osmanlı Devleti ve yerli halk arasındaki uyum, iskân hareketlerinin ılımlı bir hava içerisine sokmuştu. Muhacirlerin iskânı sırasında halkın destekleri belki de bu iskânın en önemli hadisesi olmuştur. Halk, büyük bir fedakârlık örneği sergilemiş ve iskânı kolay bir hal almasını sağlamada belirleyici etkenlerden biri olmuştur.[144]

19. yüzyılın ikinci yarısında 1500 Kafkas Nogay'nın Anadolu'ya göç etmesi iskânların devam ettiğini göstermekte olup; Ankara, Sivas ve Konya bölgelerine Kafkasya'dan gelen göçmenler iskânlarına devam ediliyordu. Osmanlı Devleti, Anadolu coğrafyasına gelen göçmeleri isyan tehlikesine karşı bir arada iskân etmemiş farklı farklı bölgelere iskânlar yapılmıştı.[145]

19. yüzyılda meydana gelen Kafkas göçleri sonrasında Anadolu'ya gelen göçmenlerin sayıları şu şekilde idi: [146]

Tablo 4.1. 19. Yüzyılda Anadolu'ya Göç Eden Kafkas Halkları[147]

İstanbul Bölgesi	**110,000**
Selanik Vilayeti	**130,000**
Kosova Vilayeti	**95,000**
Gümülcine ve Manastır	**40,000**
Tekfurdağ/Tekirdağ	**10,000**
Yanya Vilayeti	**10,000**
Aydın Vilayeti	**44,181**
Hüdavendigar/Bursa Vilayeti	**68,513**
Adana Vilayeti	**16,351**
Suriye Vilayeti	**34,436**
Haleb Vilayeti	**15,586**
Kastamonu Vilayeti	**25,000**
Samsun ve Trabzon Vilayeti	**15,000**
Amasya ve Sivas Vilayeti	**15,000**
Ankara Vilayeti	**15,000**
Konya Vilayeti	**15,000**
Diyarbekir Vilayeti	**5,000**
Diğer Vilayet ve Kazalar	**25,000**
Toplam İskân	**694,067**

19. yüzyılda Osmanlı topraklarında meydana gelen göç dalgası sonucunda Doğu Anadolu, Karadeniz ve Anadolu topraklarına iskânlar yapılmıştı.[148] İskân gerçekleştirilen bu illerin başında Samsun, Sakarya ve Ordu gelmekteydi. Bu iller dışında Kayseri, Bolu, Kocaeli, Ankara ve İstanbul'a da önemli ölçüde iskân gerçekleştirilmişti.[149] Sadrazam Ali Paşa 1864 tarihinde Osmanlı hükümdarına sunmuş olduğu raporda, 1855 yılından bu yana Anadolu'ya Kafkas kökenli halkların göç ettiğini ve sayılarının yarım milyona vardığını beyan etmiştir.[150] Bu dönemde Anadolu'ya gelen muhaceret hakkında sayısal olarak elde edilen veriler ise şu şekildedir:

[144] Jülide Akyüz, "Göç Yollarında; Kafkasya'dan Anadolu'ya Göç Hareketleri", *Bilig Dergisi,* S.46, ss.37-56, s.38-41.
[145] CBA, I.MMS, 16/946
[146] Demirtaş, a.g.m., s.226-227.
[147] Demirtaş, a.g.m., s.226-227.
[148] Demirtaş, a.g.e., s.79-85.
[149] Hasan Yüksel, Kafkas Göçmen Vakıfları, *Vakıflar Dergisi*, S.24, ss.113-122, s.115,
[150] Demirtaş a.g.e., s.101-103

Tablo 4.2. Yıllara Göre Göçmen Sayısı[151]

Yıl	Aile	Nüfus
1879	**5.324**	**20.763**
1880	**3.460**	**13.898**
1881	**3.780**	**23.093**
1882	**3.396**	**33.941**
1883	**2.690**	**13.748**
1884	**2.816**	**15.522**
1885	**2.807**	**13.365**

Anadolu'ya iskân edilen bu kavimlerin çoğunluğu, Dağıstanlı, Çeçen-İnguş, Nogay, Abaza, Çerkesler ve Osetler'den oluşmaktadır.[152]

Genel olarak bakıldığında Rusya'nın oluşturduğu suni bölgelerde kalmak istemeyen Kafkas halkları, kurtuluş olarak Anadolu'ya gelmeyi seçmişti. 1859-1879 ve 1879-1920 yılları arasında yaklaşık olarak iki milyon Kafkasyalı Osmanlı topraklarına göç etmiş ve Anadolu'ya iskânları gerçekleştirilmiştir. Bu durum aynı zamanda iskân olaylarının bir sisteme bağlanmasını gerekli kılmış ve Osmanlı Devleti bu amaca yönelik komisyonlar oluşturmuştur.[153]

4.5. Muhacir Komisyonları ve İşlevleri

Osmanlı Devleti'nin 18. ve 19. yüzyılda Rusya ile olan mücadeleleri sonrasında Anadolu'ya yoğun bir göç gerçekleşmişti. Osmanlı Devleti'ne yapılan Kafkas göçleri iki döneme ayrılmaktaydı. Bunlardan ilki Kırım harbi ile başlayan göçler, ikincisi de 93 harbi sonrasında yapılan göçlerdi.[154] Bu göçler sonrasında Beş yüz bin ile iki milyon arasında Kafkasyalı Çerkes, Çeçen ve Nogay Osmanlı Topraklarına göç etmişti. Osmanlı Devleti, Anadolu'nun kısa sürede nüfusunun artmasıyla bir takım girişimlerde bulunmuş ve yeni gelen göçmenlerin iskânlarının sağlanması için komisyonlar kurulmuştu[155]. Bu amaç çerçevesinde, 5 Ocak 1860 tarihinde muhacirin komisyonları ihdas edilmiştir.[156]

Osmanlı Devletinin, muhacir komisyonlarını kurmasındaki amaç iskânları bir sisteme sokmak ve yaşanabilecek karışıklıkların önüne geçmekti. Muhacirlerin iskânının komisyonlar sayesinde gerçekleştirilmesi sevk ve iskân hareketlerinde, az da olsa düzeni getirmişti.[157] 1865 yılı sonrasında göçlerin yoğunlukları azalmış ve Muhacir komisyonu görevlerini Zaptiye Nezaretine ve Meclisi Vâlâ ya devretmişti. Fakat 93 harbinin patlak vermesiyle göçler yeniden hızlanmış ve "İdâre-i Umumiyye-i Muhâcirîn" Komisyonu kurulmuştu. Bu komisyonlara "Umûr-ı Hesâbiyye ve İdâre-i Umûr-ı İskâniyye" şubeleri de dâhil edilerek iş yükü hafifletilmeye çalışılmıştır. Şubelerinin haricinde belediye dairelerine bağlı olarak 20 adet de Devâ'ir Şu'beleri açılmıştır. Komisyon'un kurulması görev taksimi ve azaları ise Dersaadet Muhâcirîn

[151] Demirtaş, a.g.e., s.79-85.
[152] Demirtaş, a.g.e., s.79-85.
[153] Sevinç Qasımova, "XIX Yüzyılda Kuzey Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler: Tarihçilik Açısından Göçün Nedenleri, Sorunları ve Sonuçları" , *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2017, C.4, S.13, ss.559-624, s.605; Demirtaş a.g.e., s.101-103.
[154] Qasımova, a.g.e., s.604-605.
[155] Murathan Keha, "1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'ne Kadar Yaşanan Kırım Kafkas Göçleri ve Erzurum'un Durumu", *Ekev Akademi Dergisi,* S.57, ss.91-105, Erzurum 2017, s.93-97
[156] Nedim İpek, *93 Muhacereti*, *Osmanlı*, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss.661-667, s.664.
[157] Mehmet Yılmaz, "*XIX. Yüzyılda Osmanlı Devletinin Muhâciri İskân Politikası*", Osmanlı, Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, C 4, ss. 587-602, s.589-590.

İdâresi Talimatın da bir sistematiğe bağlanmıştır. Şehremanetine bağlı olarak açılan Devâ'ir Şubeleri; Bayezid, Sultan Ahmed, Fatih, Samatya, Eyüb, Beyoğlu, Hasköy, Beşiktaş, Arnavutköy, Yeniköy, Tarabya, Büyükdere, Beykoz, Anadoluhisarı, Beylerbeyi, Üsküdar Yenimahalle, Üsküdar Doğancılar, Kadıköy, Adalar ve Bakırköy belediyeleri dâhilinde faaliyet göstermiştir.[158]

Muhacir komisyonları, Osmanlı Devleti'ne göç eden muhacirleri stratejik şekilde iskân etmeye başlamıştır. Devlet iskân politikasında kurak ve bataklık bölgelerin ıslah edilmesi, yerli unsurlarla kaynaşma ve ayrıca gelen muhacirden bir tampon bölge oluşturma gayretindeydi.[159] Göç yoluyla gelen muhacir için ilk olarak uygun yerler seçilmiş ve iskâna tabi tutulmuştur. Osmanlı Devleti sınırları içerisine yerleşen göçmenler iskân edilirken ekseriyet ile bu bölgelerin devlet arazisi olmasına önem verilmiş olup, iskân bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir.[160]

Osmanlı Devleti, Kırım harbi ve 93 harbi sonrasında kurulan muhacir komisyonlarının ilk talimat yönergesinde göçmenlerin nasıl ve ne şekilde iskân edileceği belirlenmiştir. Buna göre, muhaceretin ayrı köy kurmasının imkânı sınırlı olduğundan, mesleki yetenekleri olanların dışında kalan muhacirler, mevcut Köy/Mezranın büyüklüğüne ve ekonomik-sosyal durumuna göre bir köye iki ve dört aile olmak kaydıyla iskânları gerçekleştirilmiştir. Bu iskân şeklinin yetersiz kalması durumunda ise çevredeki boş ve metruk arazilerin elverişli yerlerine yerleştirileceklerdi**.** Fakat yeni bir yerleşim alanı kurulması gerekli olduğu zaman, buraların ormana yakın, su kaynağının olduğu ve yükseltisi fazla olan yerlerin iskâna açılmasına dikkat edilecekti. Osmanlı Devleti, bu politikadan da anlaşılacağı üzere muhacir komisyonları aracılığıyla yeni gelen göçmenlere oldukça hoşgörülü ve hassas davranmıştır.[161]

Göç sonrası, uyum farklılıklarını ortadan kaldırmak için uygulanan bir diğer politikada evlilikler vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Kafkasya bölgesindeki Çerkes kabilelerinin İslamlaşması sürecinde uygulamış olduğu bu politika, yerli halk ile Kafkas halklarının kaynaşması içinde kullanılmıştır. Bu sayede muhacirlerin Osmanlı tebaası ile uyum sürecini hızlanmıştır. Osmanlı Devleti muhacir kabileleri elinden geldiği kadar desteklemiş ekonomisinin darboğazda olduğu dönemlerde dahi maddi manevi destek sağlamıştır. Osmanlı Devleti, büyük göç sonrası Anadolu da birçok noktaya muhacir sevki yapmıştır. Bu bölgeler; Amasya, Konya, Sivas, Ankara, Kastamonu, Hüdavendigar, Adana, Kütahya, Eskişehir, Havza, Ladik Kavala, Antalya, Çorum, Yozgat ve Tokat gibi bölgelere gerek kalıcı iskân gerekse başka bölgeye sevk edilmek üzere iskânlar gerçekleştirilmiştir. 1878 yılına gelindiğinde 93 harbinin hararetinin de vermiş olduğu etkiyle göç olayları süratlenmiş ve komisyonların işleri sıkılaşmıştır. Bu dönemde daha çok Karadeniz kıyı kesimi, Çorum, Kayseri, Maraş, Sivas, Adana, Antakya, Kocaeli, Çanakkale, Biga, Bandırma, Balıkesir, Bursa, Adapazarı, İstanbul ve çevresine Kafkasyalı kavimlerin iskânı sağlanmıştır.[162]

Osmanlı Devleti, Balkanlarda ve Kafkaslarda ağır yenilgiler almış ve büyük oranda toprak kaybetmişti. Bu durumun Osmanlı Devletin de insan gücü kaybına neden olmasından dolayı, demografik yapının değişmesine yol açmıştı. Demografik yapının değişmesiyle, Osmanlı arazilerinde çalışacak insan gücü azalmıştı. Osmanlı Devleti, bu

[158] Derya Derin Paşaoğlu, "Muhacir Komisyonu Maruzatına Göre (1877-78) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı", *History Studies,* C.5, S.2, ss.347-386, 2013, s.349-352.
[159] Özkirak-çetin, a.g.m., s.15
[160] Demirtaş, a.g.m., s.232-235.
[161] Zeynep Eres- Nur Akın, "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Kurulan Planlı Kırsal Yerleşmeler", *İtü Dergisi,* C.9, S.1, ss.79-90, 2010, s83-86.
[162] Mahmut Bi, "XIX. Yüzyılda Kocaeli Vilayetine İskan Edilen Kafkas Göçmenleri", *Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, 2018, ss. 1313-1346 s. 1320-1322.

amaç doğrultusunda gelen göçmenlerden faydalanarak, kaybettiği iş gücünü tevkin etmek istemiştir. Osmanlı Devleti tarafından iskân edilen göçmenler:

- İskâna tabi tutulanlar 10 sene vergiden, 25 sene askerlikten muaf tutulacaktı.
- Zengin olan göçmenler kendilerinden elverişsiz durumda olan göçmenlere yardımda bulunacaktı.
- Ev inşasına girişen muhacirlere alet edevat yardımı yapılacaktı.
- İskâna tabi olan göçmenlerin nüfus kayıtları hazırlanacak nizamnameye göre köy-kazalara kayıtları yapılacaktı.
- İçlerinden muhtar, imam, nüfus kâtibi görevlileri seçilecek ve göçmen unsurların yabancılık çekmesi önlenecekti
- Ayrıca bu yardımların külfetinin fazla olması nedeniyle ileride ödemek kaydıyla göçmenlere usule uygun senetler de hazırlanmıştır.

Bu kurallardan da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti tarafından, üzerinde çalışılmış bir iskân politikası izlenmiştir.[163] Maraş bölgesi iskân örneğinden de anlaşılacağı üzere, göçmenlerin yabancılık çekmesini önlemek ve yerli halkla muhacirler arasındaki kaynaşmayı hızlandırmak için Çerkes İsmail Efendi İmamlık vazifesinde bulunmuştur.[164]

Osmanlı Devleti, gerektiği zaman göçmenlerin askeri maharetlerinden ve zanaat faaliyetlerindeki becerilerinden istifade etmek için gelen göçmenleri sistemli bir şekilde iskân etmiştir.

4.6. Adana/ Çukurova Bölgesine Kafkas İskânı (Çerkes-Çeçen)

Kafkasya bölgesinden Osmanlı topraklarına iskân edilen Kafkas kökenli muhacirler, Osmanlı topraklarına çeşitli yollardan gelmişlerdi. Anadolu topraklarına gelen Kafkasyalı muhacirlerin, sevk ve iskânları Osmanlı Devleti tarafından kurulan muhacirin iskân komisyonlarınca yapılmıştı. Bu Dağılım alanlarından birisi de Adana, Çukurova bölgesi olmuştur. Bu bilgilere, 93 harbi sonrasında Adana bölgesine iskân edilen Kafkasyalı kavimlerden ulaşılmıştır[165]

Adana bölgesine gerçekleştirilen iskânın nedenlerini kavrayabilmek için, bölgenin demografik, sosyal ve kültürel yapısına bakmak gerekmektedir. Bu bölgedeki dönemin demografik yapısına bakıldığı zaman 1865 tarihlerinde Adana, Halep Sancağına bağlı, Müslim ve Gayrimüslim olmak üzere 404,924 kişi ve 1629 köyden oluşmaktaydı. Bu dönemde Adana, Mersin, Kozan ve Cebel-i Bereket sancakları dâhilindeki bölge idi. 1866 yılında Adana'da sancak valisi olan Ahmet Cevdet Paşa, Kafkas kavimlerinin iskânı konusunda oldukça önemli faaliyetlerde bulunmuştu. Ahmet Cevdet Paşa, misise kadar olan toprakları imara kazandırmaya çalışmış, bu sayede Kafkas göçmenleri için yeni yerleşim bölgeleri oluşturmak istenmiştir. Bu politika çerçevesinde, geniş Çukurova bölgesi şenlendirilmek istenmiştir. Adana bölgesinin iskân bölgesi olmasındaki diğer etkenler ise, nüfusunun az olması, verimli topraklara sahip olması, Ceyhun-Seyhun gibi iki önemli akarsuya sahip olması, bölgeler arası ulaşımda avantajlı bir konumda olması ve önemli limanlara sahip olmasıdır.[166]

---

[163] Ahmet Gündüz, "Rusya'nın Türk İllerinde Yayılması Ve Osmanlı Devletine Yapılan Türk Göçleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.161, ss.71-81, S.76-81

[164] CBA-BEO 3153 236473

[165] Hakan Asan, "Devlet, Aşiret ve Eşkıya Bağlamında Osmanlı Muhacir İskân Siyaseti (1860-1914)", *Göç Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.3, 2016 ss. 34-61, s.45. ayrıntı bilg bknz: CBA. DH. MKT. 1325/11.

[166] Hilmi Bayraktar, "Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilayeti'ne Yapılan Göç ve İskânlar (1869–1907)", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S.22, ss.405-434, 2007, s.409-411.

Adana bölgesine göç ve iskân hareketleri ilk olarak Nogay kökenli kavimlerin yerleştirilmesiyle başlamıştır. Diğer Kafkasya kökenli kavimlerin iskânı ise 19.Yüzyıla isabet etmektedir. Adana bölgesine ilk olarak Nogaylar iskân olmuş, daha sonra bunu Girit ve Kafkasyalı göçmenlerin iskânları takip etmiştir. Bahsi geçen Kafkasya göçmenleri 1869 yılında bölgeye gelmiş, bu tarihte 1.500 kadar Karaçay ve Çerkes göçmeni bölgeye yerleştirilmişti. Adana Bölgesine gerçekleştirilen iskânlar incelendiğinde inişli çıkışlı bir grafik ortaya çıkmaktadır. 1866-1877 tarihleri arasında bölgeye iskân hareketlerinde artış gözlemlenirken, 1877 yılında bölgede yaşanan kıtlık sebebiyle bölgede iskânlara ara verilmişti. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşına müteakip tekrar hız kazanan iskân hareketleri sonucunda bölgeye ilk yerleştirilen Abhaz kavimler olmuştu. Bu dönemde Adanaya, göç hareketlerinin yoğun olarak yaşandığı bir bölge olmasından dolayı "Göçmen Ovası" denilmiştir. 1890-1894 tarihleri arasında Adana bölgesinde sıcak sebebiyle ortaya çıkan salgın hastalıklar bir kez daha iskânlara ara verilmesine sebep olmuştur. 1894 yılın sonunda tekrar başlayan iskanlarda bölgeye, Abhaz kavimleri ve (Adiga) Çerkes kavimlerinin sevk ve iskânları gerçekleştirilmişti. Bu bölgeye gelen Çerkes ve Abhazlar'ın nüfusu 6.000 dolaylarında olmuştur. Genel skalaya vurulduğunda, 1859-1907 seneleri arasında Adana bölgesine toplam 45.000 muhacir iskân olunmuştur.[167]

Osmanlı Devleti, muhacirin komisyonları aracılığıyla iskâna tabi tutulacak yerleri belirlemekte ve bunları belirlerken de bölgenin nüfus durumuna göre bir strateji izlemekteydi. Adana, bölgesinde arazinin mümbit ve boş olması ve muhacirin iskânı için uygun olduğunun bildirilmesi, burada iskâna olanak tanımıştır. 1890 tarihinde muhacirin komisyonunun vermiş olduğu raporda, iki bin hanenin Adana bölgesine iskan edildiği anlaşılmıştır.[168] Muhacir komisyonlarının 1906-1907 yıllarına kadar Adana bölgesinin iskân faaliyetlerinde bulunması ve bu bölgeye muhacir takviyeleri yapması bölgenin geniş ve verimli oluşuyla bağlantılıdır.[169]

1894 yılı ve sonrasın iskâna açılan köy ve kasabalar: Feke ilçesine bağlı İnderesi adlı mahalde bulunan Babaköy, Burhaniye köyü, Tarsus'a bağlı Nemrut nahiyesin de Tokane (Tavkane) köyü kurulmuş. Hamidiye kazasında Ahmediye, Haliliye, Hilmiye, Mahmudiye, Saidiye, Salihiye ve Sıddıkiye köyleri, Misis kazasında Şerefiye Köyü, Payas kazasında Bahriye, Hamidiye, Hüseyniye, Kızlarçalı, Kuyuluk ve Ümran köyleri, Sis kazasında Hamidülasar, Mahmudiye, Mecidiye, Orhaniye ve Osmaniye köyleri Çerkes ve Çeçen kavimleri de dâhil olmak üzere iskân gerçekleştirilmiştir.[170]

Adana bölgesine iskânlarda önemli olan bir diğer husus, İskan edilen Çerkesler bir mahallede birleştirilmemiş ve 10-15 hane şeklinde yerleştirilmiştir. Böyle bir iskân sisteminin oluşturulmasında ki temel amaç asayişi daha kolay şekilde sağlamaktır. Aynı amaç için her köye iki aile yerleştirilmiştir.

Çerkes kavimler alınan tedbirlerinde etkisiyle isyan ve buna benzer huzur bozucu faaliyetlerde bulunmamış aksine yerleştikleri bölgelerin kalkınmasında önemli rol oynamışlardır. Sonuç olarak gerçekleştirilen iskân çalışmasında herhangi bir olumsuzluk yaşanmamış ve iskan başarılı bir şekilde sonuçlanmıştır.[171] 19. yüzyılda Adana Bölgesine, Tatar Türkleri, Kazak Türkleri, Karaçay, Azerî, Kabardey, Nogay

[167] Erdem Çanak, *Cumhuriyet Döneminde Tarihi, Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Seyhan (Adana) Şehri (1923-1956*), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Manisa 2013, s.124-126.
[168] Bayraktar, a.g.e., 412.
[169] CBA.Y.EE.33/29.1307.B.05.
[170] Çanak, a.g.t., s.127.
[171] CBA.İ.DH.587/40.871.

Çerkes (Adiga), Çeçen, Abhaz, Dağıstanlı ve diğer Kafkasya kökenli halkın iskânı sağlanmıştır.[172]

[172] Bayraktar, a.g.m., s.431.

5. KAHRAMANMARAŞ BÖLGESİNE KAFKAS KÖKENLİ HALKLARIN İSKÂNI

5.1. Maraş Bölgesinin Tarihi ve Coğrafyası

Maraş, Şehri geçmişten günümüze önemli bir yerleşim bölgesi olmuştur. Mazisi M.Ö dönemlere dayanan Maraş, birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır.[173] Maraş, geçmişten günümüze coğrafi konumundan ötürü bulunduğu bölgede stratejik açıdan önemli olduğu kadar ticari açıdan da önemli bir bölgededir.[174] Bu Bölgenin, Önemli olmasındaki temel sebep bölgenin yol güzergâhları üzerinde bulunmasıdır. Maraş, Kuzey Suriye, Anadolu ve Akdeniz bölgelerinin kesiştiği ve ticaret yollarının geçtiği bir noktada konumlanmıştır. Ayrıca Asya-Avrupa-Afrika kıtaları arasında Sosyo-Kültürel ve ekonomik bir köprü vazifesi görmektedir.[175]

Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden bir tanesi olan Maraş'ın, kuzey batısında Kayseri, güney doğusunda Gaziantep ve Adıyaman, doğusunda ise Malatya illeri yer almaktadır. Maraş merkeze bağlı olan dokuz ilçeden oluşmaktadır. Bu ilçeler Elbistan, Göksun, Andırın, Afşin, Pazarcık, Türkoğlu, Nurhak, Ekinözü, Çağlayancerit dir. [176]

Maraş bölgesi ve tarihi incelendiği zaman M.Ö dönemlerde Hitit ve Geç Hitit Devletlerinden Gurguma başkentlik yapmıştır[177]. Maraş, geçmişten günümüze oldukça hareketli bir bölge olmuş ve bu topraklarda Asur, Medler, Persler ve Romalılara ev sahipliği yapmıştır.[178] Şehir 617 senesinde Hz. Ömer zamanında Halid Bin Velid komutasında Bizans tahakkümünden kurtarılmış, Emevi ve Abbasiler döneminde Anadolu bölgesine gerçekleştirilen seferlerde bir geçit vazifesi görmüştür. 1085 yılında Türklerin Anadolu fütüvvetlerine kadar Maraş bölgesi sık sık Arap ve Bizanslılar arasında el değiştiren bir bölge olmuştur.[179] 1114 tarihinde tarihin en büyük depremlerinden birine şahitlik eden bu coğrafya oldukça çetin sınavlar vermiştir. [180] 1337-1522 yılları arasında Türkmen aşiretlerinin Bozok koluna mensup olan Dulkadirliler hâkimiyetine geçmiştir. Nitekim 185 yıl boyunca bu beyliğin hâkimiyetinde kalmıştır.[181] Maraş 1522 yılına kadar siyasi, sosyal, ekonomik ve dahi stratejik öneminden dolayı çıkar çatışmalarının merkezi olmuştur. 1522 yılında Kanuni Sultan Süleyman zamanından itibaren Osmanlı Devleti'nin kontrolüne girmiştir.[182]

Maraş bölgesi, 19. yüzyıla kadar siyasi, sosyal ve ekonomik olarak inişli-çıkışlı dönemler geçirmiştir. 19.Yüzyıla gelindiğinde bölgede bir takım sorunlar baş

---

[173] İlyas Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi,* Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2011, s.17.

[174] Yaşar Alpasrslan-Serdar Yakar, *Seyahatname, Şehir Tarihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş,* Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2009, s.15

[175] Neslihan Çakmak, *Osmanlıdan Cumhuriyete Kahramanmaraş'ın Değişen Mimari Çehresi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim dalı Türk İslam Sanatları Programı, İstanbul 2015, s.10

[176] İlyas Gökhan- Selim Kaya, *İlkçadan Dulkadirlilere Kadar Maraş*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s.14-16.

[177] İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazâsı (1526-1563)*,Öncü Basım Evi, Kahramanmaraş 2014, s.28; Erkan Konyar, "MÖ I. Binyılda Kahramanmaraş", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.180, İstanbul 2009, s.63.

[178] Alparslan-Yakar, a.g.e., s.15

[179] Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s.54-63.

[180] Solak, a.g.e., s.30-31.

[181] Harun şahin, *XX. Yüzyılın Başlarında Maraş Sancağının İktisadi, Mali ve Sosyal Durumu*, Öncü Basım Evi, Kahramanmaraş 2015, s.11

[182] Solak, a.g.e,, s.28-32

göstermiştir. Bu sorunlar aşiretlerin asayişsizliği ve iskân gibi sorunlardır. Bu sorunlar konargöçerlerin iskâna tabi olmak istememesinden kaynaklanmaktaydı. Nitekim Fırka-i İslâhiye'nin kurulmasıyla aşiretlerin iskân sorunu çözülmüştür. 19. yüzyılda diğer bir önemli olayda Ermeni olaylarıdır. Maraş tarihinde önemli bir yere sahip olan Ermeniler, Tanzimat ve Islahat Fermanının hükümleri çerçevesinde, isyan etmişlerdir. Bu isyan tarihe Zeytun Ermeni olayları olarak geçmiştir. I. Dünya savaşı sonunda Sykes-Picot antlaşması gereği bölge Fransızlara bırakılmış ve Mondros mütarekesi ardından şehri işgal eden Fransız kuvvetleri halk direnişi karşısında 12 Şubat 1920 tarihinde şehri terk etmek zorunda kalmışlardır.[183]

5.2. Kafkas Halklarının Maraş Bölgesine Göç ve İskânı (Çerkes/Çeçen)

19. yüzyılda Kafkasya'dan, Anadolu'ya yerleşen Kafkas kabilelerinin, Adana bölgesindeki iskânlarından da anlaşılacağı üzere; Osmanlı Devleti'nin iskân politikasının temelinde metruk arazilerin değerlendirilmesi yer alıyordu[184]. Nitekim Adana bölgesinde boş araziler büyük bir alan kaplamaktaydı. Bu durum üzerine bölgeye büyük bir iskân gerçekleşmişti. Fakat iskânlar sonrası bir takım sorunlar ortaya çıkmıştı. Bu sorunların başında sıcaklık ve nemden kaynaklı salgın hastalıklar ve bunun sonucu olan ölümler gelmekteydi. Bu durum Kafkas muhacirlerinin başka bölgelere sevk edilmesinde önemli rol oynamıştır.[185] Bu iskânlardan birisi de Maraş, Elbistan, Afşin ve Göksun bölgesine yapılmıştır. Bu bölgelere yapılan iskânların amacı da Ermeni faaliyetlerinin önüne geçilmek istenmesiydi. Nitekim 1862 Yüzyıla ait bir belgede Maraş bölgesine yapılacak iskânın hazırlıkları belirtilmekteydi. İskânı sağlanacak Kafkas kavimlerinin masrafları ise Sivas-Kangal ahalisinden karşılanacaktı[186].

Sözlü tarih metoduyla elde edilen bilgiler, Maraş bölgesine gelen Kafkas kökenli muhaceretin 1861 yılı ve 1864 sürgünü sonrasındaki süreçte göç ettiği ve bölgeye iskânların, 1861-1890 yılları arasında gerçekleştiği yönündedir. Temürağa ve Hacı Ömer ilk kurulan köylerdir.[187] Resmi olarak 1861[188]-1886 yılları arasında Göksun, Elbistan ve Afşin bölgelerinde Kafkas yerleşmeleri tespit edilmiştir. Yine 1886 yılında altı Çerkes köyü kurulmuştur[189]. Bahsi geçen köylerin kuruluşu noktasında Beyazıt Tarakçı ve Ali Bolat[190] tarafından Kafkas kavimlerinin Göksun-Elbistan-Afşin bölgelerine geliş tarihleri ve resmi kuruluş tarihleri arasında 15-20 yıllık fark olduğunu belirtilmiştir.[191]

12 Ağustos 1903 tarihinde Maraş ve Osmaniye bölgelerinde muhacirlerin iskânı konusunda uygun yerler belirlenmiş ve iskân faaliyeti için izin istenmiştir. 22 ağustos 1903 tarihinde uygun yerlerin tespitinden sonra iskâna izin verilen bölgeler: Göksun, Elbistan, Andırın, Fırnıs ve Döngel olmuştur. Bu bölgelerde toplam 430 hanenin iskânı sağlanmıştır. Bu muhacirlerin içerisinde Çerkes-Çeçen kavimlerinde olması kuvvetle muhtemeldir.[192]

---

[183] Şahin, a.g.e., s.12-13.
[184] CBA.A. MKT.MHM.223, 1277, Z 14 1
[185] CBA.A. MKT.MHM.223, 1277, Z 14 1
[186] Taş, A.g.e., s.469-470.
[187] Tarakçı, Görüşme, 07.25.2018.
[188] CBA, DH.TMIK.M_18_13_1.
[189] CBA.İ.DH.1064. 83435.
[190] Ali Bolat, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Çeçen Göçü*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2015, s.86
[191] CBA. DH MKT 1480 14; Tarakçı, Görüşme, ; Bolat, a.g.e., s..86
[192] CBA. 272_00_00_12_45_77_12_2; CBA. 272_00_00_12_45_77_12_1.

Maraş bölgesine yukarıda da ayrıntılı bir şekilde bahsedildiği gibi bir Kafkas iskânı gerçekleştirilmiş ve bu İskânlar sonrasında 24 köy kurulmuştur.[193]

5.3. Çerkes ve Çeçen Köyleri

Harita 5.1 Çerkes-Çeçen Köylerini Gösteren Lokasyon Haritası

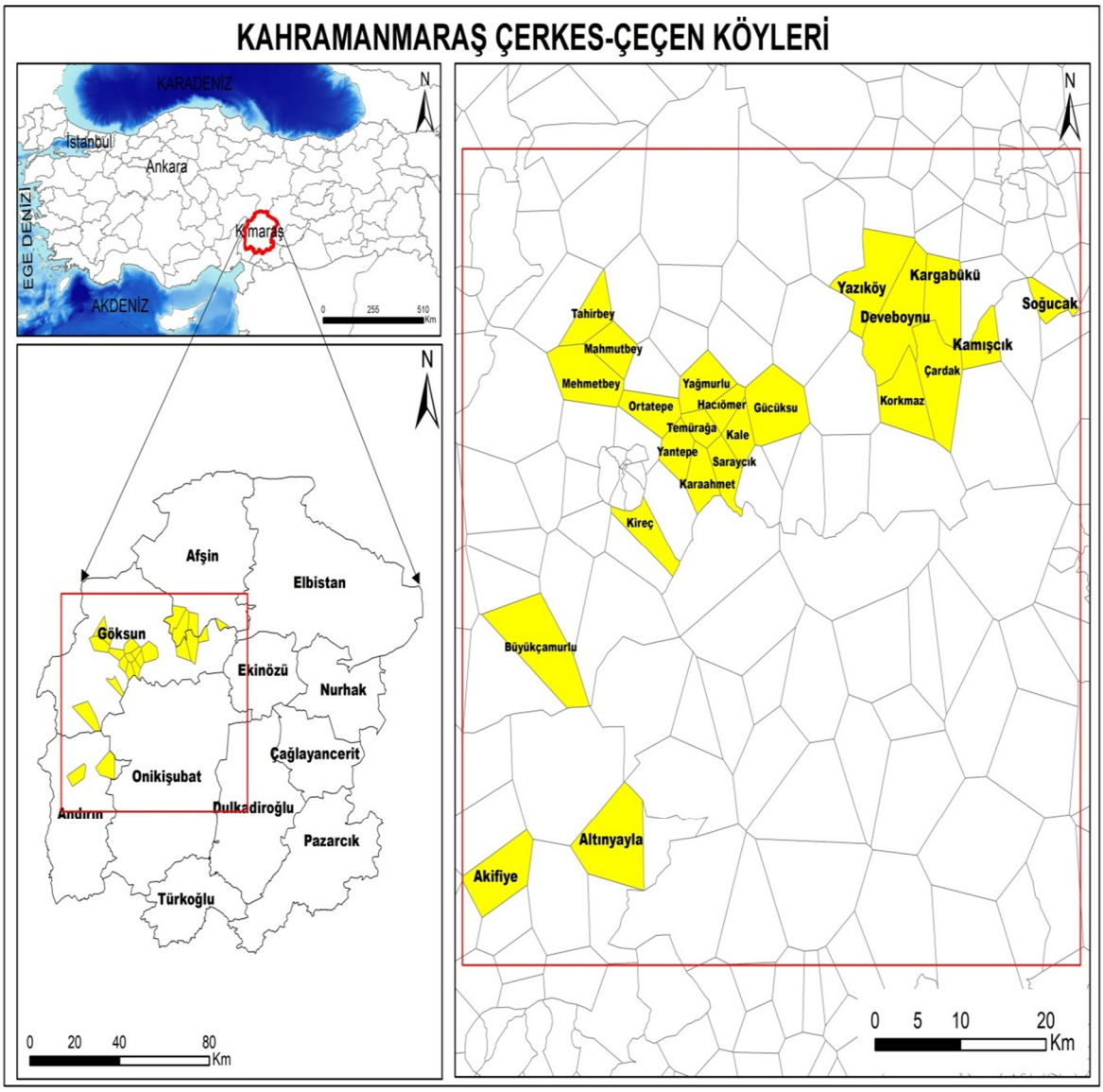

5.3.1.Temürağa Köyü

Kuzutepe Köyü, Maraş ili, Göksun ilçesine bağlı olup, Göksun'a 10 kilometre Maraş'a 79 kilometre mesafededir. Köyün ismi yakın zamanda değiştirilmiş ve Temürağa olarak adlandırılmıştır. Köyün güneyinde Karaahmet Köyü, Yantepe Köyü ve Saraycık Köyü, kuzeydoğusunda Kalesalyan ve Hacömer köyü, kuzeybatısında Ortatepe Kafkas Köyü bulunmaktadır[194].

[193] Taş, a.g.e., s.470.
[194] Orhan Öğüt, Emekli Öğretmen, 1946 Temürağa Doğumlu, Sözlü Röportaj, 19.10.2018.

Kafkasya'dan zorunlu olarak göçe tabi tutulan Çerkes kabileler Anadolu'nun çeşitli bölgelerine dağılmıştı[195]. Adana bölgesine iskân olan ve orada iklim koşulları nedeniyle sorunlar yaşayan Kafkasyalı kavimler, yeni iskân noktalarına sevk edilmek istemişlerdi[196]. Bu nakil noktalarından birisi de Maraş-Göksun bölgesi olmuştur. Göksun bölgesine gelen Kafkas kavimlerinden olan Çerkes ve Çeçenler'in, ilk iskân edildikleri yer Temürağa Köyüdür. Temürağa Köyü, göç sonrası gelen Kafkasyalı kavimlerin toplanma merkezidir. Bu kavimler ilerleyen süreçte kendilerine has beldeler kurmuşlardır.[197]

Temürağa Köyüne ilk Kafkas kökenli ailelerin yerleşimi hakkında en somut bilgilere, 01.07.1872 tarihinde Temürağa mahallesinde dünyaya gelen Şerife Çelik'in vatandaşlık üst soy bilgilerinden ulaşılmıştır[198]. Kuruluş konusundaki görüşlere ise Şerife Çelik tarafından aile fertlerine aktarılan sözlü aktarımlar sayesinde ulaşılmıştır.[199]

Temürağa Köyünün kuruluşu hakkındaki bir diğer görüş ise, Orhan Öğüt ile gerçekleştirilen sözlü tarih metodu neticesinde ulaşılmıştır. Öğüt, "Temürağa bölgesi bir Çerkes ve Çeçen toplanma bölgesidir. Adana bölgesinden göç eden Kafkasyalı kavimler tarafından kurulmuştur. Bölgeye ilk iskânlar 148-150 yıl önce gerçekleştirilmiştir. Bu köyden ilerleyen süreçte dağıtımlar yapılmış ve yeni köyler kurulmuştur. Bu köyler: Karaahmet-Yantepe-Saraycık köyleridir". Bu bilgilere 01.07.1888 tarihinde Temürağa Mahallesi doğumlu Mahmut Ören'in vatandaşlık Üst soy bilgileri ve aile fertlerine sözlü aktarımları sayesinde ulaşılmıştır.[200]

Kuzutepe Köyü ve Temürağa Köyü birbirleri ile iç içe olan köylerdir. 1861 tarihinde resmi olarak mevcudiyeti bilinen köylerden birisi Temürağa yani Kuzutepe köyüdür. Nitekim Kuzutepe ile birlikte 20 köyün daha bölgede varlığı bilinmektedir. Bölgeye Kafkas kavimlerinin iskân edilmesi köylerde bulunan kavimlerin Çerkes ve Çeçen yerleşimciler olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. [201]

Köyde günümüzde 70 hane bulunmaktadır. Bu hanelerin tamamını Çerkes aileler oluşturmaktadır. Bölgede eğitim seviyesi oldukça yüksektir. Bu nedenden dolayı köyün nüfusunda dönemsel olarak farklılıklar oluşmaktadır. Nitekim yaz aylarında nüfusu artan köyün, kış aylarında nüfusunda azalmalar yaşanmaktadır.[202] Köyde, Çerkes diyalektiği üzerinden Kabardeyce ve kısmen Abzehçe konuşulmaktadır. Fakat dil konusunda alt yaş nüfus anadillerini konuşamamaktadır. Dil ve kültür konusundaki çalışmalar, Kahramanmaraş Kuzey Kafkas Kültür ve Sanat Derneği tarafından yürütülmektedir. Temürağa bölgesine Kafkasyalı Çerkes kabilelerin iskânında akarsu kaynaklarına yakın olması etkili olmuştur. Akarsu kaynakları, -Göksun Çayı- bölgenin bir tarım alanı olması nedeniyle önem arz etmiştir.[203]

---

[195] Bayraktar, a.g.m. s.436.
[196] CBA.A. MKT.MHM.223, 1277, Z 14 1
[197] Aydın Balıkçı, Kahramanmaraş Kuzey Kafkas ve Kültür Derneği Eski Yönetim Kurulu Üyesi Emekli Memur, 1964 Doğumlu, 13.10.2018, Eyerci Görüşme, 16.10.2018; Aytuğral Eyerci, 1954 Kuzutepe Doğumlu, Kahramanmaraş Kuzey Kafkas ve Kültür Derneği Eski Başkanı Tapu ve Kadastro Müdürlüğünden Emekli, Görüşme, 16.10.2018; Aytuğral Eyerci, **T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü**, 16.10.2018.
[198] Ahmet Çelik, Kahramanmaraş Kuzey Kafkas ve Kültür Derneği Yönetim Kurulu Üyesi ve Çerkes Dilleri Konusunda Dil Eğitmeni, Görüşme, 03.10.2018.
[199] Ahmet Çelik, **T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü**, 03.10.2018.
[200] Öğüt, Sözlü Röportaj, 19.10.2018; Orhan Öğüt, **T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi**, dökümü, 19.10.2018.
[201] CBA. DH. TMIK.M, 18, 13,.1.
[202] Ahmet Çelik, Görüşme, 03.10.2018.
[203] Öğüt, Sözlü Röportaj, 19.10.2018.

Köyde, bir okul, bir ibadethane birde muhtarlık bulunmaktadır. Ancak Okul Milli Eğitim Bakanlığının aldığı karar ile kapatılıp, eğitimde taşımalı sisteme geçilmiştir[204].

Köyün iktisadi kaynakları önemli ölçüde tarım (mısır, elma, hububat) ve hayvancılık (büyükbaş-küçükbaş) faaliyetlerine dayanmaktadır. İlk yerleşimler sırasında köy ihtiyacını karşılamaya yönelik yapılan faaliyetler, günümüzde ticari kazanç sağlamak adına yapılmaktadır.

Bölgede; Zeşokua, Aşhot, Şogenşawe, Bahtır, Gefo, Hanaho, Kunıj, Janik, Merzey, Belağ, Ğugke-Hajbış, Ardahan, Gumpal, Blermıh, Bereket, L'ewuj, Laz, Alhokuo. Çerkes Sülaleri bulunmaktadır.[205]

Görüntü 5.1. Temurağa Köyü

5.3.2. Kargabükü (Anzorey) Köyü

Kargabükü Köyü, Maraş ili, Afşin ilçesine bağlı olup, Afşin'e 37 kilometre, Maraş'a 130 kilometre mesafedir. Köyün kuzeyinde Deveboybu ve Yazıköy, güneyinde Soğucak Köyü, güneybatısında Kamışcık Köyü bulunmaktadır. Anzorey Köyü iki kısımdan oluşmaktadır. İlk bölge aşağı Anzorey (Kojej), ikinci bölge yukarı Anzorey (Marğuşey) olup; iki ayrı muhtarlığı bulunmaktadır. Köy, iki ayrı muhtarlığa ayrılmasına karşın köyde aynı aile ve sülaleler yaşamaktadır. Diğer köyler gibi Anzorey

[204] T.C Resmi Gazete, *Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği*, S.29116, 11 Eylül 2014, s.33-34.
[205] Ahmet Çelik, Görüşme, 03.10.2018.

köyü de Göksun Çayı gibi önemli bir akarsu yatağına kurulmuştur. Bölgenin akarsuya olan yakınlığı, Kafkasya bölgesindeki iskân düzenleri ile ilişkilidir[206].

Maraş bölgesine Kafkasyalı kavimlerin iskânı sonrasında kurulan Kargabükü köyü, 1886 yılında bölgede kurulan 6 Kafkas köyünden bir tanesidir. Kafkas muhacirlerinin yerleştiği köylerden birisi olan Kargabükü-Anzorey Köyü'nün resmi kuruluş tarihi ya da köy statüsüne alındığı tarih 1886 yılına tekabül etmektedir. Köyün resmi ismi Anzorey'dir [207]. Anzorey, Adigece kökenli bir isim olup Cumhuriyet'in ilanından sonra köyün adı Kargabükü olarak değiştirilmiştir. 2015 yılında Afşin İlçe Belediye Meclisi aldığı kararla köyün adını tekrar eski haline çevirmiştir.[208]

Sözlü tarih metodu sonrasında Anzorey köyünün bir Çerkes yerleşim bölgesi olduğu tespit edilmiştir. Nitekim 21 Mayıs 1864 Kafkas sürgünü sonrasında Osmanlı topraklarına göç eden Kafkasyalı kavimler ilerleyen süreçte Afşin ve civarlarında yeni yerleşim sahaları oluşturmuştur. Bu bilgiler 01.07.1874 tarihinde Kargabükü mahallesinde ikamet eden Ömer Bolat'ın Vatandaşlık üst soy bilgileri ve aile fertlerine sözlü olarak aktarımlarıyla saptanmıştır. Yine aynı köyün kuruluş tarihin 1870 ve öncesi olduğu düşünülmektedir[209].

Anzorey köyünün kuruluşu ile ilgili sözlü tarih metodu vasıtasıyla elde edilen diğer bilgiler şu şekildedir. *"Thazeplh Evhit'in amcazadesi Alisağ hoca olarak bilinen Şahı'sın bizzat şahit olduğu olaylar not tutarak bir kuruluş hikâyesi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. 1859-1861 tarihinde Kafkasya'da Ruslar ile bitmek bilmeyen savaşlar Rusların tecavüzleri artık hat safhaya ulaşmıştı. Kafkasyalı kavimler yaşanan bu gelişmelere daha fazla direnç sergileyememiş ve 1859-1861 yılları başlangıç olmak üzere göç yollarına düşmüş ve çeşitli ülkelere göç etmek mecburiyetinde kalmıştı. Osmanlı toprakları da bu göçten nasibini almış ve Kafkasyalı kavimlerin bir kısmı Abhazya oradan Gürcistan ve Kars bölgesine gelmişlerdi. Diğer bir göç eden grubun ise Samsun-Muş-Tokat gibi bölgelere geldiklerini ve bu bölgelerde konaklamıştır. Anzor Bey ve kabilesinin 6 ay ila 1 yıl arası değişmekte olan konaklama süreleri sonrasında Anzoreye gemişlerdir"* [210].

Anzorey köyü hakkında bir diğer bilgiye, 01.07.1881 Anzorey doğumlu Mahmut Alagöz'ün Vatandaşlık Üst Soy bilgileri ve kendinden sonraki kuşaklara sözlü aktarımları sayesinde ulaşılmıştır. Köyün Çerkes kavimler tarafından iskânı 1864 ve sonrası süreçtir. Anzorey Köyü, ilerleyen süreçte nüfusun da etkisiyle yayılmalar yaşamıştır. Bu yayılmalar, bir diğer Çerkes köyünün kurulmasını gerçekleştirmiştir. Aynı beldeden ayrılarak kurulan köyler: Deveboynu ve Kamışçık'dır.

Bölgede yaygın dil Kabardeyce Çerkes lehçesidir. Kabardey dilinin alt yaş nüfusta aktif olarak kullanımı mevcut değildir. Diğer köylerde olduğu gibi Göksun çayı Anzorey'e ekonomik olarak katkı sağlamaktadır. Anzorey köyünün başlıca geçim kaynağı tarım (elma, mısır) ve hayvancılıktır (büyükbaş). Köyde eğitim seviyesi

---

[206] Mutlu Bolat, Katarder Kurucu Başkanı-Karma Esnaf Odalar Birliği Kurulu Üyesi-Kahramanmaraş Kafkas Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Esnaf Bir Şahsiyettir. 1976 Kargabükü Doğumlu, Görüşme, 18.10.2018.

[207] CBA.DH. MKT. 1480. 14.

[208] http://www.radikal.com.tr/kahramanmaras-haber/kahramanmarastaki-mahallenin-ismi-cerkezce-anzorey-oldu-1338263/ : Erişim Tarihi:14.04.2019.

[209] Mutlu Bolat, Katarder Kurucu Başkanı-Karma Esnaf Odalar Birliği Kurulu Üyesi-Kahramanmaraş Kafkas Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Esnaf Bir Şahsiyettir. 1976 Kargabükü Doğumlu, Görüşme, 18.10.2018.

[210] Thazeplh Evhit Uğurlununun Oğlu Saffet Uğurlu Tarafından Nakledilen Görüşme, 14.10.2018.

oldukça yüksektir. Bu nedenle de dışa göç vermektedir[211]. Göç istikametleri başta merkez Kahramanmaraş olmak üzere İskenderun, Adana, Mersin, Osmaniye, Kayseri ve İstanbuldur. İlk kurulduğunda 15 hane olan köy, Günümüzde 134 haneye ulaşmıştır. Bu hanelerin tamamını Çerkes –Kabardey- ailelerden oluşmaktadır.

Köyde 2 ibadethane, 2 okul ve 2 adet muhtarlık bulunmaktadır. Ancak okul Bakanlık kararı ile taşıma sistemine geçmiştir[212]. Bölgede; Azmet, Berğun, Bijo, Cuko, Dau, Dokul, Geteje, Guyıce, Hajlıgeş, Jenjıt, Kuşha, Lo, Meremıkua, Phuanterıja, Psımıt, Şhanıkua, Şıbzığua, Tate, Tatlı ve Thazepl Çerkes sülaleleri bulunmaktadır.[213]

5.3.3. Yağmurlu Köyü (Azizin Köyü-) Kazmadere Köyü

Yağmurlu Köyü'nün batısında Ortatepe Köyü, güneyinde Kuzutepe (Hacıömer) Köyü bulunmaktadır. Yağmurlu Köyü'nün, Maraş il merkezine uzaklığı 81 kilometreyken bağlı bulunduğu Göksun ilçe merkezine uzaklığı 12 kilometredir. Köy, 1864 yılı sonrasında Kuzey Kafkasya'dan zorunlu göçe tabi tutulan Çerkes kökenli aileler tarafından kurulmuştur. İlk olarak Hacı Ömer Köyü'ne yerleşen bu aile fertleri daha sonraki yıllarda iklim, coğrafi koşullar ve hayat tarzlarına daha uygun olması nedeniyle halen yaşadıkları bölgeye yerleşerek burada Yağmurlu Köyü'nü kurmuşlardır.

Bu köye yerleşen ve kuran kişi Mıtıj Aziz'dir. Buna istinaden köyün ismi uzunca bir süre Azizin Köyü olarak anılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu köyün ismi Yağmurlu olarak değiştirilmiştir. Köyün kurucu aileleri, Çerkes sülalelerinden Mıtıj ve Apejıh'e bağlıdır. Apejıhler ilerleyen süreçte köydeki nüfus artışlarına paralel olarak Kazmadere mezrasını kurmuştur.[214]

Yağmurlu Köyünün kuruluşu hakkında Sözlü tarih metodu ile elde edilen bilgiler, köyün 1876 yılında kurulduğu yönündedir. Köyün kurucusu olan Mıtıj Aziz, 01.07.1876 Göksun Yağmurlu nüfusuna kayıtlı olması köyün kuruluşu hakkında bilgi vermektedir. Mıtıj sülalesi, bölgeye Kars, Malatya, Elbistan ve Göksun istikametinden bölgeye gelerek yerleşmiştir.[215]

İlk kurulduğu zaman 4 hane olan köy, günümüzde 70 haneye kadar ulaşmıştır. Bu hanelerin tamamını Çerkes aileler oluşturmaktadır. Bu duruma istinaden bölgede hâkim olarak kullanılan dil Kabardeyce ve Abzehce Çerkes lehçeleridir. Yetişen yeni nesil Anadil -Çerkesce- konusunda oldukça yetersizdir. Bu eksikliğin giderilmesi için köyün ileri gelenleri ve Kafkas Dernekleri çalışmalar yapmaktadır.

Yağmurlu köyünde, eğitim seviyesi çevre köylerde olduğu gibi oldukça yüksektir. Bu nedenden köy sürekli dışa göç vermektedir.

Yağmurlu kültürel değerlerine son derece bağlı Çerkes Köylerinden bir tanesidir. Bu bağlamda köyde dönemsel karnaval, panayırlar yapılarak kültürel değerler canlı tutulmaya çalışılmaktadır.

---

[211] Mahmut Alagöz, **T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü**, 14.10.2018

[212] T.C Resmi Gazete, *Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği*, S.29116, 11 Eylül 2014, s.33-34.

[213] http://www.kmaraskafder.org.tr/tr/haber-arivi/107-kargabuekue-anzurey-marue.html, (erişim tarihi: 10.10.2018).

[214] Hami Koç Emekli Reprezant Kahramanmaraş Kuzey Kafkas Derneğinde Yönetici, 25.11.1963, Yağmurlu Doğumlu Görüşme,.

[215] Hami Koç, **T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü,** 28.10.2018

Köyün ekonomisi tarım (Elma, mısır, ceviz) ve hayvancılık (küçükbaş) faaliyetleri oluşturmaktadır.

Köyde, bir adet ibadethane ve bir ilkokul birde muhtarlık bulunmaktadır. Fakat okul 2014 yılından buyana faaliyetlerini durdurmuştur. Bu durumun sebebi köy ve mezralarda taşımalı sisteme geçilmesidir.[216]

Köyde; Mıtıj ,Apajıh, Perıt, Merze, Kuşhau`ne, Şıruh, Şogen, Yesen, Gobek, Hatkut, Haguare, Tok ve Şane olmak üzere 13 Çerkes sülalesi bulunmaktadır. [217]

Görüntü 5.2. Yağmurlu Köyünü Kuran Mıtıj Ailesinin Arması Anlamı Koç Anlamı Taşımaktadır.[218]

[216] T.C Resmi Gazete, *Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği*, S.29116, 11 Eylül 2014, s.33-34.

[217] Hami Koç Emekli Reprezant Kahramanmaraş Kuzey Kafkas Derneğinde Yönetici, 25.11.1963, Yağmurlu Doğumlu Görüşme,. 28.10.2018; Nuran Aydemir, 1971 Göksun Yağmurlu Doğumlu, Görüşme, 02.11.2018.

[218] Hami Koç Emekli Reprezant Kahramanmaraş Kuzey Kafkas Derneğinde Yönetici, Özel Arşiv 25.11.1963, Yağmurlu Doğumlu Görüşme, 28.10.2018.

Görüntü 5.3. Azizin Köyü Yağmurlu Köyü

5.3.4. Fındık Köyü

Fındık Köyü'nün, doğusunda Çardak köyü, güneydoğusunda Korkmaz, batısında Gücüksu ve Salyan köyleri bulunmaktadır. Bağlı bulunduğu Göksun ilçesine 23 kilometre mesafedeyken, il merkezi Maraş'a uzaklığı 99 kilometredir[219].

Fındık Köyü, 1864 sürgünü sırasında önce Karadeniz'e sonrasında da Maraş-Narlı çevresine yerleşen Çerkes muhacirler tarafından kurulmuştur. Önceleri Çerkesler Köyü olarak da bilinen mevkide yaşayan Kafkas muhacirleri coğrafi koşullar, hastalık ve benzeri sebeplerden dolayı 1870'li yıllarda buradan ayrılarak Fındık Köyü'nü kurmuşlardır. Köyün kurulması aşamasında bir grup Eskişehir'e göç etmiştir. Arşiv belgeleri esas alınacak olursa köye yerleşen ilk Çerkes ailesi Shomauha'dır. Shomauhalar'ın Göksun bölgesine gelişleri ise 1860-1861 yılları arasında gerçekleşmiştir[220].

Fındık Köyü'nün kurucu aileleri: *"Babış, Dudey, Herli, Kanşouka, Karden, Kudey, Kumpal, Sauh, Shomauha, Thakauxa, Varılh, Varış, Wurım Aileleri"*dir. İlk etapta köye yerleşen ve köyün kurucuları arasında yer alan bu on üç ailenin, köyün ortasında bulunan Xedej ismi verilen yerde, tek çatısı olan on üç haneli uzun bir ev yaptığı ve hep bir arada bu evde yaşadıkları rivayet edilmektedir. Bir dönem yaşamlarını bu alanda idame ettiren Çerkes aileler daha sonraki yıllarda köyün farklı yerlerine yerleşmişlerdir. Zaman içerisinde köyden ayrılan aileler olduğu gibi köye yerleşen yeni aileler de olmuştur[221].

[219] Hakan Aydemir, Kahramanmaraş Kuzey Kafkas Kültür ve Sanat Derneği Başkanı, Görüşme, 05.10.2018.
[220] CBA MKT_UM_475_75_1.
[221] Hakan Aydemir, Görüşme, 05.10.2018.

Fındık Köyü'nün kuruluşu, 01.07.1881 tarihinde fındık mahallesinde ikamet eden Musa Aydemir'in vatandaşlık üst soy bilgileri ve kendisinin aile fertlerine sözlü aktarımları ile saptanmıştır.[222] Görüşler, Köyün 1870 tarihinde Çerkes ailelerince kurulduğu yönündedir. Köyün adı yüksek bölgelerde yer alan ve köyü çevreleyen fındık ağaçlarından gelmektedir. Göksun sınırları dâhilinde fındığın yetiştiği tek yer bu köydür.

Köy nüfusunun büyük bölümü Çerkes kökenli olup, Kabardey boyuna mensuptur. Çerkesler dışında farklı dönemlerde Çeçen, Lezgi, Oset gibi Kafkas toplulukları köye yerleşmişlerdir. Günümüzde köyde yaşayan Türk ve Kürt aileler de vardır. Köyde Kabardey nüfusunun hâkim olması nedeniyle Çerkes kökenli olmayan aileler arasında bile Kabardeyce bilinmekte ve konuşulmaktadır.

Bölgede hâkim dil Kabardeyce –Çerkes- lehçesidir. Alt yaş nüfus anadili olan Çerkes lehçesini bilmemektedir. Anadil konusunda Kafkas dernekleri vasıtasıyla çalışmalar yapılmaktadır. Eğitim seviyesi köy genelinde yüksektir. Eğitim imkânlarının sınırlı olmasından dolayı merkez illere göçler yaşanmıştır.

Fındık Köyü'nün temel geçim kaynağı tarım (fındık, mısır, elma) ve hayvancılık (küçükbaş) üzerinedir. Köyde yetiştirilen ürünler ticari faaliyetler kapsamında yürütülmektedir.

Köy, kapalı bir toplum yapısına sahiptir. Fındık köyü, ilk yerleşimler sırasında 13 hane iken, günümüzde 138 haneye ulaşmıştır[223]. Maraş Milli Mücadelesi kahramanlarından ve ilk milletvekillerinden Toğuzata Aslan Bey 1886 fındık doğumludur.[224]

Fındık Köyü, 2000 yılında yapımına başlanan Adatepe barajın 2014 yılında tamamlanmasıyla 7 kilometre güneye taşınmıştır.[225]

Köyde: Babış Dudey Haçalh Haris Herli Kardan Kudey Kumuk (Hoja) Lıgur Sauh Shomauha[226] Thazaplh Tlımauha Varılh Varış Wurım Xupa (Çeçen) Hanivaça (Lezgi) Barvata (Asetin) Hoşita (Asetin) Toğuzata (Asetin) bulunan Çerkesler sülaleleridir[227].

[222]Hakan aydemir, **T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü**, 27.10.2018.

[223]Hakan Aydemir Kahramanmaraş Kuzey Kafkas Kültür ve Sanat Derneği Başkanı, Görüşme, 05.10.2018; Selami Aydemir, SSK İşçi Emeklisi, 1962 Göksun Fındık Doğumlu, **T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü**, 27.10.2018; Bekir Sami Yavuz, 12.02.1959 Fındık Doğumlu, Görüşme, 28.10.2018.

[224] http://www.cerkezdernegi.com/?Syf=26&Syz=118079, Erişim Tarihi; 26.10.2018.

[225] Hakan Aydemir, Görüşme,

[226] CBA MKT_UM_475_75_1.

[227]; Rahmi Kuşçu, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Emeklisi 1957 Göksun Fındık Doğumlu Eski Kuzey Kafkas ve Kültür Derneği Yönetim Kurulu Üyesi, Görüşme, 12.10.2018.

Görüntü 5.4. Fındık Köyü

5.3.4. Korkmaz Köyü

Korkmaz Köyü, bağlı bulunduğu Göksun ilçesine 28 kilometre, İl merkezi Maraş'a 105 kilometre mesafededir. Köyün, batısında Fındık köyü, doğusunda Çardak köyü bulunmaktadır[228].

Korkmaz köyü, Resmi olarak 1886 yılında Kafkas kökenli Çerkes kabileler tarafından kurulmuştur.[229] Ancak köyün kuruluşu noktasında tarihsel olarak farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, 01.07.1879 tarihinde Korkmaz Mahallesi nüfusuna kayıtlı Hanife Koçtürk'ün vatandaşlık üst soy bilgilerinde tespit edilmiştir. Bu bilgiler dâhilinde 1879 tarihinde Korkmaz bölgesinde Çerkes yerleşimi tespit edilmiştir[230]. Sonuç olarak köyün kuruluş tarihi kesin olmamak ile birlikte 1879 ve öncesi dönemler olduğu düşünülmektedir.

Korkmaz köyünün mevcudiyetini oluşturan Kafkas kavimleri, Maraş bölgesine gelmeden önce Adana bölgesinde ikamet etmiştir. Adana bölgesindeki sorunlar, bu kavimlerin Maraş bölgesi ve civar bölgelere sevk etmiştir. Gerçekleştirilen iskân sonrasında Göksun bölgesine gelen Çerkes kavimleri, toplanma merkezi olan Temürağa köyünde bir süre ikamet ettikten sonra Çerkes Yender sülalesi tarafından tevkin edilmiştir.

Kapalı bir toplum yapısına sahip olan Korkmaz köyü, İlk yerleşimler sırasında 6 hane iken günümüzde 150 haneye ulaşmıştır. Köy, kurulurken yüksek rakımlı yerler ve

[228] Refik Koçtürk, 1939 Korkmaz Köyü Doğumlu, Emekli Öğretmen, Görüşme, 10.04.2018.
[229] CBA.DH. MKT. 1480. 14.
[230] Emin Altunbay **T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi,** dökümü 12.10.2018

su kaynakları açısından bereketli bölgeler tercih edilmiştir. Bölgenin ekonomik kaynaklarını tarım, hayvancılık ve küçük çaplı ticaret faaliyetleri oluşturmaktadır[231].

Korkmaz köyünün salt çoğunu Kafkas kökenli Çerkes aileler oluşturmasına karşın Türk kökenli ailelerde bulunmaktadır. Köyün genelinde hâkim dil Kabardeyce lehçesidir. Yeni nesil, anadil konusunda oldukça geri bir seviyede iken 30 yaş ve üstü nüfus, Çerkes dilini aktif şeklide kullanılmaktadır.

Eğitim seviyesi diğer çerkes köylerinde olduğu gibi oldukça yüksektir. Eğitim amaçlı göçler ekseriyet il merkezlerine yapılmıştır. Bu durum köyün nüfusunda dönemsel artış ve azalışlara neden olmaktadır. Yaz aylarında artan nüfus, kış aylarında azalmaktadır.[232]

Köyde bir ilkokul, bir ibadethane birde muhtarlık bulunmaktadır. Okul diğer köylerde olduğu gibi taşımalı sisteme geçilince kapatılmıştır[233].

Köyde Çerkes: Yender, soqul, tağzit, hape, guvjako, mile, alhas, noğhable, tove, hame, kudey, ardıhan, tözük, küreci, depley, memo, sülaleleri toplu halde yaşamaktadır.[234]

Görüntü 5.5. Korkmaz Köyü

5.3.5. Hacı Ömer Köyü (Aşağı Kuzutepe Köyü)

Hacı Ömer Köyü'nün kuzeyinde Yağmurlu (Azizkoje), güneybatısında Temurağa (Kançewey) ve güneyinde Saraycık köyleri bulunmaktadır. Köy, bağlı

[231] Selahattin Özcan, 1959 Korkmaz Köyü Doğumlu Yöre Sakinlerinden Kahramanmaraş Kuzey Kafkas ve Kültür Derneği Yönetim Kurulu Üyesi İşçi Emeklisi, Görüşme,11.10.2018.

[232] Özcan, Görüşme,11.10.2018. Emin Altunbay, Kahramanmaraş Çardak Köyü 1970 Doğumlu MEB'de Öğretmen, 1970, 12.10.2018; Görüşme, **T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü** 12.10.2018

[233] T.C Resmi Gazete, Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği, S.29116, 11 Eylül 2014, s.33-34.

[234] Refik Koçtürk, 1939 Korkmaz Köyü Doğumlu, Emekli Öğretmen, Görüşme, 10.04.2018.

bulunduğu Göksun ilçesine 23 kilometre, il merkezi Maraş'a 89 kilometre mesafededir[235].

Kuzutepe Köyü, Osmanlı Devleti'nin Kafkasya bölgesindeki başarısızlıkları sonrasında Çarlık Rusya'sının göçe tabi tuttuğu Çerkes kabileler tarafından kurulmuştur. Köyde, mevcudiyeti oluşturan Çerkesler ilk etapta Ceyhan bölgesine iskân edilmiştir. Ceyhan bölgesindeki tabiat şartlarına uyum sıkıntıları çeken Çerkesler, farklı noktalara iskân talebinde bulunmuştur.[236] Nitekim 1861 tarihinde Maraş bölgesine gelen Şırıx sülalesi tarafından ilk iskân gerçekleştirilmiştir.[237] Kuzutepe, köyünde imamlık vazifesinde bulunan Zâ'i İsmail Çerkes Efendi, Kuzutepe muhacir Çerkeslerinden İbrahim, Ahmet ve Çerkes Mustafa köyde bilinen ilk Çerkes yerleşimciler arasında olmuştur.[238]

Hacı Ömer köyü, "*Büyük göç sonucu Osmanlıya göç eden ve burada da Ceyhan ovasına yerleştirilen atalarımız, ovanın o zamanlar bataklık halinde olmasından dolayı pek çok kayıplar vermiş. Bunun sonucunda da Osmanlı'dan yeni bir yerleşim yeri istemişlerdir. Osmanlı'da o zamanlar Maraş bölgesindeki Ermeniler tarafında mesire yeri olarak kullanılan Göksun ve çevresini atalarımıza yerleşim yeri olarak vermiştir. Köy bugünkü iskânına yerleştikten sonra Şıruh Hacı Ömer önderliğinde kurulduğu için köyümüzün ismi de Hacı Ömer olarak kalmıştır"* [239].

Köyde hâkim nüfusu Çerkes –Kabardey- sülaleler oluşturmaktadır. Bölgeye iskân gerçekleştirilirken su kaynaklarına yakın yerler tercih edilmiştir. Nitekim Göksun çayı bu köyün alt kesiminden geçmektedir. Köyün ekonomisi zirai faaliyetlere dayanmaktadır. Köyde eğitim seviyesi yüksek olup; üniversite ve yüksekokul seviyesindedir. Bu nedenlerden dolayı bölge nüfusunda mevsimsel değişmeler dışa göç verme noktasında etkili olmuştur. Yaz ayları nüfusta gözle görülür bir artış yaşanırken, kış aylarında bu durum tam tersidir[240]

Bölgede anadil, Kabardeyce ve Abzehce Çerkes lehçesidir. Çerkesce genç nüfus tarafından bilinmemektedir. Kapalı bir toplum yapısına sahip olan Hacı Ömer köyü, ilk yerleşim sırasında iletişim haricinde herhangi bir sorun yaşamamıştır. Köye ilk yerleşimler sırasında 6 hane yerleşmiş olup, günümüzde hane sayısı 84'e ulaşmıştır. Nitekim bu hanelerin tamamı Çerkes ailelerden oluşmaktadır.

Köyde, 1 okul ve 1 cami ve birde muhtarlık bulunmaktadır. Okul, 2014 yılında taşımalı eğitim sitemine geçilmiş ve örgün eğitime kapatılmıştır.

Bölgede Çerkes: Yelkaş, Tok, Wunaş'e ,Şeriy, Gibil, Apejıh, Çello, Şırıx, Merzey, Haşeg, Mıtıj. Sülalaleri bir arada yaşamaktadır.[241]

---

[235] http://www.cerkesya.org/pages/cerkes-koyleri/item/3310-kuzutepe-koyu-kahramanmaras-goksun, erişim tarihi: 12.10.2018.

[236] CBA.A. MKT.MHM.223, 1277, Z 14 1; Hasan Basri Sevinç, Emekli Hekim, 1949, Hacı Ömer Doğumlu. Görüşme, 01.11.2019.

[237] CBA. DH.TMIK.M_18_13_1

[238] CBA.BEO 3153/236473/2

[239] http://www.cerkesya.org/pages/cerkes-koyleri/item/3310-kuzutepe-koyu-kahramanmaras-goksun, erişim tarihi: 12.10.2018.

[240] Sevinç, Görüşme, 01.11.2019.

[241] Sevinç, Görüşme, 01.11.2019; T.C Resmi Gazete, *Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği*, S.29116, 11 Eylül 2014, s.33-34.

Görüntü 5.6. Hacı Ömer Kuzutepe Köyü (Temürağa)

5.3.6. Akifiye ve Büyük Çamurlu Köyü

Akifiye ve Büyük Çamurlu Köyü, bağlı bulunduğu Göksun ilçesine 29 kilometre, il merkezi Maraş'a 102 kilometre mesafededir. Köye en yakın Kafkas yerleşimi 29 Kilometre mesafedeki Kireçtir[242]. Köy, Kafkasya'da, 1859 yılında İmam Şeyh Şamil'in Müridizim harekâtını başarısız olması[243] ve son olarak 1864 büyük Kafkas sürgünü sonucunda göç eden Çerkesler tarafından kurulmuştur[244]. Osmanlı topraklarına gerçekleştirilen göçler sonrasında Kafkasyalı kavimlerin çeşitli bölgelere iskânları gerçekleştirilmiştir.[245] Bu iskânlar sırasında bir grup Kafkasyalı, Adana ve Ceyhan bölgesine yerleştirilmiştir. Ceyhan'a yerleştirilen gruplardan bir tanesi de "Ubıh" kökenli Çerkeslerdir.[246] Ubıh kabilesi, bugün ki Ceyhan ilçesi Mercimek Devlet Çiftliği bölgesine iskân edilmiştir. Ubıhlar, ilerleyen süreçte Hatay ve Maraş bölgesine yerleşmiştir[247]. Akifiye ve Büyük Çamurlu köyleri, Maraş-Göksun bölgesine gelen Kafkasyalı kavimler tarafından tahmini 1885 yılında kurulmuştur[248].

Akifiye ve Büyük Çamurlu köylerinin kuruluşu hakkında sözlü tarih metodu ile elde edilen bilgiler, 01.07.1874 tarihinde Büyük Çamurlu Mahallesinde ikamet eden

[242] Hikmet Arslan Kahramanmaraş Kafkas ve Kültür Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Özgün Araştırmacı, Görüşme, 14.10.2018.
[243] Şamil Mansur, *Çeçenler,* Sam Yayınları, Ankara 1995, s.156
[244] Saydam, a.g.e, 78.
[245] Altın, a.g.m, s.589.
[246] Bayraktar, a.g.m., s.431.
[247] Hikmet Arslan Görüşme, 14.10.2018.
[248] Erol Yıldır, "Büyük Çamurlu Köyünde Ahşap Konut Mimarisi", *Doğu Akdeniz'deki Kafkasya dergisi*, Adana 2005, s.17

Fadime Yağmur'un üst soy bilgileri ve aile fertlerine anlatımları sayesinde bu bölgede ilk yerleşimler saptanmıştır. Köyün kuruluşu noktasında tarihler kesinlik arz etmemek ile birlikte 1874 ve öncesinde kurulduğu yönündedir[249].

İlk yerleşimler sırasında 10 hanesi bulunan köy, günümüzde 250 haneye kadar ulaşmıştır. Bu hanelerin tamamı Çerkes ailelerden oluşmaktadır. Köyde, Ubıh ve Abzeh boylarına mensup Çerkesler yaşamaktadır. Köy, Kafkasya bölgesindeki yerleşim sahaları olan Soçi –Krasnador- bölgesinin küçük bir prototipidir. Diğer köylerde olduğu gibi Göksun çayı köyün güneyinden geçmektedir. Köyde hâkim dil Abzehce Çerkes lehçesidir. Ubıhca dilinin ölü diller arasına girmesinden dolayı kullanımı mevcut değildir. Anadil Çerkesce yeni nesil tarafından bilinmemektedir.

Köyde, Eğitim seviyesi yüksektir. Bu nedenden dolayı merkez illere göç vermektedir. Bu durum köy nüfusunda mevsimsel değişiklikler oluşturmaktadır.

Köyde bir ibadethane, bir Okul ve ikide Muhtarlık bulunmaktadır[250]. Okul taşımalı sisteme geçildiği için faal durumda değildir[251].

Köyün, iktisadi faaliyetleri tarım ürünlerine dayanmaktadır. Tarım ürünleri olarak bölge genelinde elma yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Köyde Çerkes: Ajuk, Berzeg, Tıuv, Melgoç, Bac'z, Gonejko, Bıc, Şaguj, Mezıheko, Thaho, Deçen, Duğu, Gıç, Meçvodz, Siey, Thas sülaleleri bir arada yaşamaktadır[252].

Görüntü 5.7. Büyükçamurlu Köyü

[249] Hikmet Arslan**, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü,** 14.10.2018.
[250] Hikmet Arslan, Görüşme, 14.10.2018.
[251] T.C Resmi Gazete*, Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği*, S.29116, 11 Eylül 2014, s.33-34.
[252] Hikmet Arslan, Görüşme, 14.10.2018.

Görüntü 5.8. Akifiye Köyü

5.3.7. Mehmet Bey Köyü

Mehmetbey Köyü'nün, doğusunda Mahmut Bey, batısında Tahirbey Köyleri bulunmaktadır. Köy bağlı bulunduğu Göksun ilçesine 8 kilometre, il merkezi Maraş'a 81 kilometre mesafededir[253].

Köy, Rusya'nın Kafkasya bölgesini ele geçirmesi üzerine 1856-1920 yıları arasında Osmanlı topraklarına peyderpey göç eden Kafkasyalı kavimlerin[254], Düzce bölgesinde geçici iskânları sonrasında[255] Maraş-Göksun bölgesine gelmesi üzerine kurulduğu düşünülmektedir. Bu kavimler, Göksun bölgesinde ilk olarak Temürağa toplanma merkezine yerleşmiştir. Kafkasyalı kavimlerin, Temürağa bölgesinde kısa süreli iskân sonrasında Göksun, Afşin ve Elbistan bölgelerinde yeni yerleşim sahaları oluşturulmuştur. Bu yeni yerleşim sahalarında birisi de Mehmetbey köyü olmuştur. Köyün kuruluşu noktasında sözlü tarih metodu ile elde edilen bilgiler, Mehmetbey köyünün, 1878 yılında Göksun bölgesinde kurulduğu yönündedir.[256] Bu tarihler kesin olmamak ile birlikte, 01.07.1908 yılında Mehmetbey mahallesinde ikamet eden Şaban Canlı'nın aile fertlerine sözlü aktarımları sayesinde ulaşılmıştır.[257]

Mehmet Bey Köyünün kuruluşu hakkında bir diğer bilgiye Huaj Nermin Sürmen'in Nurettin Dal ile gerçekleştirdiği sözlü tarih metodu ile ulaşılmıştır. "*Köyün kurucusu Mehmet Beydir. Mehmet Bey, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında*

[253] Canlı, Görüşme, 15.10.2018.
[254] Bice, a.g.e, s.45-46.
[255] Zeynep Özlü, "19 Yüzyılda Düzce Kazasına Göçler", *Bilig Dergisi*, S.61, s.208.
[256] Ayşe Canlı, Göksun Mehmet Bey Köyü Sakinlerinden Büyük Şehir Belediyesinde Memur, Yaş 49, Görüşme, 15.10.2018.
[257] Ayşe Canlı **T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü,** 15.10.2018

Osmanlı saflarında görev yapmış bir askerdir. Köy, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında 1878 tarihinde kurulmuştur. Nitekim köyde ilk ev 1878 tarihlidir. Günümüzde bu ev müze olarak kullanılmaktadır".[258]

Mehmetbey köyünde ilk yerleşmeler sırasında Ermeniler bulunmakta idi. Bir süre Ermeniler ile bir arada yaşayan Çerkesler, Kurtuluş Savaşı sonrasında Ermenilerin bölgeyi terk etmesiyle, köyün hâkimi olmuşlardır.[259]

Kurtuluş savaşı sonrasında köyün tamamını Abzeh, Şapsığ ve Kabardey boylarına mensup Çerkes aileler oluşturmuştur. Köy, ilk yerleşimler sırasında 5 hane iken, günümüzde 130 haneye ulaşmıştır. Köyde ilk kuruluşundan bugüne asayiş bakımından herhangi bir sorun yaşanmamıştır.

Köyde, hâkim diller Abzehçe, Şapsığca ve Kabardeycedir. Anadil –Çerkesce- alt yaş nüfus tarafından bilinmemektedir. Eğitim seviyesinin yüksek olduğu bu köyde, eğitim amacına mâtuf göçler yapılmaktadır. Göçler, il merkezleri istikametli gerçekleştirilmektedir. Bu durum köy nüfusunda yaz ve kış aylarında inişli-çıkışlı bir grafik oluşturmaktadır. Köy Kafkasya'dan kalma gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu bağlılık sayesinde kültürlerini bir sonraki nesle aktarmaktadırlar.

Köyde, iktisadi geçim kaynaklarını hayvancılık, tarım (bakla, fasulye, mısır, elma) ve kültür balıkçılığı sektörleri oluşturmaktadır[260]. Köyde bir okul, bir ibadethane birde muhtarlık bulunmaktadır. Okul taşımalı sisteme geçiş sonrası faaliyetlerini durdurmuştur[261].

Köyde Çerkes: Hunag, Hauceko, Huaj, Hopae, Horuko, Sey sülaleleri ikamet etmektedir[262].

[258]Nurettin Dal 5 Temmuz 2015 Görüşme, Huaj Nermin Sürmen, Http://www.Goksungundem.Com./Haberdetay.Asp.?ID=02464.

[259] http://www.cerkesya.org/icerik/cerkes-koyleri/926-mehmetbey-koyu-kahramanmaras-goksun, Erişim Tarihi: 10.10.2018.

[260] Ayşe Canlı, Görüşme, 15.10.2018.

[261]. T.C Resmi Gazete, *Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği*, S.29116, 11 Eylül 2014, s.33-34.

[262] Ayşe Canlı Görüşme, 15.10.2018.

Görüntü 5.9. Mehmet Bey Köyü

5.3.8. Tahirbey Köyü

Tahirbey Köyü'nün, güneyinde Mehmetbey ve Mahmutbey köyleri bulunmaktadır. Köy bağlı olduğu Göksun ilçesine 13 kilometre, il merkezi Maraş'a 73 kilometre mesafededir[263].

Tahirbey köyü, 1864 Kafkas sürgünü sonrası soylarını devam ettirmek adına zorunlu göçle Osmanlı topraklarına gelen "Şewoj" ailesi tarafından 1880 yılında Maraş-Göksun bölgesinde kurulduğu düşünülmektedir. Göç sonrası İstanbul'a gelen bu aile, ilerleyen süreçte Adana Ceyhan bölgesinde bir süre iskân etmiştir. Şewoj ailesi, son olarak 1870 tarihinde Göksun beldesine yerleşmiştir. Köy, ismini kurucusu olan Tahir Beyden almıştır. Köyün tevkini noktasındaki bilgilere 01.07.1885 tarihinde Tahir Bey Mahallesinde ikamet eden Sefer Bilgiç'in vatandaşlık üst soy bilgileri ve aile fertlerine aktarımları sayesinde ulaşılmıştır.[264]

Köy, İlk yerleşimler sırasında 13 hane iken, Günümüzde 35 hane sayısına ulaşmıştır. Bu hanelerin tamamını Çerkes –Abzeh- sülaleler oluşturmaktadır İlk yerleşimler sırasında bölgenin geleneklerini bilmeyen Çerkesler, kısmi sorunlar yaşasa da kısa sürede uyum süreci sağlanmıştır.

Köy genelinde hâkim dil Abzehçe Çerkes lehçesidir. Yeni nesil anadil -Çerkesce- konusunda yetersiz bir seviyededir. Bu konuda Kafkas derneklerinin çalışmaları bulunmaktadır.

[263] İbrahim Özdemir, Emekli Milli Eğitim Şube Müdürü, 1950 Göksun Tahirbey Doğumlu, Görüşme, 08.12.2018.

[264] Mahir Bilgiç, Çiftçi Emeklisi, 101 Yaşında, 1918 Kahramanmaraş Tahirbeğ Köyü Doğumlu, Görüşme, 10.10.2018

Tahir Bey Köyünde eğitim seviyesi oldukça yüksektir. Bu nedenden dolayı dışa yönelik göçler yaşanmaktadır. Ayrıca bu durum köy nüfusunda mevsimsel artış ve azalışlara neden olmaktadır.

Köyde, kültürel faaliyetler çerçevesinde düğün, şenlik ve festivaller yapılmaktadır Bu sayede kültürel değerler canlı tutulmaya çalışılmaktadır. Dışa kapalı bir toplum yapısına sahip olan bu köyde, Çerkes olmayanların yaşamasına müsaade edilmemektedir. Bu durum geleneklerini kaybetmemek adına yapılan bir uygulamadır[265].

Köyün iktisadi kaynaklarını tarım (elma, mısır, fasülye) ve hayvancılık (Büyükbaş) sektörleri oluşturmaktadır. Köyde, bir okul, bir ibadethane ve birde muhtarlık bulunmaktadır.[266] Okul, 2014 yılında taşımalı sisteme geçilmesiyle eğitim faaliyetlerini durdurmuştur[267].

Tahirbey Mahallesi (Köyü)'ne Şewoj sülalesi ile beraber gelen diğer sülaleler: Şewoj, Bıj, Hatko, Kazenç, Lew, Mastırko, Mereteko, Neğoy, Abıda, Şaguş, Şurdum, T'eT'ej, Yeruğ'lar dır[268].

Görüntü 5.10. Tahirbey Köyü

.

5.3.9. Mahmutbey Köyü

Mahmutbey Köyü'nün güneyinde Mehmetbey, kuzeyinde Tahirbey köyleri bulunmaktadır. Köyün Maraş il merkezine uzaklığı 112 kilometreyken, bağlı bulunduğu Göksun ilçesine uzaklığı 12 kilometredir[269].

---

[265] Mahir Bilgiç, Görüşme, 10.10.2018; Mahir Bilgiç **T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü**, 10.10.2018

[266] İbrahim Özdemir, Görüşme, 08.12.2018.

[267] T.C Resmi Gazete, *Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği*, S.29116, 11 Eylül 2014, s.33-34.

[268] İbrahim Özdemir, Görüşme, 08.12.2018.

Mahmutbey Köyü'nün, Osmanlı topraklarına göç olaylarının zorunlu bir hal almasından sonra Kafkasya'dan göç eden Çerkes aileler tarafından Göksun bölgesinde kurulduğu düşünülmektedir. Köyün kuruluşu hakkında sözlü tarih metodu ile elde edilen bilgiler ise, Köyün 1880-1882 tarihleri arasında Tuğ sülalesi tarafından kurulduğu yönündedir[270]

Maraş ve civar bölgelerine yerleştirilen Kafkasyalı kavimlerin kökenleri her zaman açık bir şekilde saptanamamıştır. Ancak Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına, Maraş'ta dâhil olmak üzerde gelen her zümreye Çerkes denilmiştir.[271] Nitekim Mahmutbey köyü de Kafkasyalı ve alt kimlik olarak Çerkesdir.

Mahmut Bey, seferlik zamanlarında Osmanlı saflarında yer almış bir şahsiyettir. Tıpkı Mehmet Bey gibi 1878-1879 Osmanlı-Rus savaşında yer almıştır. Savaşların bitmesi ile Anadolu'ya gelen Mahmut Bey ve kabilesi, yerleşim sahalarını tevkin edene kadar Mehmet Bey köyünde kalmıştır. İlerleyen süreçte bugünkü konumları olan Mahmutbey köyüne yerleşmişlerdir. Mahmutbey Köyü, ismini kurucusu Tuğ Mahmut Beyden almıştır. Köy, Tahirbey ve Mehmetbey köylerinden sonra müstakil bir yerleşim sahası olmuştur.

Köy, ilk yerleşimler sırasında 5 hane iken, günümüzde hane sayısı 30'a ulaşmıştır. Bu hanelerin büyük bir kısmını Kafkasya'dan göç eden Çerkes – Abzeh-Kabardey-Hatkoy- aileler oluşturmaktadır.[272]

Köyde eğitim seviyesi diğer köylere nazaran düşüktür. Bölgenin iktisadi kaynaklarını tarım (Mısır, fasülye, elma) ve hayvancılık (Büyükbaş) oluşturmaktadır. Fakat hayvancılık ve tarımsal faaliyetler, sadece besici ve yetiştiriciye yetecek seviyededir. İktisadi kaynakların yetersiz olması ve eğitim imkânlarının yetersizliği merkez illere göç olaylarının yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum köy nüfusunda mevsimsel olarak dalgalanmalara yol açmaktadır. Yaz ayları kalabalık olan nüfus, kış aylarında mevcut nedenlerden dolayı düşmektedir.

Köyde, Abzehçe ve Kabardeyce hâkim dil olarak kullanılmaktadır. Fakat bu dil alt yaş nüfus tarafından bilinmemektedir. Diğer köylerde olduğu gibi bu köyde de ana dil Çerkesce konusunda Kafkas Derneklerinin çalışmaları bulunmaktadır.

Günümüzde Mahmutbey Mahallesi/Köyünde Çerkes: Tuğ, Kaleceryoqolar Çetovalar Muratko Yemirzaqolar Weilkler Hupqolar Houktlar, Zikhaclar Şiruhlar Hatko Zikhu Belikırık sülaleleri bir arada yaşamaktadır.[273]

[269] İbrahim Özdemir, Görüşme, 08.12.2018.
[270] Mahir Bilgiç, Görüşme, 17.12.2018.
[271] Alpaslan, a.g.e., s.438.
[272] Mahir Bilgiç, Görüşme, 17.12.2018.
[273] Mahir Bilgiç, Görüşme, 17.12.2018.

Görüntü 5.11. Mahmut Bey Köyü

5.3.10. Karaahmet Köyü

Karaahmet Köyü, bağlı olduğu Göksun ilçesine 7 kilometre, il merkezi Maraş'a 75 kilometre mesafedir. Köyün, batısında Temürağa köyü doğusunda Kaleköy-Salyan, Saraycık Çerkes köyleri bulunmaktadır

Karaahmet köyü'nün kuruluşu hakkında sözlü tarih metodu ile elde edilen bilgiler, Köyün, kesin olamamak ile birlikte Kuzey Kafkasya'da Nalçik Özerk Cumhuriyetinden, 1859-1864 tarihleri arasında Osmanlı topraklarına göç eden Çerkes aileler tarafından Göksun bölgesinde kurulduğu düşünülmektedir[274].

Kafkasya bölgesinde, 6 Eylül 1859 tarihinde Dağıstan Gunip bölgesinde son ciddi mücadelenin kaybedilmesi göç hareketlerini başlatmıştı. Bundan sonraki süreçte Anadolu bölgesine Kafkas kavimlerinin iskânları yapılmıştı. İskân gerçekleştirilen yerlerden biriside Maraş bölgesi idi.[275] Nitekim 1861 senesinde Göksun, Elbistan bölgesinde Kafkasya'dan göç ile gelen 20 köyün iskânları gerçekleşmiştir. Bu köylerden birisinin de Karaahmet Köyü olması muhtemeldir [276] .

Karaahmet Köyü'nün kuruluşu hakkında sözlü tarih metodu ile ulaşılan bilgiler, Köyün Kuzutepe köyünden ayrılan Çerkes sülaleler tarafından 1872 yılında kurulduğu yönündedir. Bu bilgiye 01.07.1897 tarihinde Karaahmet Mahallesi/Köyünde ikamet eden Hüseyin Balıkçı'nın aile fertlerine sözlü aktarımları sayesinde ulaşılmıştır.[277] .

[274] Ferit Balıkçı, Emekli Topograf 1939 Göksun Karaahmet Doğumlu, Görüşme, 09.11.2018.
[275] Tepekaya, a.g.m., s.467-470.
[276] CBA, DH.TMIK.M_18_13_1
[277] Ferit Balıkçı, **T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü,** 09.10.2018

Köy, ilk yerleşimler sırasında 7 hane iken, günümüzde hane sayısı yaklaşık olarak 10 kat artmış ve 75 hane sayısına ulaşmıştır. Bu hanelerin tamamını Kafkasya'dan göç eden Çerkes –Kabardey- sülaleler oluşmaktadır.

Köyde, Eğitim seviyesi diğer Çerkes köylerinde olduğu gibi oldukça yüksektir. Eğitim seviyesi yüksek olmasına karşın imkânlarının kısıtlı olduğu köyde, kent merkezlerine göçler yapılmaktadır. Bu durum nüfus üzerinde dönemsel değişikliklere neden olmaktadır. Nitekim Yaz aylarında artan nüfus, kış aylarında azalmaktadır.

Karaahmet Köyünde ana dil konusunda Kabardeyce –Çerkes- Lehçesi Kullanılmaktadır. Ana dil konusunda diğer köylerde olduğu gibi bu köyde de alt yaş grupları ana dil Çerkesceyi kullanamamaktadır. Dil alanında Yemuz Beyazıt Tarakçı ve bölge Kafkas derneklerinin çalışmaları bulunmaktadır. Köy, Kafkasya'dan kalma geleneklerine oldukça bağlıdır. Bu gelenekler şenlikler, festivaller ve düğünler vasıtasıyla yaşatılmaya çalışılmaktadır. Köyde, bir ibadethane, bir ilkokul ve birde muhtarlık bulunmaktadır.

Bölgenin İktisadi kaynakları, Tarım (elma, bakla), Hayvancılık (büyük baş) ve küçük çaplı ticari faaliyetlere dayanmaktadır. Köyde yaşayan Çerkes aileler: Bu Sülaleler Tempora, Yesen, Belağ, Balgaj, Hode, Teleha, Sebenaylar'dır.[278]

[278] Ferit Balıkçı, Görüşme, 09.11.2018

Görüntü 5.12. Karaahmet Köyü

5.3.11. Yantepe Köyü

Yantepe Köyü, Maraş ili, Göksun ilçesine bağlı olup, Göksun'a 4 kilometre, Maraş'a 76 kilometre mesafededir. Köyün doğusunda Kalesalyan, kuzeydoğusunda Kuzutepe ve Hacı Ömer, güneydoğusunda Karaahmet köyleri bulunmaktadır[279].

Kafkasya'da 1859 yılında Rusya'ya karşı, askeri mücadelelerin sona ermesiyle Anadolu bölgesine göç hareketleri başlamıştır. Kafkas kökenli muhacirler, Anadolu'ya geldiklerinde ekseriyet ile Sivas, Trabzon, Samsun, Kayseri ve Adana bölgelerine iskân edilmişti.[280] Nitekim 1861 yılında Muhacirlerin iskân edildiği bir diğer noktada Maraş, Göksun ve Elbistan bölgesi olmuştur. Bu tarihte Göksun-Elbistan bölgesinde 20 tane göçmen köyü kurulmuştur. Yantepe Köyünün de bu köylerden bir tanesi olduğu düşünülmektedir[281].

Yantepe köyünün, kuruluşu hakkında sözlü tarih metodu ile ulaşılan bilgiler, Köyün, Temürağa köyünden ayrılan son Çerkes –Kabardey- aileler tarafından 1868-1870 yılları arasında kurulduğu düşünülmektedir. Bu bilgiler kesin olmamakla birlikte 1879 tarihinde Yantepe Köyü/Mahallesinde ikamet eden Ebubekir Alkış'ın vatandaşlık üst soy bilgilerinden ve aile fertlerine sözlü aktarımları sayesinde ulaşılmıştır.[282]

---

[279] Atilla Mutlu Alkış, Kafkas Dernekleri Federasyonu Başkanlığı Yönetim Kurulu Üyesi, 1963 Göksun Yantepe Köyü Doğumlu, Görüşme, 05.12.2018.
[280] Akay, a.g.e., s.70; CBA İ.DH. 1407/1320 Z/8
[281] CBA, DH.TMIK.M_18_13_1.
[282] Atilla Mutlu Alkış **T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü**, 05.12.2018.

Bu köye yerleşen ve kuran kişi Yemuz Yusuftur. Buna istinaden köyün ismi uzunca bir süre Yusuf'un köyü olarak anılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu köyün ismi Yantepe olarak değiştirilmiştir. Köy, ismini batısında bulunan tepeden almış ve Yantepe olarak anılmıştır.

Yantepe Köyü, kurulurken otlak ve su kaynaklarına yakınlık önemli rol oynamıştır. Yantepe köyü, ilk yerleşimler sırasında 5 hane iken, Günümüzde hane sayısı 65'e ulaşmıştır. Bu hanelerin büyük bir kısmını Çerkes aileler oluşturmakla birlikte, Türklerin ikamet ettiği hanelerde bulunmaktadır. Köyde, anadil olarak Kabardeyce –Çerkesce- konuşulmaktadır. Nitekim bu köyde, diğer Çerkes köylerinde olduğu gibi alt yaş nüfus anadil Çerkesceyi aktif bir şekilde konuşamamaktadır.

Köy, merkez ilçeye yakın olmasından dolayı yerli halk ile etkileşim halindedir. Köyde, diğer civar Köy/Mahallelerin aksine yerli halk ile Çerkesler arasında dil ve arazi taksimi konusunda sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunların yaşanmasında Çerkes kabilelilerinin kapalı bir toplum yapısına sahip olması etkilidir. Nitekim uyum sürecinde yerli halkın kucaklayıcılığı, mevcut sorunların atlatılmasını hızlandırmıştır.

Köyde eğitim seviyesi oldukça yüksektir. Nitekim Göksun Meslek Yüksek Okulu yerleşkesi, köyün hemen giriş kısmında düz bir arazi üzerine kuruludur. Köyde, nispeten eğitim ve iş olanakları konusundaki yetersizlik, köyden kente göç olaylarının yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum köy nüfusunun değişkenlik göstermesine yol açmıştır. Ancak buradan göç ile gidenler buradaki evlerini muhafaza etmiş ve yılın belli dönemlerinde kullanmışlardır. Bu sayede kültürlerini korumuşlardır [283].

Yantepe köyünün, iktisadi kaynaklarının başında tarım ve hayvancılık sektörü gelmektedir. Bu sektörler, ilk etapta köyün ihtiyacını karşılamaya yönelik yapılmışsa da ilerleyen süreçte ticari amaçlar ön planda olmuştur.

Köyde, bir ibadethane, bir sağlık ocağı, bir ilkokul, bir yüksekokul ve birde postane bulunmaktadır. Köyün nüfusunu oluşturan Çerkes sülaleler: Yemuz, Ğukoğe, Lokoşek, Zığone ve Hojeler'dir[284]

.

[283] Aydın Balıkçı, Emekli Memur Kahramanmaraş Kuzey Kafkas ve Kültür Derneği Eski Yönetim Kurulu Üyesi, 1964 Göksun Yantepe Doğumlu, Görüşme, 06.10.2018; Rufai Alkış, Özel Sektörden Emekli, 1950 Göksun Yantepe Doğumlu, Görüşme, 05.10.2018.

[284] Atilla Mutlu Alkış, Görüşme, 05.12.2018.

Görüntü 5.13. Yantepe Köyü

5.3.12. Kamışçık Köyü

Kamışcık Köyü, Göksun'a 37 km, Elbistan'a 31 km ve Afşin'e 21 km, İl merkezi Maraş'a 120 kilometre mesafededir. Bu ilçelerin ortasında konumlanan Kamışcık köyünün, kuzey doğusunda Soğucak, kuzey batısında Kargabükü-Anzorey, güney batısında Çardak Köyü bulunmaktadır.[285] Kamışcık Köyü, diğer köylerde de ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı gibi, 1861-1886 yılları arasında Kafkasya bölgesinden Osmanlı topraklarına zorunlu göçe tabi tutulan Çerkesler –Jinğağe Sülalesi- tarafından 1886 yılında Göksun bölgesinde kurulmuştur.[286]

Köyün kuruluşu noktasında sözlü tarih metodu ile elde edilen bilgiler, Köyün 1878 yılında Temürağa Köyünden (Yukarı Kuzutepe) ayrılan Çerkes –Kabardey- aileler tarafından kurulduğu yönündedir.[287] Nitekim Ali Bolat'ın "*Bu köyler, 1887 tarihinde isimlendirilip muhtarlık mühürleri sadaret tarafından gönderilmiş olduğuna göre; kuruluş tarihleri yaklaşık 20 yıl önceye dayandırmak gerekir"*[288]. İfadesinden de anlaşılacağı üzere bölgede kurulan köylerin kuruluş tarihlerinde farklılıklar bulunmaktadır.

Bölgeye ilk yerleşimler sırasında yerli halk ile Çerkesler arasında bir takım sorunlar olmuştur. Bu sorunların başında dil sorunu gelmektedir. Dil sorunu, Çerkesler'in çevreye uyum sağlamasını ve yerli halk ile iletişim kurmasının önüne geçmiştir. Bunun dışında küçük çaplı arazi anlaşmazlıkları da yaşanmıştır. Ancak bu sorunlar uzun süreli sorunlar olmamış, kısa sürede atlatılmıştır.

Köyün kuruluşunda, yükseltinin fazla olduğu ve su kaynaklarının bol olduğu yerler tercih edilmiştir. Köy, günümüzde 100 haneye yakın olup, büyük çoğunluğunu

[285] Jineps Gazetesi, "Kamışcık Köyü", Haziran 2010.
[286] CBA DH MKT 1480 14.
[287] Mehmet Ören, Emekli Öğretmen Göksun Kamışcık Köyü 1947 Doğumlu, Görüşme, 13.10.2018
[288] Bolat, a.g.e., s.86.

Çerkes sülaleler oluşturmaktadır. Köyde ana dil Çerkesce –Kabardeyce ve Abzehçe- konuşulmaktadır. Bu köyde de genç nüfus anadillerini unutmuş ya da hiç bilmemektedir. Ana dil konusunda Göksun ve Kahramanmaraş Kuzey Kafkas Kültür Derneklerinin faaliyetleri bulunmaktadır.[289]

Köyde, eğitim seviyesi civar Çerkes köylerinde olduğu gibi yüksektir. Köyün, Eğitim seviyesi yüksek olmasına karşın eğitim ve iş olanakları kısıtlıdır. Bu nedenden dolayı köyden merkez illere göç olayı yaşanmaktadır. Göç olayları yaşanmasına karşın ayrılan aileler, buradaki evlerini muhafaza etmiş ve köy ile olan bağlantılarını koparmamışlardır.

Köyde, Kafkasya'dan kalma adetler büyük oranda yaşatılmaktadır. Bu adetler evlilik, cenaze ve düğünlerde halen uygulanmaktadır. Bunun dışında yaz aylarında, tüm Çerkes köylerinin bir araya geldiği festivaller yapılmaktadır. Bu durum kültürün canlı kalması ve yeni nesillere aktarılması adına oldukça önem arz etmektedir.

Köyün İktisadi kaynaklarını Tarım (Elma,Ceviz) ve Hayvancılık (büyük baş) oluşturmaktadır. İktisadi faaliyetler, İlk zamanlarda bölge halkının ihtiyaçlarını karşılamak için yapılmaktaydı. Bu faaliyetler zamanla ticari maksat üzerine gerçekleştirilmiştir. Nitekim bölgede yetişen elma yurt dışına ihraç edilmektedir.

Köyde, bir ibadethane, bir ilkokul ve birde PTT acentesi bulunmaktadır. Bu köyde Çerkes; Jinjage, Soltan, Ajame, Leaşın, Gel, Abnoka, Azmet, Lamurdan, Şegem, Alkoş, Berzek, Ponaj ve Yağloka, Kamalakxa, Jake, Şınduk, Kuşxa, Losten, Xueşej, Baxtır, Bıde, Ju, Berzeg, Jembauxe, Ponej, Hatkut, Beşcokue'ler bir arada yaşamaktadır. [290]

Görüntü 5.14. Kamışcık Köyü

[289] Mehmet Ören, Emekli Öğretmen Göksun Kamışcık Köyü 1947 Doğumlu, Görüşme, 13.10.2018.
[290] Mehmet Ören, Görüşme, 13.10.2018

5.3.13.Saraycık Köyü

Saraycık Köyü, Maraş ili, Göksun ilçesine bağlı olup, Göksun'a 9 kilometre, Maraş'a 86 kilometre mesafededir. Köyün doğusunda Kalesalyan, batısında Yantepe, kuzeyinde Kuzutepe, kuzey doğusunda Hacı Ömer, güney batısında Karaahmet köyü bulunmaktadır.

Köyün kuruluşu noktasında Sözlü tarih metodu ile elde edilen bilgiler, Saraycık Köyü'nün, Kafkasyalı kavimlerin 1864 yılında Anadolu'ya iskânları sonrasında Maraş-Göksün bölgesinde kurulduğu yönündedir.

Köyün bugünkü yerleşiminin ise, 1900-1907 yıllarında Peyderpey Temürağa köyünden ayrılan Çerkes Jılehıj sülalesi tarafından oluşturulduğu düşünülmektedir. Köyün ilk sakinlerinden olan Aziz Yaşar'ın 01.07.1907 Saraycık kütüğüne kayıtlı olması bu tarih aralığını işaret etmektedir. Nitekim Yaşar Ailesi'ne ait soy kütüğünde yer alan bilgiler esas alınacak olursa köyün kuruluşu 1907 yılı olması muhtemeldir.[291]

Köyde, Çerkes ve Türk aileler bir arada yaşamaktadır. Nitekim bu durum ilk zamanlarda iletişim konusunda sorunlara neden olsa da, asayişi bozacak herhangi bir durum yaşanmamıştır.

Köyde 65 hane olup, bunların 6-7 hanesini Türk aileler oluşturmaktadır. Köyde ağırlıklı olarak Çerkesce –Kabardeyce- konuşulmaktadır. Sadece Türk aileler ile iletişimde Türkçe konuşulmaktadır. Köyün genç nüfusunu oluşturan kesim Ana dil –Kabardeyce- konusunda yetkin değildir.

Saraycık köyünde, Eğitim seviyesi oldukça yüksektir. Eğitim seviyesi yüksek olmasına rağmen eğitim ve iş imkânları burada sınırlıdır. Bu durum köy/mahalleden merkez illere göç olaylarının yaşanmasına neden olmaktadır. Yaşanan göç olayları bölgede nüfus üzerinde değişimlere yol açmaktadır. Yaz aylarında ortalama nüfusta artışlar gözlemlenirken, Kış aylarında gözle görülür azalmalar yaşanmaktadır.

Saraycık'ta Kafkasya'dan kalma gelenek ve adetlerin yaşatılması adına yılın belli dönemlerinde festivaller, düğünler ve şenlikler düzenlenmektedir. Bu etkinlikler kapsamında kültürlerini yaşatmaya devam etmektedirler.

Bölgede iktisadi kaynakların tamamını Tarım (Elma,Ceviz), Hayvancılık (Büyükbaş) ve ufak çaplı ticari faaliyetler oluşturmaktadır. Köyde, bir ibadethane, bir ilkokul bide muhtarlık bulunmaktadır. Okul, Milli Eğitim Bakanlığı'nın taşımalı sisteme geçmesiyle kapatılmıştır[292].

Köyde geçmişten günümüze; Jilehıj, Merzey Hatıj Memreş Jılokoa Juk Yilal Gubır Astemir Hoca Şogen Haçe Pşıwuig Hagaş Çerkes sülaleleri yaşamaktadır. [293]

[291] Arslan Yaşar, Emekli Uzman Çavuş, 1970 Göksun Saraycık Doğumlu, Görüşme, 16.11.2018; Arslan Yaşar, T**.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü,** 16.11.2018

[292] T.C Resmi Gazete, *Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği*, S.29116, 11 Eylül 2014, s.33-34.

[293] Arslan Yaşar, Görüşme, 16.11.2018

Görüntü 5.15. Saraycık Köyü

5.3.14. Ortatepe Köyü

Ortatepe Köyü'nün, Maraş il merkezine uzaklığı 77 kilometreyken bağlı bulunduğu Göksun ilçe merkezine uzaklığı 7 kilometredir. Köyün kuzeyinde Mahmutbey köyü, güneyinde ise Yantepe köyü bulunmaktadır. Ortatepe Köyü, Kafkasya'dan 1859 yılında zorunlu göçle Anadolu'ya gelen Dağıstan kökenli kavimler tarafından Göksun bölgesinde kurulduğu düşünülmektedir[294]. Köy, Tetir, Kırcainek ve Hevlekli dağları arasında bulunan tepenin yamacındaki arazi üzerinde kuruludur. Bu fiziki özelliğinden dolayı, köy Ortatepe olarak isimlendirilmiştir[295].

Köyün kuruluş tarihi konusunda sözlü tarih metodu ile elde edilen bilgiler, kesin olmamak ile birlikte 1903 tarihinde kurulduğu yönündedir. Bu bilgiye 01.07.1903 tarihinde Ortatepe Mahallesi/Köyüne kayıtlı Gazi Çıngı'nın üst soy bilgilerinden ulaşılmıştır [296].

Köyde, ilk yerleşimler sırasında 15 hane bulunmakta iken, günümüzde hane sayısı 100'e ulaşmıştır. Nitekim bu hanelerin tamamını Avarlar –maarulav- oluşturmaktadır. Avarlar kapalı bir toplum yapısına sahip olmasından dolayı, köyde Avar aileler dışında başka bir ailenin yerleşimine izin verilmemektedir. Köyün tamamı

[294] İskender Dağıstanlı, 01.07.1940, Göksun Doğumlu Ortatepe Doğumlu Emekli Edebiyat Öğretmeni ve Sözlü Kültür Tarihçisi, Görüşme, 03.12.2018

[295] http://www.kmarasdagder.org/?pnum=21&pt=ORTATEPE+K%C3%96Y%C3%9C, Erişim tarihi: 20.04.2019.

[296] Hikmet Çıngı, **T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü,**, 01.12.2018.

Müslüman olup; Şafii mezhebine mensuptur. Köyde, anadil Marulavca -Avar lehçesi- ve Türkçedir. Dağlı lehçesi genç ve orta yaş nüfusu tarafından kullanılmamaktadır.

Günümüzde bilhassa yeni jenarasyonun, eğitim düzeyinin yükselmesine paralel olarak, köyde: öğretmen, mimar, polis, subay ve hemşire gibi meslek dallarına mensup kişiler yetişmektedir[297].

Köyün ekonomisini, tarım (barbunya, fasulye pancar) ve Hayvancılık (inek, keçi, koyun) oluşturmaktadır. Ancak bu durum sadece bölge halkının ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadardır. Nitekim ekonomik imkânların kısıtlı olduğu bu köyde, merkez illere göçler yapılmaktadır. Bu göçler sonucunda köy nüfusu, diğer köylerle ayniyet göstermektedir.

Köy Dağıstan bölgesinden kalma gelenek ve göreneklerini yaşatmaktadır. Bu amaç doğrultusunda festivaller, şenlikler düzenlenmektedir. Bunlardan birisi "Otsbay" yani bahar kutlamasıdır. Köylüler, Bu etkinlikler kapsamında kültürlerini yaşatmaya çalışmaktadırlar. [298]

Köyde; iki adet ibadethane, bir adet okul ve birde muhtarlık bulunmaktadır. Köyde sadece Marulaaw Çerkes sülalesi yaşamaktadır[299].

Görüntü 5.16. Ortatepe Köyü

5.3.15. Kireç Köyü

Kireç Köyü, Maraş ilinin Göksun ilçesine bağlı olup, Maraş iline 85, Göksun ilçesine ise 5 kilometre uzaklıktadır. Kireç köyü, sebepleri yukarıda da detaylı bir şekilde açıklandığı gibi, 1859/1863 yılları arasında Kafkaslar'dan Osmanlı topraklarına

[297] İskender Dağıstanlı, , 01.07.1940, Göksun Doğumlu Ortatepe Doğumlu Emekli Edebiyat Öğretmeni ve Sözlü Kültür Tarihçisi, Görüşme, 03.12.2018; Hikmet Çıngı, Dağıstanlılar Derneği Yönetim Kurulu Üyesi ve MEB'te Öğretmen, 1963 Ortatepe Doğumlu, Görüşme, 01.12.2018.
[298] Çıngı, Görüşme, 01.12.2018
[299] Dağıstanlı, Görüşme, 03.12.2018.

büyük gruplar halinde zorunlu göç ile gelen Çerkes göçmenler –Avarlar- tarafından kurulmuştur.

Köyün kuruluşu, ismi ve tarihi hakkında sözlü tarih metodu ile elde edilen bilgiler, Köyün eski bir Ermeni yerleşimi olduğu ve 1915 tarihinde Ermenilerin bölgeyi terk etmesiyle Ortatepe köyünden ayrılan 16 Çerkes –Avar- aile tarafından kurulduğu yönündedir[300].

Köyde, 70 hane olup, bu hanelerin tamamını Çerkes –Maarulaw- aileler oluşturmaktadır. Kapalı bir toplum yapısına sahip olan Maarulaw'lar köyde kendi kabileleri dışında bir kavim yerleşke kurmasına izin vermemektedir. Bu durum Asimile olma tehlikesine karşı alınan bir tedbirdir. Köyde, Anadil Marulaawca, Dağıstan lehçesi konuşulmaktadır. Köyde, Alt yaş nüfus ana dillerini konuşamamaktadır.

Kireç halkı ilk zamanlarda yabancısı olduğu bu topraklarda birtakım zorluluklar ile karşılaşsalar da zamanla bu sorunların üstesinden gelerek eğitimli kitlelere dönüşmüşlerdir. Bu sebeplerden dolayı köyde Eğitim seviyesi bölge –Çerkes- köylerinin hepsinde olduğu gibi oldukça yüksektir[301].

Köy genelinde eğitim ve iş olanaklarının sınırlı olmasından dolayı kente doğru göçler yaşanmaktadır. Göç ile ayrılan aileler yılın belli dönemlerinde köylerine dönmektedir. Nitekim göçler sonucunda köyün nüfusunda dalgalanmalar yaşanmaktadır. Yaz aylarında artan nüfus kış aylarında azalmaktadır.

Köyde, Dağıstan bölgesinden kalma gelenek ve göreneklerin varlığı önemli ölçüde korunmaktadır. Bu amaçla köyde festivaller, kermesler ve düğünler yapılmakta, böylece kültürlerini muhafaza etmektedirler

Köyde temel iktisadi kaynakların başında tarım (pancar, yonca, barbunya, fasulye) ve hayvancılık (Büyük baş, tavuk, koyun) sektörleri gelmektedir. Bu kaynaklar bölge halkının ihtiyacını karşılayacak düzeydedir. Bunun haricinde arazilerin büyük bir kısmı atıl durumdadır.

Kireçte, Avar Klanlarını temsil eden: Marulaaw'lar, Cikassi'ler, İngiş'ler, Metlhel'ler, Konh'ler ,Sahhal'lar ve Tzuretlhel'ler bir arada yaşamaktadır.

Yerleşkede, bir adet ibadethane, bir adet okul ve birde kütüphane bulunmaktadır[302].

[300] Mehmet Ateş, 1950 Kireç Köyü Doğumlu, Emekli ve Kahramanmaraş Dağıstanlılar Derneği Yönetim Kurlu Üyesi, Görüşme, 01.12.2018.

[301] İskender Dağıstanlı, Görüşme, 03.12.2018; http://ahhulgoh.blogcu.com/k-maras-kirec-koyu/2705567. Erişim Tarihi: 21.04.2019.

[302] Muharrem Ateş, 1980 Kireç Köyü doğumlu, Dağıstanlılar Derneği Yönetim kurulu üyesi ve Yüksek Elektrik mühendisi, 01.12.2018; Mehmet Ateş, Görüşme, 01.12.2018.

Görüntü 5.17. Kireç Köyü

5.3.16. Yazıköy

Yazıköy'ün, Maraş il merkezine uzaklığı 102 kilometre, bağlı bulunduğu Afşin ilçe merkezine uzaklığı 12 kilometredir. Köyün güneyinde Deveboynu ve Anzorey-Kargabükü –Çerkes- köyleri bulunmaktadır. Yazıköy'ün, 1864 yılında Kafkasya'nın Soçi bölgesinden zorunlu olarak Osmanlı topraklarına göç eden –Abzeh-Abhaz- kavimler tarafından Maraş-Afşin bölgesinde kurulduğu düşünülmektedir. Bu köyü kuran aileler Osmanlı topraklarına Abhazya, Gürcistan, Kars bölgesini kullanarak karayoluyla Afşin bölgesine gelmişlerdir

Köyün kuruluşu, tarihi üzerine sözlü tarih metodu ile elde edilen bilgiler, Yazıköyün, Anzorey-Kargabükü köyünden ayrılan Abzeh ailelerce 1899 tarihinde kurulduğu yönündedir. Bu bilgi kesin olmamak ile birlikte Yazıköy kütüğüne kayıtlı Özdemir Ailesine ait vatandaşlık üst soy bilgilerinden ulaşılmıştır[303]. Nitekim Kargabükü köyü'nün 1886-1887 yıllarında kurulması da bu köyün kuruluş tarihlerini desteklemektedir[304].

Köyün kuruluşunda, sıcaklık, arazinin durumu ve su kaynakları gibi faktörler etkili olmuştur. Nitekim köy ormanlık bir alanda kurulmuş yeşil bir doğaya sahiptir.

Köyde ilk yerleşimler sırasında 4 hane bulunmakta iken, günümüzde bu sayı 40'a ulaşmıştır. Bu hanelerin büyük bir kısmını Çerkes -Abzeh-Abhaz- aileler oluşturmaktadır. Köyde, anadil Abzehçe olarak bilinen Adiga lehçelesidir. Anadil, yerleşim içinde hâkim dil olarak kullanılmaktadır. Köyün bir kısmını temsil eden genç nüfus anadillerini bilmeden yetişmektedir[305].

Köyde, eğitim seviyesi diğer Çerkes köyleri ile benzerlik göstermektedir. Fakat köy şartlarında eğitim imkânlarının kısıtlı olması, kente doğru göç hareketlerini beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak köy nüfusunda değişimler olmuştur.

---

[303] Fatih Özdemir, Kahramanmaraş Göksun Yazıköy Doğumlu Zanaatkâr, Görüşme, 02.12.2018;
[304] CBA. İ.DH.1064.834.35; CBA.DH. MKT. 1480. 14.
[305] Fatih Özdemir,Görüşme, 02.12.2018; Fatih Özdemir, T**.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü**,02.12.2018

Yazıköy halkı, Kafkasya bölgesinden kalma gelenek ve adetlerini günümüze kadar muhafaza etmeyi başarmıştır. Bu adet ve gelenekler Xabze adı altına korunmaya devam etmektedir. Köyde bir ibadethane, bir okul birde Muhtarlık bulunmaktadır.[306] Okul mevcut Çerkes köylerinde olduğu gibi taşımalı sisteme geçilmesiyle kapatılmıştır[307].

Köyde İktisadi kaynaklar yerleşimcilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. Köyde bulunan Çerkes sülaleler: Semen, Janbolatlar, Esey ve Sojenler dir[308].

Görüntü 5.18. Yazıköy

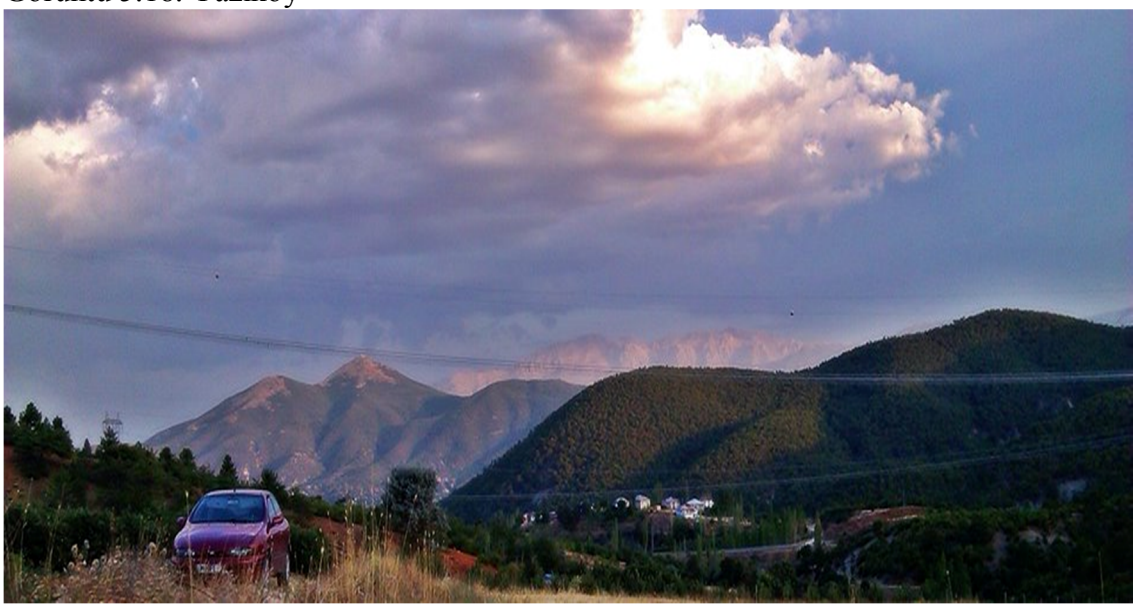

5.3.17. Kalesalyan Köyü

Kalesalyan Köyü, Maraş il merkezine uzaklığı 83 kilometreyken bağlı bulunduğu Göskun ilçe merkezine uzaklığı 12 kilometredir. doğusunda Gücüksu, kuzeyinde Hacı Ömer ve Temürağa, güneyinde Saraycık ve Karaahmet köyleri bulunmaktadır[309].

Kalesalyan köyü, Kuzey Kafkasya'da bulunan Kabartay Özerk bölgesinden Anadolu'ya zorunlu göç ile gelen Çerkes –Mamreş- aileler tarafından Maraş-Göksun bölgesinde kurulmuştur. Nitekim 1861 yılında Kafkasya'dan hicretle gelen kabilelerin Elbistan-Göksun bölgelerinde iskânlarına kifayet edecek 20 köy kurulmuştu[310]. Bilindiği üzere Kafkasya bölgesinden gelen her halkın kökenini saptamak mümkün değildi. Ancak gelen her zümre Çerkes olarak nitelendirilirdi. Kale-Salyan bölgesine gelen muhacirlerde Kafkas kökenli olduğuna göre bölgeye gelişleri 1861 yılı olması muhtemeldir.[311]

---

[306] Fatih Özdemir, Görüşme, 02.14.2018.
[307] T.C Resmi Gazete, *Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği*, S.29116, 11 Eylül 2014, s.33-34.
[308] Fatih Özdemir, Görüşme, 02.14.2018
[309] Sermet Atalar, Serbest Meslek, 1973 Kalesalyan doğumlu, Görüşme, 14.12.2018
[310] CBA.DH.TMIK.M_18_13_1.
[311] Taş, a.g.m., s.469.

Kalesalyan Köyünün kuruluşu hakkında sözlü tarih metodu ile elde edilen bilgiler, Köyde bulunan Çerkeslerin –Mamreşh- Kafkasya'dan sürgün edildikten sonra Göksun bölgesine gelen 4 kardeş tarafından kurulduğu yönündedir. Bu dört kardeş, sırasıyla, Temürağa, Hacı Ömer, Saraycık, Karaahmet, Yantepe ve Gücüksu köylerinde geçici olarak iskân ettikten sonra 1885-1886 yılları arasında Kalesalyan köyünü kurmuşlardır. Bu tarih aralığına, 01.07.1892 Kalesalyan kütüğüne kayıtlı Zekeriya Atalar'ın vatandaşlık üst soy bilgileri ve aile fertlerine anlatımları sayesinde ulaşılmıştır[312].

İlk kurulduğunda 4 hane olan köy, günümüzde 60 haneye ulaşmıştır. Bu hanelerin büyük bir kısmını Çerkes aileler –Kabardey- oluşturmakla beraber Türk ve Kürt ailelerde bulunmaktadır. Köyde anadil Kabardeyce –Adiga- Lehçesidir. Bu dilden sonra en yaygın dil Türkçedir. Köyün alt yaş nüfusu, anadillerini –Kabardeyce- bilmemektedir[313].

Köyde, ilk yerleşim zamanlarında, kendi kendine yetebilme düşüncesinden kaynaklanan dışa kapalı bir toplum yapısı bulunmaktaydı. Bu durum yeni geldikleri bu coğrafyanın örf, adet ve dilini bilmediklerinden kaynaklanmıştır. Nitekim bu sorunların zamanla üstesinden gelerek uyum sağlanmıştır.

Köyde, İktisadi kaynakları tarım (elma, ceviz) ve hayvancılık (Büyükbaş, Küçükbaş) alanları oluşturmaktadır. Bu faaliyetler ilk yerleşimler sırasında kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olup, günümüzde ticari maksatla yapılmaktadır.

Eğitim ve iş imkânlarının sınırlı olduğu bu köyde, olanakların fazla olduğu merkez illere göçler yapılmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak köy nüfusunda dönemsel azalmalar görülmektedir. Mevcut nedenlerden dolayı köyden göç eden aileler, köy ile olan bağlarını koparmayıp, tatil, düğün ve cenaze gibi zamanlarda Köyde bulunmaya İhtimam göstermişlerdir.

Köy, Kafkasya bölgesinden kalma gelenek ve göreneklerini son derece bağlıdır. Nitekim Kahramanmaraş'ta kurulan Kuzey Kafkas ve Kültür Sanat derneğinin kurucusu, –Mamreşh- Cengiz Atalar Kalesalyanlıdır. Bu dernek vasıtasıyla kültürel faaliyetler -Dil, Folklor, Xabze, Festivaller, Paneller- yürütülmektedir[314].

Köyde, bir ibadethane ve birde okul bulunmaktadır. Ancak Okul, Milli Eğitim Bakanlığının 11 Eylül 2014 Perşembe Resmi Gazete Sayı: 29116 kararına binaen taşımalı sisteme geçilmiş ve kullanıma kapatılmıştır[315].

Köyde Günümüzde 3 Çerkes sülalesi bulunmaktadır bunlar : Girita, Mamreş, Hilyaslar dır.[316]

[312] Fikret Atalar, İşçi Emeklisi, 1947 Göksun Kale-Salyan Doğumlu, Görüşme, 16.12.2018; Sermet Atalar, **T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü**,14.12.2018.

[313] Sermet Atalar, Görüşme, 14.12.2018.

[314] Fikret Atalar, Görüşme, 16.12.2018.

[315] T.C Resmi Gazete, *Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği*, S.29116, 11 Eylül 2014, s.33-34.

[316] Sermet Atalar, Görüşme, 14.12.2018.

Görüntü 5.19. Kale Salyan Köyü

5.3.18. Soğucak Köyü

Soğucak Köyü, Maraş ili, Afşin İlçesine bağlı olup, Afşin'e 13 Kilometre, il Maraş'a 125 Kilometre mesafededir. Köyün, kuzeyinde Kargabükü köyü, kuzeybatısında ise Kamışcık köyü bulunmaktadır[317].

Soğucak köyü, 1886 yılında Kuzey Kafkasya Kabardey Özerk bölgesinden Osmanlı topraklarına zorunlu göç sonucu gelen Çerkes ailelerce Afşin-Elbistan bölgesinde kurulmuştur. Nitekim aynı tarihte 6 Çerkes köyü, 6 Rum köyü olmak üzere Kafkasya'dan bölgeye iskân gerçekleştirilmiştir. Bu köyler Çardak, Kamışcık, Kargabükü, Deveboynu, Korkmaz ve Soğucak Köyleridir[318].

Köyün kuruluşu hakkında sözlü tarih metodu ile elde edilen bilgiler, Köy, 1864 Kafkas sürgünü sonrasında Anadolu topraklarına gelen ailelerin Kocaeli Kefken[319], Kayseri ve Maraş-Narlı bölgelerinde kısa süreli iskânları sonrasında 1875 tarihinde Elbistan-Afşin bölgesinde kurulduğu yönündedir. Köyün ilk yerleşimcileri, Astemrey ve Botşe ailelerinin reisleridir. Bu bilgiler kesin olmamak ile birlikte 1911 Soğucak köyü/mahallesinde ikamet eden Arslanbey 'in aile fertlerine aktarımları sayesinde ulaşılmıştır[320].

Köy, ilk yerleşimler zamanında 6 hane olup, Günümüzde 60 haneye ulaşmıştır. Bu hanelerin tamamını Çerkes –Kabardey- Aileler oluşturmaktadır. Köyde, Anadil Çerkesce –Kabardeyce- lehçesidir. Soğucak köyünde de alt yaş nüfus, Anadilleri Çerkeceyi konuşamamaktadır.

Köyde, ilk Kafkas –Çerkes- yerleşimi sırasında bir takım sorunlar ile karşılaşılmıştır. Bu sorunlar Çerkeslerin yerleştikleri coğrafya ile geldikleri coğrafya

[317]Haydar Güneş, 1947 Soğucak Doğumlu, çiftçi emeklisi, Görüşme, 05.19.2018.
[318] CBA. İ.DH.1064.834.35; CBA.DH. MKT. 1480. 14.
[319] Bi, a.g.m., s.1335.
[320] Şükrü Arslan, 1944 Soğucak Doğumlu, Emekli Teknisyen, Görüşme, 14.12.2018.

arasındaki beşeri ve fiziki farklılıklardan kaynaklanmaktaydı. İlerleyen süreçte bu farklılıklara adaptasyon sağlanmış ve uyum süreci tamamlanmıştır.

Köyde eğitim seviyesinin yetersizliği merkeze göç hareketlerini beraberinde getirmiştir. Bu durum sonucunda köy nüfusu içerisinde azımsanmayacak sayıda eğitimli kişiler yetişmiştir. Göç olayları aynı zamanda köy nüfusunda mevsimsel olarak dalgalanmalara neden olmuştur[321].

Soğucak Köyü, Kafkas örf, adet ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu kapsamda düğün, şenlik gibi çeşitli organizasyonlar yapılmaktadır. Bu organizasyonlar Göksun ve Kahramanmaraş Kafkas Dernekleri vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir.

Köyün temel iktisadi kaynağını tarım ve (elma, ceviz,) Hayvancılık (büyükbaş, küçükbaş) sektörleri oluşturmaktadır.

Köyde, bir ibadethane bir okul birde muhtarlık bulunmaktadır. Ancak Okul, Milli Eğitim Bakanlığının 11 Eylül 2014 Perşembe Resmi Gazete Sayı: 29116 kararına binaen kullanıma kapatılmıştır. Eğitimde taşımalı sisteme geçilmiştir[322]..

Köyde bulunan Çerkes sülaleler: Astemrey, Botşe, Besneyler, Gerefler, Selehler, Merzeyler, Terqoqe, Şonaqe, Haşuş, Hatsuv, Hatıj, Qulakâ, Abhazlar, Alhoqâ Dır.[323]

Görüntü 5.20. Soğucak Köyü

[321] Haydar Güneş, Görüşme, 05.19.2018.
[322] T.C Resmi Gazete, *Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği*, S.29116, 11 Eylül 2014, s.33-34.
[323] Şükrü Arslan, Görüşme, 14.12.2018.

5.4. Çeçen Köyleri

5.4.1. Gücüksu köyü

Gücüksu Köyü, Maraş ili, Göksun İlçesine bağlı olup, Göksun'a 16 kilometre, Maraş'a 87 kilometre mesafededir. Köyün, doğusunda Fındık köyü, Batısında Salyan ve Temürağa köyleri bulunmaktadır[324].

Köyün kuruluşu noktasında sözlü tarih metodu ile elde edilen bilgiler, Köyün Kafkasya'dan zorunlu göçler ile Kars bölgesinden gelen Çeçen asıllı "Behlii Şeyh" ve 15 aile tarafından 1870 yılında kurulduğu yönündedir. Bu 15 Ailenin reisleri: Osman Bostan, Aslangir Aslan, Ersmik Bolat, Karaseydi Bolat, Paşa Bolat, Battal Özden, Çhonki Yavuz, Borz Bozkurt, Meen Çakıcı, Als Önce ve Seygıt Apaydındır. Bu aileler, Gürcistandan karayolu üzerinden Kars bölgesine gelmiş ve son olarak ta bugünkü Gücüksu köyüne yerleştirilmiştir.

İlk yerleşimler sırasında 15 hanesi olan Köyün, Günümüzde 140 hanesi bulunmaktadır. Bu haneleri oluşturan ailelerin tamamı Çeçen asıllıdır. Köyde Ana dil olarak Çeçence Lehçesi konuşulmaktadır. Ancak anadil –Çeçence- Köyün 16 yaş altı nüfusu tarafın konuşulamamaktadır.

Köyde okur-yazarlık ve eğitim seviyesi yüksektir. Bu köyde okul sonrasında en çok tercih edilen meslekler polis ve öğretmenliktir.

Köyün iktisadi kaynaklarını Tarım ve Hayvancılık oluşturmaktadır. Tarımsal faaliyetler kapsamında Elma ve hububat yetiştiriciliği yapılan köyde, Hayvancılık faaliyetleri çerçevesinde tatlı su balıkçılığı ve Besicilik yapılmaktadır[325].

Köyde Çeçenistan'dan kalma gelenek ve adetlere bağlılık son derece güçlüdür. Bu kapsamda bayramlar, tatiller, düğünler, şenlikler ve cenazelerde mutlak suretle bir araya gelirler. Bu köylü olup birtakım sebeplerden dolayı burada olmayan aileler, bu tip organizasyon ve özel günlere gelmeye ihtimam gösterirler. Nitekim bu sayede kültürel değerler canlı tutulmaya çalışılır[326].

Köyde bir ibadethane birde ilkokul bulunmaktadır. Ancak İlkokul 2014 yılından buyana örgün eğitim vermemektedir. Bu durumun nedeni 2014 yılında Milli Eğitim Bakanlığının Taşıtla öğrenci taşıma sistemini faaliyete sokmasıdır[327].

Gücüksu köyünde bulunan Çeçen Aileler: Dişnoy, Enginov ve Çörçley kabileridir[328].

---

[324] Şamil Ali Özden, 1968 Gücüksu Köyü Doğumlu, Görüşme, 10.04. 2019.

[325] Şaban Bolat, Gücüksu Çevre İncelemesi, Emekli Öğretmen Yerel Kültür Tarihçisi, Görüşme, 04.12.2018;Alpaslan, a.g.e., s.438.

[326] Vahidet Özden, 1947 Sisne Doğumlu, Görüşme, 09.04.2019.

[327] T.C Resmi Gazete, *Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği,* S.29116, 11 Eylül 2014, s.33-34.

[328] Vahidet Özden, Görüşme, 09.04.2019.

Görüntü 5.21. Gücüksu Köyü

5.4.2. Çardak köyü

Çardak Köyü, Maraş ili, Göksun ilçesine bağlı olup, Göksun'a 26 kilometre, Maraş'a 120 kilometre mesafededir. Köyün, doğusunda Kamışcık köyü, batısında Fındık köyü, kuzeydoğusunda Kargabükü-Anzorey köyü, güneybatısında Korkmaz köyü bulunmaktadır[329].

Çardak köyü, Kafkasya'nın Çeçenistan bölgesinden zorunlu olarak Anadolu'ya göç eden Çeçen aileler tarafından kurulmuştur[330]. Nitekim 1886 yılında Maraş-Elbistan bölgesinde iskanı gerçekleştirilen 6 Kafkas kökenli köyden birisi Çardaktır[331]. Köyün resmi kuruluşu ve köy statüsünü elde ettiği tarih ise 1887 yılına denk gelmektedir[332].

Çardak köyü, ilk etapta Kars, Erzurum, Sivas, Muş, Mardin, Adana ve Kayseri bölgesine iskânı gerçekleştirilen Çeçenler tarafından 1865 tarihinde Göksun bölgesinde kurulmuştur[333]. Nitekim köy statüsünü 1886-1887 yılında kazanan Çardak köyü[334], Ali Bolat'ın "*Bu köyler, 1887 tarihinde isimlendirilip muhtarlık mühürleri sadaret tarafından gönderilmiş olduğuna göre; kuruluş tarihleri yaklaşık 20 yıl önceye dayandırmak gerekir*"[335]. İfadesinden de anlaşılacağı üzere bölgede kurulan köylerin kuruluş tarihlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenden Çardak Köyünün 1861 yılında Göksun-Elbistan bölgesine iskânı gerçekleştirilen 20 Kafkas köyünden biri olması muhtemeldir[336].

[329] Emin Altunbay, Görüşme, 12.10.2018
[330] Alpaslan, a.g.e., s.438.
[331] CBA DH MKT 1480 14.
[332] CBA. İ.DH.1064.834.35.
[333] Ali Bolat, *Yitik Kule*, Aryan Basımevi, İstanbul 2012, s.25-29.
[334] CBA. İ.DH.1064.834.35; CBA.DH. MKT. 1480. 14.
[335] Bolat, a.g.e., s.86.
[336] CBA.DH.TMIK.M_18_13_1.

Köyün kuruluşu noktasında sözlü tarih metodu ile elde edilen bilgiler, köyün 1860-1865 tarihleri arasında Anavarza, Ceyhan, Kayseri bölgesinde sorunlar yaşayan Çeçenlerin, Maraş-Göksun bölgesine gelerek Çardak köyünü kurduğu yönündedir. Bu bilgiler kesinlik olamamak ile birlikte kuruluş tarihinin 1865 tarihi olduğu düşünülmektedir[337].

Çardak köyü, ilk kurulduğunda 6 hane olup günümüzde 80 haneye ulaşmıştır. Bu hanelerde Çeçen, Türk ve Kürt aileler yaşamaktadır. Köyde Anadil Çeçence lehçesi olup, bu dil dışında Türkçe ve yer yerde Kürtçe kullanılmaktadır. Anadil, Çeçen lehçesi alt yaş nüfus tarafından ne konuşulmakta nede anlanmaktadır.

Köyde Okuryazarlık oranı yüksek olup, eğitim seviyesi yüksektir. Köyün büyük bir kısmı öğretmen, polis, vd mesleklerdendir. Köyün Eğitim seviyesi yüksek olmasına karşın eğitim olanakları kısıtlıdır. Bu nedenle köyden kente doğru göç olayları yaşanmaktadır.

Köy, Çeçen kültürünün yoğun olarak yaşatıldığı bir yerleşim alanıdır. Bu kapsamda köyde bir takım etkinlikler –Düğün, festival- düzenlemekte, böylece kültürel değerler yaşatılmaya çalışılmaktadır[338].

Çardak'ın İktisadi kaynaklarını büyük oranda Tarımsal faaliyetlere dayanmaktadır. Bu kapsamda yetiştirilen elmalar yurt dışına ihraç edilmektedir. Bu ülkelerin başında Rusya, Hindistan ve Libya gibi ülkeler gelmektedir[339].

Köyde günümüzde iki adet ibadethane, bir adet ilkokul ve bir adette muhtarlık bulunmaktadır. Çardakta da ilkokul taşımalı sisteme geçilerek mevcut okul kapatılmıştır[340].

Köyde bulunan Kafkas Kökenli aileler: Enginov, Çörçley ve Dişnovlardır[341].

Görüntü 5.22. Göksun Çardak Köyü

[337] Yılmaz Güney, Çardak Kültür Derneği Başkanı, Emekli Öğretmen, 1954 Çardak Doğumlu, Görüşme, 07.12.2018.
[338] Emin Altunbay, Görüşme, 12.10.2018
[339] https://www.haber46.com.tr/ekonomi/cardak-elmasi-dunya-pazarinda-h336576.html, Erişim Tarihi: 03.04.2019.
[340] T.C Resmi Gazete, *Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği*, S.29116, 11 Eylül 2014, s.33-34.
[341] Atıf Güney, 1942 Çardak Köyü Doğumlu, Emekli Öğretmen, 10.10.2019.

5.4.3. Sisne Köyü

Sisne Köyü, Maraş ili, Andırın ilçesine bağlı olup, Andırın'a 25 kilometre, il Maraş'a 82 kilometre mesafededir. Sisne'ye en yakın Kafkas yerleşimi 60 kilometre uzaklıktaki Gücük –Çeçen-köyüdür.

Sisne köyü, eski bir Ermeni yerleşim sahası üzerine kurulmuştur. Ermenilerin Maraş bölgesini terk etmesiyle Çeçenler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Köyün ismi iki kez değiştirilmiştir. 1961 yılında Kocaçukur olan köy ismi, 1997 yılında Altınyayla olarak değiştirilmiştir[342].

Köyün kuruluşu noktasında sözlü tarih metodu ile elde edilen bilgiler, Köyün 1864 yılında Kafkasya bölgesinden zorunlu olarak göç eden ailelerin Muş, Adana ve Sivas bölgelerinde bir süre kaldıktan sonra 1890 tarihinde Sivas'tan gelen Aydınlar, Şimşekler, Irmaklar, Bakırlar ve Ateş aileleri tarafından kurulduğu yönündedir. Bu bilgilere 01.07.1895 Sisne kütüğüne kayıtlı İsmet Şimşek'in üst soy bilgileri ve aile fertlerine sözlü olarak aktarımları sayesinde ulaşılmıştır[343].

Köy, İlk yerleşimler sırasında 9 hane olup, günümüzde 100 haneye ulaşmıştır. Bu hanelerin tamamını Çeçen aileler oluşturmaktadır. Köyde anadil Çeçence Lehçesidir. Anadil -Çeçence- genç nüfus tarafından kullanımı bulunmamaktadır.

Köyün eğitim seviyesi oldukça yüksektir. Fakat eğitim kurumları açısından yetersiz bir bölgedir. Bu neden şehir merkezlerine göç olayları meydana gelmektedir. Bu göçler sonrasında köy nüfusunda dönemsel artış ve düşüşler yaşanmaktadır. Yaz ayları kalabalıklaşan köy, kış aylarında mevcut sebeplere bağlı olarak azalmaktadır.

Köyde, Çeçen kültürünün etkisi devam etmektedir. Bu bağlamda Çeçen kültür derneği vasıtasıyla organizasyonlar düzenlenmekte kültürel değerler korunmaya çalışılmaktadır.

Köy, diğer Çeçen ve Çerkes köylerinde olduğu gibi otlak ve su kaynaklarına yakın olan bir noktada konumlanmıştır. Bu tercih iktisadi kaynaklarının tarım (elma, ceviz,mısır) ve hayvancılık (büyükbaş, küçükbaş) sektörlerine dayanmasından kaynaklanmaktadır.

Köyde bir ibadethane, bir taziye evi ve eski bir okul bulunmaktadır. Okul konusunda bu köyde de taşıma sistemine geçilmiştir

Sisne de, Kafkas Kökenli Çeçen aileler Dişnoy, Enginoy, Çörçleylerdir.[344]

---

[342] http://memocanabi.blogcu.com/sisne-koyu/4796010. Erişim Tarihi: 16.12.2018.

[343] İsmet Şimşek, **T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü,** 16.12.2018

[344] İsmail Şimşek, Emekli Tedaş Müdürü, 1960 Sisne Doğumlu, Görüşme, 16.12.2018; T.C Resmi Gazete, *Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği*, S.29116, 11 Eylül 2014, s.33-34.

Görüntü 5.23. Sisne Köyü

Tablo 5.1. Köyler ve Hane Sayıları

KÖY	HANE
TEMÜRAĞA	70 Hane
KORKMAZ	150 Hane
YANTEPE	67 Hane
YAĞMURLU	70 Hane
ANZOREY&KARGABÜKÜ	156 Hane
KARAAHMET	75 Hane
MEHMET BEY	130 Hane
YANTEPE	64 Hane
FINDIK	145 Hane
KUZUTEPE	80 Hane
TAHİRBEY	80 Hane
KAMIŞCIK	120 Hane
YANTEPE	65 Hane
ORTATEPE	100 Hane
KİREÇ	70 Hane
YAZIKÖY	40 Hane
KALE SALYAN	60 Hane
ÇARDAK	80 Hane
SOĞUCAK	65 Hane
MAHMUTBEY	25 Hane
SİSNE	100 Hane
AKİFİYE&BÜYÜK ÇAMURLU	250 Hane
GÜCÜK	120 Hane
HACI ÖMER AŞAĞI KUZUTEPE	
SARAYCIK	65 Hane
Toplam 25 Köy	2082 Hane

Harita 5.2. Göksun Çerkes ve Çeçen Köylerini Gösteren Harita[345]

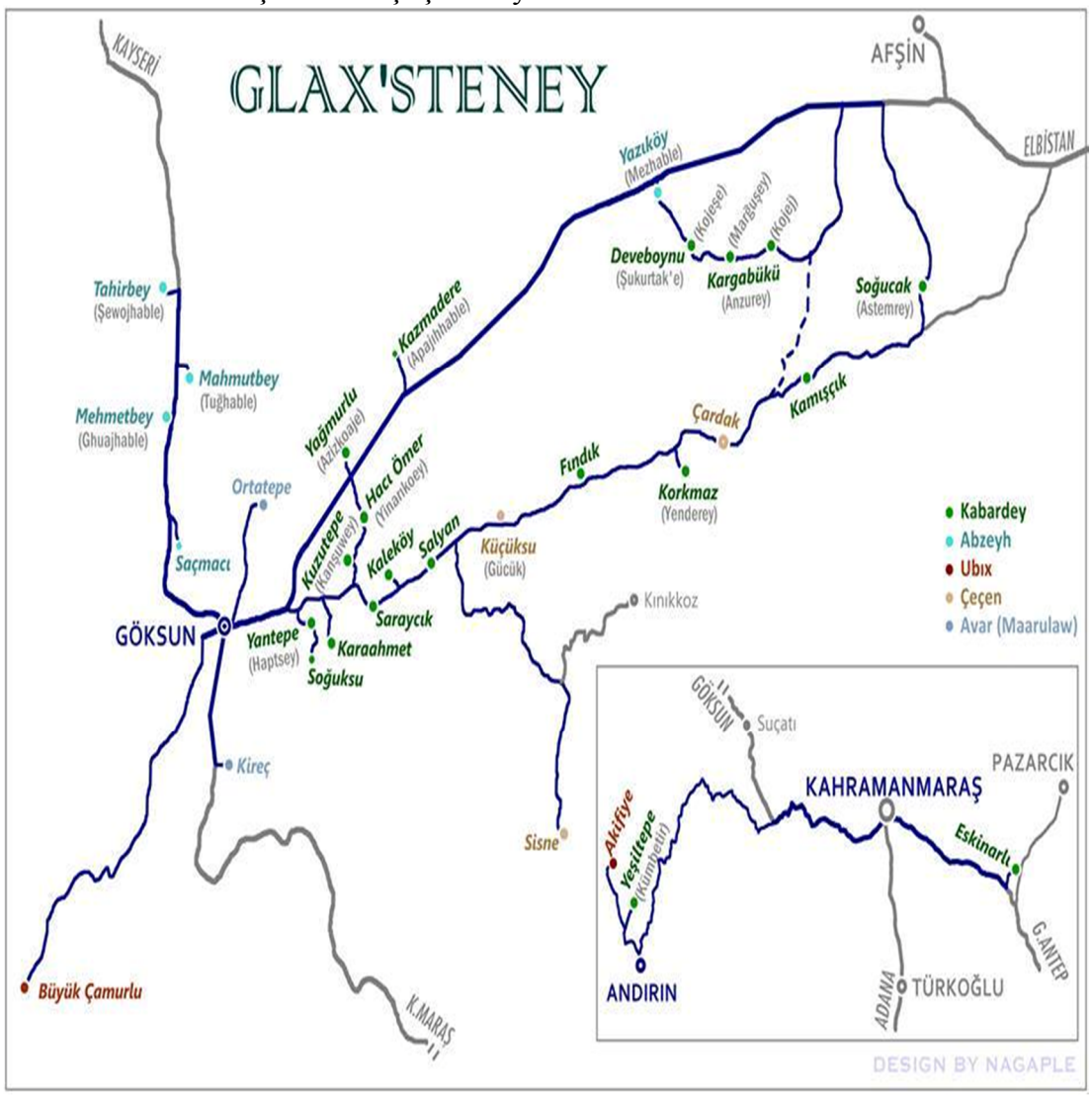

[345] Tarakçı, Görüşme, 07.25.2018.

6. ÇERKES AİLE YAPISI GELENEK VE ÂDETLER

6.1. Çerkes Toplumlarında Aile Yapısı

Toplum bilimciler, eğitimciler, felsefeciler ve diğer meslek grupları, ailenin toplumun yapı taşı olduğu görüşünü desteklemektedirler. Aile, toplumun değer yargılarının bir bütünü inanç, gelenek ve göreneklerinin sonraki nesillere aktarıldığı yerdir.[346] Aile, Çerkes toplumlarında geçmişten bugüne önemli bir kurum olmuştur. Çerkesler de aile kurumu ciddiyet üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle aile hayatının kaidelerinden birisi ciddiyettir. Çerkesler, hayatlarının her yerinde evde, işte toplantılarda oldukça ciddi ve ağır başlı olmak zorundadır. Bu davranışların dışına çıkan bir Çerkes hem kendisine hem de topluma karşı nezaketsizlik yapmış sayılır. Bu tip saygısız davranışlar Çerkeslerde hoş karşılanmadığı gibi bu kişiler de bulunduğu meclislerden uzaklaştırılır. Çerkeslerin davranışları diğer halklar tarafından katı bir kast sistemi gibi algılanmaktadır. Hâlbuki bu bir yaşam tarzı ve adetler bütünüdür. Bir Çerkes çocuğu yahut genci ilk eğitimini ailesinden alır. Burada saygı ve nezaketin önemi en ince ayrıntısına kadar ebeveynleri tarafından çocuklara aktarılır. Bu anlamda bir Çerkes çocuğunun ilk mektebi ailesi olur. Çerkes toplumunda baba önemli bir rol model olmuştur. Aile reisi, bu toplumlarda babadır. Ancak kadının toplumdaki yeri de azımsanmayacak ölçüdedir. Nitekim Çerkesler de aile kurumu kadın-erkek arasında eşitlik ilkesi üzerine kurulmuştur.[347]

Çerkes toplumunda, evli çiftler aile içerisinde birbirine üstünlük çabası bulunmamaktadır. Ayrıca bu durum hoş karşılanan bir davranış şekli de değildir. Karı koca ilişkisinde özgürlük mevcuttur. Bu özgürlük ahlaki normlara karşı olmayan güveni temsil eden bir özgürlük şeklidir. Bu kavimlerde birden fazla eş seçimi olmamıştır. Bu durumun temel sebebi kadına verilen değerdir.

Aile hayatında dikkat çeken bir diğer konu ise eşler arasındaki iletişim şeklidir. Eşler, birbirine isimleri ile hitap etmez, bu durumu kabalık olarak görürler. Bu nedenle eşler birbirine sülalesinin isimi ile hitap etmektedirler. Çerkes Kadınları, isterlerse evlenmeden önceki soyadını kullanabilmekte bu durum toplumda yadırganmamaktadır.

Çerkes toplumunda baba ve evlat arasında yılışık ve gayri ciddi davranış biçimleri olmamıştır. Sevgi fiziki olarak değil manevi bir boyutta olduğu evlat ve baba tarafından bilinir. Baba, daha çok kız çocuğuna özen göstermektedir. Bu durum kız çocuklarının erkeklere nazaran daha savunmasız olmasından kaynaklanmaktadır. Erkek çocuklarına karşı ise oldukça ciddi davranışlar mevcuttur. Bu davranış, tıpkı bir komutan-asker ilişkisine benzetilmektedir[348].

Çerkes ailesinde anne figürü oldukça şefkatli bir yapıya sahiptir. Nitekim Ev işleri ve evin nizamı konusunda yetkili kişi annedir. Kocasının evde olmadığı vakitlerde kadın ailenin reisi konumundadır. Çerkes kadınları, ev sahibi olarak misafiri ağırlar ve onlara hizmette kusur etmez. Bu bağlamda Çerkeslerde kadın-erkek arasında muntazam bir eşitlik ilkesi vardır.[349]

---

[346] Aycan Karaaslan, "Sağlık ve Hastalıkta Ailenin Önemi", *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi,* 1995, C.11, S.3, s..95

[347] Hikmet Arslan Kahramanmaraş Kafkas ve Kültür Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Özgün Araştırmacı, Görüşme, 14.12.2018.

[348] Yemuz BayazıtTarakçı, Görüşme, 25.07. 2018.

[349] Aysel Dergin, "Çerkes Kültürü", http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/kultur/129_cerkeskulturu.htm. Erişim Tarihi: 21.05.2015

6.2. Çerkeslerde Kaşenlik (Flört)

Çerkeslerde, diğer önemli husus ise "Kaşenlik" denilen müessesedir. Kaşenlik, kız ve erkekler arasında olan bekârlık dönemlerinden kalma bir adettir. Bu adet birbirinden hoşlanan çiftlerin ahlaki normlardan taviz verilmeden gerçekleştirdikleri arkadaşlık ilişkisidir. Kaşenler, toylarda "Zexes" adıyla toplantılarda bir arada olur. Bu birliktelik saygı ve sevgi sınırları içerisindedir. Bu tip Zexes toplantıları ekseriyet ile köy bölgelerinde uygulanan yaygın bir Çerkes âdetidir. Zexes, civar köylerden gelen genç erkek ve kızların sabahlara kadar yaptıkları oyunlar ve eğlenceler bütünüdür. Zexeslerin diğer bir özelliği ise; genç nesle gelenek ve görenekleri aşılamaktır. Bu toplantıların olmazsa olmazı thamateler, nizamı kontrol etmek için bu toplantılarda bulunurlar.[350]

6.3. Kaşenlikte Temel Kaideler

Kaşenlik, evlilik öncesinde en önemli adetlerin başında gelmektedir. Elbette bu kurumunda kendi kuralları bulunmaktadır. Bu kurallara göz atıldığı zaman akrabalık bağı ve aynı köyde bulunanların kaşenlik ilişkisine müsaade edilmemiştir. Nitekim zorla Kaşenlik yapılmadığı gibi bu tip bir ilişkide gönül rızası önemli bir faktör olmuştur. Ancak modern zamanlarda bu durumda esnemeler meydana gelmiştir. Bu esneklik, kaşenlerin aynı köyden olabilmesi onunda farklı sülalelerden olması şeklindedir.[351]

Çerkes gençlerinde Kaşenlik konusunda bir sınırlama bulunmamaktadır. Bu nedenle evlilik akdi gerçekleşinceye kadar bir bayan yahut erkeğin birden fazla kaşeni olabilir. Toplantılar ve Zexesler vasıtasıyla gerçekleşen Kaşenlikler uzun süreli olabildiği gibi günlük kaşenlikte olabilir. Bu nedenle Zexes meclisindeki ilişkiler eş seçimine giden yoldaki en önemli adımlardan sayılmaktadır. Bundan dolayı bir kızın yahut erkeğin birden fazla Kaşenlik ilişkisi yaşaması yahut kısa süreli Kaşenlik ilişkisi yadırganmamaktadır.[352]

6.4. Evlilik Sürecine Giden Kaşenlik İlişkisi

Kaşenlik, Çerkes toplumlarında evlilik arifesine giden süreci temsil etmiştir. Kimi kaşenlik günlük olabildiği gibi –Semerko- kimisi ciddi evlilik yoluna sokan -Piseluk- kaşenlik olmuştur. Piseluk kaşenliği, çiftlerin birden fazla mecliste bir araya gelmesi sonucunda evlilik kararını ile sonuçlanmasıdır. Evlilik kararı sonrasında genç erkekler arkadaş çevresinden kişiler ile kızın evine gider ve burada evlenmek teklifini istediği kıza sunar ve çiftler burada birbirlerine beklentilerini arz ederler. Ciddi bir ilişki yaşama gayesinde olan kaşenlerin niyetleri evlilik ise bu durum ulu orta konuşulmamasına özen gösterilir. Evlilik sürecinde olan kaşenler mutlaka evlenmek zorunda değillerdir. Eğer bir engel söz konusu ise evlilik akdi gerçekleşmeyebilir. Bu durum toplum nezdinde olumsuz karşılanmamaktadır. Nitekim Çerkes toplumlarının hayatlarında yer etmiş olan ciddiyet, kaşenlik konusunda da aynı ihtimamı göstermiştir[353].

[350] Şükrü Arslan, Görüşme, 14.12.2018.
[351] İbrahim Özdemir, Görüşme, 08.12.2018.
[352] Mahir Bilgiç, Görüşme, 10.10.2018.
[353] Ferit Balıkçı, Görüşme, 22.12.2018

6.5. Evlenme Akdi ve Euç

Evlilik her toplumda önemli bir müessese olmuştur. Çerkeslerde de aynı derecede önemli olan evlilik, diğer toplumlara nazaran farklılıklar arz etmektedir. Evlilik niyeti olan çiftler uzun toplantılarda birbirini tanır ve evlenmeye karar verirler. Evlilik konusunda karar kılan gençler adetleri gereği Euç adı altında birbirlerine hediyeler takdim eder. Bu durum "söz verdi" anlamına gelmektedir. Euç, önemli bir âdet olmakla birlikte, kız ve erkek ayrımı gözetilmemektedir. Erkekler genellikle kızlara yüzük ve ziynet eşyası verirken, kızlar erkeklere mendil ya da "Şarhon" denilen geleneksel kıyafeti verir. Evlilik akdi ile birleşmek isteyen gençler bu saatten sonra asla bir ortamda yalnız kalmaz, yanlarında arkadaşları ya da akrabalarından birisi olmak zorundadır. Evlilik arifesine giren çiftlerin, yalnız bir ortamda bulunmaları Çerkes örf ve adetlerine göre hoş karşılanmamaktadır. Nitekim bu durum resmi ve dini nikâh akdine kadar devam etmektedir.[354]

6.6. Eş Seçerken Dikkat Edilen Adetler

Çerkes toplumlarında meclislerde bir araya gelen kaşenler evlilik konusunda karar vermiş olsalar dahi bu durumu hemen aileleri ile paylaşmaları nezaketsizlik olarak addedilir. Erkek ve kız aileleri ile ilk etapta tanışmaz, bu durum Çerkes adetlerinde hoş karşılanmamıştır. Aileler, çocuklarının kaşeni olduğunu Zexes meclislerindeki diğer gençlerden öğrenmektedir. Bu süreç aile büyüklerine yalnızca evlenme zamanında bildirilmektedir. Bu tip durumlar ise yalnızca anneye bildirilir. Anne bu haberi babaya aktarmak ile görevlidir. Eş seçimi konusuna büyükler çok fazla müdahale etmemektir. Fakat evlatlarının istikbali düşüncesi tüm toplumlarda olduğu gibi Çerkes ailelerde de vardır. Bu kapsamda aile büyükleri evlilik arifesinde olan gençleri bulundukları ortamlarda sınar ve ailelerine uygun eş olup olmadığını tasdik ederler. Geçmişte evliliklerde aileler köken bakımından ayniyet arar iken, günümüzde bu durumda değişimler olmuştur. Bu değişimler sonrasında kabile dışından evlilikler yapılmaya başlanmıştır[355].

6.7. Evlilik

Çerkesler'de evlilik kaçırma yoluyla olduğu kanısı yanlış olmamakla birlikte örnekleri yok denecek kadar azdır. Erkek kızla evlenmek istediğini kıza söyler, kızda kaçırma işini kabul ederse kaçırma olayı gerçekleşirdi. Bu kaçırma olayından ekseriyetle ailenin haberi olurdu. Daha sonra kaçırılan bu kız erkeğin yakın arkadaşlarından birinin evine götürülürdü. Burada kızın ailesiyle bir görüşme ayarlanırdı. Bundan sonraki süreçte aileler bir araya gelir ve kız tarafı kızlarının değerine istinaden bir hediye talep ederdi[356].

Çerkesler'de ilk zamanlar dini nikâh akdi olmamıştır. Ancak Ferah Ali Paşa Çerkezistan'a gittiğinde dini nikâh için büyük bir uğraş vermiş ve sonunda bunu başarmıştır.[357] Çerkes adetlerinde erken yaşta evliliklere rastlanılmamaktadır. Bu durum Çerkeslerin uzun ömürlü olması ve olgunlaşma sürecine bağlanmaktadır. Çerkes

[354]Ferit Balıkçı, Görüşme, 22.12.2018
[355]Jabagi Baj'in ve Zeynep Durgun'un çalışmalarından derlenmiştir (Tarih belirtilmemiştir).
[356]Haşim Efendi, "Ahal-iAnapa ve Çerakise", *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazma Katoloğu 1569*, s.15.
[357]Mirza Bala, "Çerkesler", *DİA* C.3. 1993, S.337

kızlarında yaşın ilerlemiş oluşu bir eksiklik değil, aksine olgunluk göstergesidir. Bu toplumda evlenme yaşı olarak ekseriyetle 25 ve 35 yaş aralığı tercih edilmektedir. Çerkesler'de evlilik, diğer tüm toplumlarda olduğu gibi ihtiyaç ve soylarının devam etmesi anlamına gelmektedir.

Çerkesler'de "vâse" adı altında ailenin büyük fertlerine verilen başlık adeti bulunmaktadır. Eski zamanlardan kalma bu adet değer göstergesi anlamına gelmektedir. Çerkesler'de vâse almaktaki amaç kızlarına hürmet edildiğini ve değer verildiğini görmektir. Nitekim bu başlık, kız evlendiği vakit ona hediye şeklinde geri takdim edilirdi.[358]

Çerkes genç kızlarına "vâse" olarak verilen ziynetlerin düşük ayarlı ve kalitesiz olması hoş karşılanmazdı. Damat tarafı bu konuda elinden gelen fedakârlığı göstermek ile yükümlüydü. Fakat ailenin durumu buna el vermez ise damat tarafının zengin akrabaları yardım etmek zorundaydı. Vâse nakdi olabildiği gibi ayni de olabilirdi. Bu adet asla ihmal edilmez ekseriyet ile uygulanırdı. Çerkesler'de fakirlik hiçbir zaman evliliğe mani olmamıştır. Çerkesler'de gelinlik şart olmamakla birlikte kızlar normal bir elbiseyle de gelin olabilirdi. Adetler gereğince gelinlik kız, ilk eve geldiği elbisesini zifaf gecesine kadar giyer ve ata evinden temiz geldiğini gösterirdi.[359]

6.8. Çerkeslerin Kanunları (Xabze)

Çerkesler'de yazılı bir kanun yoktu. Onun yerine gelenek ve görenekleri baz alan "khabze" denilen eski adetler vardı. Çerkesler khabze'ye sıkı sıkıya bağlıydılar. Bu kanunlara karşı gelmek suç sayılırdı. Kanunlara karşı gelen kimseler kabilenin hem yaşça ve asaletçe ileri gelen Thamedeleri tarafından cezaya çarptırılırdı.[360] Çerkes toplumlarında Thamadelere asla karşı gelinmez ve bu durum hoş karşılanmazdı. Yazılı olmayan khabze kararlarına tüm bu toplumun fertleri uymak zorundaydı.[361]

Çerkesler'de alçak gönüllü olmak bir erdem göstergesidir. Kişi ilk olarak kendisinden daha sonra ailesinden sorumluydu. Khabze, Çerkes aile kabile hayatını düzenleyen tek yetkili kurum idi. Khabzenin özünde: asalet, naiflik, erdemlilik, tok gözlülük, vatanseverlik ve özgürlük gibi temel yaşam ilkeleri bulunmaktaydı. Khabze'de iyi bir insan olmanın yegâne kuralları bu şekilde anlatılmıştır. Khabze bahsedildiği gibi bir yazılı kanun statüsünde olmamıştır. Ekseriyetle ahlaklı ve topluma yararlı fertleri ortaya çıkarmada bir kılavuz görevi görmüştür. Khabze yi uygulma görevi yaşça ve asaletçe büyük olan thamadelere verilmiştir. Thamadeler, deneyimleri ve üst kuşaklarından tecrübe ettiği bilgi birikimini alt kuşağa aktarmada aracılar olmuştur. Günümüz hukuk kuralarına benzemeyen Khabzenin Çerkes kökenli toplumlar arasındaki caydırıcılığı oldukça fazladır. Bu kurallara uymayanlar çoğu zaman toplumdan dışlanmıştır.[362]

Xabze yazılı olmayan ve sözlü caydırıcılık teşkil eden örf esasına dayalı kanunlar bütünüdür. Bu nedenle Çerkes halkları için önem derecesi bir ülkenin kanunlarına eşdeğer ölçüdedir. Nitekim Khabzeye olan bağlılık tecavüz, hırsılık, adam öldürme gibi suçların işlenmesinin önüne geçmiştir.[363]

---

[358] Mehmet Eser, *Uzunyayla Bölgesinde Yaşayan Çerkes Köylerinde Sosyal Kültürel Değişme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 1993, s.20-22.

[359] Posted in "Adige Kültürü Khabze" Ödemiş Arikbasi Köyü, Jineps Gazetesi, 2009

[360] Kalaycı, a.g.e., s.91

[361] Şoranogumuko, *Eski Adige Çerkes Tarihi*, C.2 S.8, Ankara, 2008

[362] İsmail Berkok, *Tarihte Kafkasya*, İstanbul 1958, s.245.

[363] Yemuz BayazıtTarakçı, Görüşme, 25.07. 2018.

6.9. Çerkesler'de Cenaze

Cenaze her toplumda yas ve matem havasında geçen dini bir törendir. Çerkes toplumlarında da aynı ehemmiyete sahip olan cenaze törenleri, ölüm hadisesinin gerçekleşmesinden taziye dileklerine kadar ciddi bir havada gerçekleştirilirdi. Çerkes toplumlarında cenaze diğer toplumlara nazaran farklılık arz etmektedir. Çerkesler'de taziye bildirme işi hayatını kaybeden şahsın akrabaları dışında biri tarafından gerçekleştirilirdi. Taziye bildiren kişiye Çerkesler Shak'o adını vermiştir. Shak'o taziye haberini Çerkes adetlerine göre bildirirdi. Bu adetler kapsamında Shak'o, öncelikle atını sakin bir şekilde kullanarak Cenaze bildirilecek evin avlusuna sessizce girer ve biri onu görene kadar atının başı yerde olacak şekilde beklerdi. Bundan sonra Atın solundan inerek cenaze haberini Sessiz nazik tonda iletir, –Duneyimyehijas- cenaze evine geri dönerdi.

Cenaze, İslami usullere göre kefenlendikten sonra büyük bir odada defnedilene kadar bekletilmektedir. Buradaki amaç merhumun tüm akrabalarını beklemektir. Cenazeye uzak köylerden gelenler köy meydanında cenaze sahiplerince karşılanır ve eve götürülürdü. Tüm akrabaları yanına geldiği vakit defin işlemi için mezarlığa gidilirdi.

Cenazenin defin merasimi gerçekleştirildikten sonra yakınları eve döner ve burada baş sağlığı ritüeli başlardı. Taziye dileklerini sadece erkekler kalabalık içinde kabul edebilirdi. Ev köyde ise avluda, şehirde ise en büyük odada başsağlığı dilekleri kabul edilmektedir. Başsağlığı dilerken sözlü ifadeden ziyade beden dili ile bir baş sağlığı dileme olayı hâkimdir. En önde taziye dileği için gelen şahıs sol elini alnına götürmek suretiyle bir adım ileri çıkar, sağına yönelerek taziye sürecini sonlandırırdı. Bu adet eski zamanlardan kalma olup, İslam'a uygun olmadığı gerekçesiyle uzun gayretler sonrasında kaldırılmıştır. Günümüzde islamî usullerin ağırlıkta olduğu cenaze adetleri tercih edilmektedir[364].

6.10. Çerkesler'de İsim

Çerkes toplumlarında yeni doğan çocuğun ailesine tebrik âdet idi. Bu tebrik bir kişi aracılığı ile gerçekleşebildiği gibi şahsen de gerçekleştirilebilirdi. Çerkeslerde isim konusunda ailenin en yaşlı üyesinin isim vermesi bir gelenek olmuştur. Eski adetlerde çocuğun ismi eve ilk ziyarete gelen kişinin ismi verilmekte idi. Ancak bu âdetten günümüz şartlarında uygun olmadığı için vazgeçilmiştir. İsim konusunda bir diğer âdet, "kue" -oğlu- sıfatının bebeğin isminin sonuna eklenmesidir. Ancak bu durum hoş karşılanan bir adet olmamış, sadece Çerkes diyalektiği içerisindeki isimlerin sonuna "kue" eklendiğinde kabul görmüştür. Örneğin; İnalıkue, Bezrıkue, Şerelokue, Ağnokue ve Anfokue vd gibi isimlerin sonuna kue eklenmiştir. Geçmişte çerkesler "Adigeler" olarak tanınırdı. Adigeler, Kafkasya bölgesinde oldukça itibarlı toplumlardı. Bu sebeplerden dolayı isim koymada kişiye itibar sağlayacak isimler konulması oldukça önem arz etmiştir.[365]

6.11. Çerkesler'de Genç Delikanlılık ve Mertlik Üzerine

Delikanlı ifadesi diğer toplumlarda akıl bali olan ve ergenliğe girmiş kişiler için kullanılan bir tabirdir. Çerkesler'de ise 10 yaşına gelen bir erkek çocuğu artık

[364] Murat Papşu, 1967 Doğumlu, Eskişehir'e bağlı Ağapınar Köyü, , Editör, Görüşme, 11.09.2018
[365] Mahir Bilgiç, Görüşme, 23.12.2018.

delikanlıdır. Delikanlılık mertlik ve asillik vasfına nail olan gençler, toplum içinde bu vasıflarını sergilemek suretiyle adamlığa ilk adımı atmaktadır. Xabze esasına göre yetişen gençler erken yaşlarda doğruyu yanlışı bilir ve nasıl davranacakları konusunda tereddüde düşmezlerdi.

Çerkesler'de kıskançlık hasetlenme gibi duygular khabzede hoş karşılanmamıştır. Bundan dolayı genç nesil kibirden uzak yetiştirilmiştir. Aselet soydan veya elde ettiği başarılardan değil güzel ahlak ve terbiyeden gelmektedir. Cesaret, Çerkes gencine verilmiş en büyük onur olarak addedilir.[366] Çerkes delikanlısının güçlü bir hitabeti olması, her toplumda örnek davranışları ile kendini belli etmesi ve güzel ahlakı onu diğer toplumlardan ayıran en büyük özelliği olmuştur. Çerkes genci, çocukluk döneminden başlayarak yetişkinliğe kadar olan dönemde tıpkı bir asker gibi yetiştirilmiştir.[367]

6.12. Çerkes Toplumlarda Aile ve Akrabalık

Aile, tüm toplumlar için oldukça önemli bir müessesedir. Çerkes toplumlarında da bir o kadar önemli olan aile kavramında ailenin reisi babadır. Babanın aile bireyleri ile ilişkilerinde her zaman bir sınır bulunmaktadır. Sadece gerektiğinde aile fertleri ile ilişkiler kuran bir baba figürü vardır. Babanın sınırları olmasına karşın anne evin düzenleyicisi ve babadan sonraki en önemli kişisidir. Annenin, baba gibi kesin çizgileri olmamıştır. Çünkü aile fertlerini oluşturan çocukların öğretmeni annedir. Bu nedenle anne, baba gibi sert mizaç takınmaz.

Akrabalık konusu Çerkesler'de oldukça geniş yelpazelidir. Bu yelpaze 7 göbek öteye kadar dayandırılmaktadır. Çerkesler'de soy ve boy kavramı bulunmaktadır. Soy ve boy adları resmi olarak kullanmakta ve günümüz soy isimlerini oluşturmaktadır. Bu denli soy analizlerinin Çerkes toplumlarında yapılmasının nedeni ise akraba evliliğinin önüne geçilmek istenmesidir. Aynı akraba grubuna mensup insanların evlenmesiyle meydana gelen kalıtsal hastalıklar Çerkesleri akraba evliliğinden uzaklaştırmıştır. Bundan ötürü 1. Dereceden 7. Dereceye kadar akraba evliliğine müsaade edilmemiştir. Akrabalık ilişkileri anne ve baba tarafı ayrımı gözetmeksizin önemlidir. "Wunequeş" baba soyunu "blağe" anne soyundan gelen akrabalığı ifade etmektedir. Aile fertlerinden olan çocukların üzerinde baba soyunun söz sahibi olduğu kadar anne soyundan gelen akrabalarında söz yetkisi bulunmaktadır. Bu nedenle her iki tarafta aynı derecede öneme sahiptir.[368]

Çerkeslerde akrabalık ilişkisi içerisinde boylar ve soylar bulunmaktadır. Bu boyları temsil eden tamgalar aileleri tanımada akrabalık ilişkilerini ortaya çıkarmada oldukça önem arz etmektedir. Bu tamgalar;

---

[366] Jabagı, Baj, *Çerkesyada Sosyal Yaşayış-Adetler*, Ankara, 1969, Fon Matbaası, s.100-118.
[367] http://www.turansam.org/makale.php?id=1929, Erişim tarihi: 09.10.2018.
[368] Kafder yayınları (2008), *Çerkesler'de Aile ve Akrabalık Sistemi*, Erişim: 26.05.2015, http://www.cerkes.net/kulturumuz/cerkesler-de-aile-ve-akrabalik-sistemi-t6287.html.

Şekil 6.1. Çerkes Aile Armaları

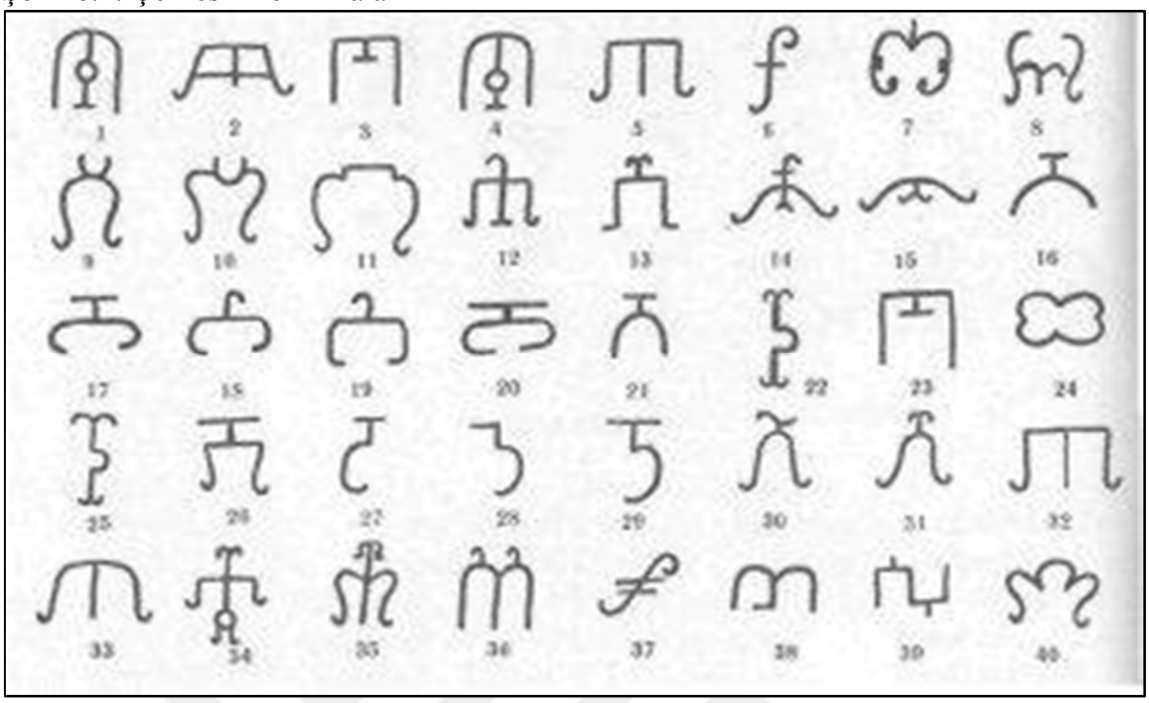

1-2. Абид (Abide) 3-7. Анчок (Anchok) 8. Аншук (Anshuk) 9-10. Аутле (AulhorAul' orAutle) 11. Ашумуков (AshumuqueorAmshuque) 12. Баго (BagorBagh) 13. Бадже (Badje) 14-15. Бахуко (Bahuque) 16-19. Берсыр (Bersir) 20-22. Берзег (Berzeg) 23 Бересби (Beresbi) 24-25 Бешуко (Beshuque) 26 Бзаб (Bzab) 27-29 Богадыр (Bogadir) 30-31 Болат (Bolat) 32-34 Брант (Brant) 35-36 Даур (Daur) 34 Даш (Dash) 35 Джанкет (Djanket) 36 Енамук (Yenamuk) 37 Едыдж (Yedich)

42 Едыдж (Yedich) 43 Казанч (Kazanch) 44 Карахуко (Karahuque) 45 Кинтар (Kintar) 46 Кона (Kona orQuene) 47-48 Куаш (KuashorQuash) 49 Куваев (KuvayorKuve) 50 Кулко (Kulque) 51 Леш (Lesh) 52-53 Мамхег (Mamheg) 54 Махош (Mahosh) 55-58 Меретук (MeretukorMeretuque) 59 Мешниба (Meshniba) 60 Наже (Naje) 61 Намдархан (Namdarhan) 62 Натырба (Natirba) 63 Ожев (Oje) 64-65 Сидок (SidokorSidoque) 66 Сиюх (Siyuh) 67 Татрук (TatrukorTatruque) 68 Тасуа (Tasua) 69 Тлепцерух (Lhepceruh) 70-73 Туг (Tug) 74 Тхагапсо (Thagapso) 75 Хажуко (Hajuque) 76 Хазухо (Hazuho) 77-78 Хакурина (Hakurina) 79 Хапышт (Hapisht) 80-83 Хатко (HatkoorHatque) 84 Хагемыз (Hagemiz) 85 Хырцыж (Hircij) 86 Хож (Hoj) 87 Хуаж (Huaj) 88-89 Хут (Hute) 90 Цей (Tsey) 91 Чемок (ChemokorChemoque) 92 Чеуч (Cheuch) 93 Чксей (Chksey) 94-96 Шоген (Shogen) 97-102 - ? 103 Ешугоев (Esugueу)

Şekil 6.2. Çerkes Aile Armaları

1.Аган (Agan) 2. Алтыяк (AltiyakorAltiyaque) 3-6. Армани (Armani) 7. Арсланоглы (Arslanogli) 8. Бекан (Bekan) 9. Богупс (BoghupsorBogus) 10. Бора (Bora) 11. Тиш (Tish) 12. Джанкет (Djanket) 13. Есаней (Esaney) 14. Илароков (Ilaroque) 15. Кайтмес (Kaytmes) 16. Карамырзоко (Karamirzoque) 17. Катхан (Kathan) 18. Кибоков (Kiboque) 19-20. Коноко (QanoqueorKanoque). Şeklindedir. [369]

6.13. Çerkesler'de Yolculuk Esnasındaki Kurallar

Çerkesler'de nizam ve iltizam hayatlarının her kademesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Yol ve yolculuk kurallarının nasıl tanzim edileceği bir sistematiğe bağlanmıştır. Yaya giden iki insandan bir diğerinin yanında nasıl yol alacağının izahatı dikkatle yapılmıştır. Buna göre; iki erkek yolculukta beraber bir yere gidiyorsa yaşlı olan her daim yolun sağ tarafını tercih eder. Bu kadınlarda da aynı şekilde olup, sağ tarafı yaşça daha ileri kadınlar tercih eder. Kadın ve erkek bir yolda ise kadın yine sağda yürümek zorundadır. Kızlar ve kadınlar genellikle sağ taraftan yürümektedir. Yaşlı insanlar yolun genelde sağında yürümesi çerkesler de bir kuraldı. Bu durum sağ tarafın daha hayırlı olduğu hayrı gösteren kişinin de yaşlılardan olabileceği inancından kaynaklanmaktaydı. Yaşlıların yolları kesilmez, ismi ile ya da bir sıfatla hitap edilmezdi. Arkasından yürünür. Bir şey söylenecekse yanında başı aşağıda olmak kaydıyla söylenirdi. Sonuç olarak saygı esası Çerkes toplumlarında yaşamın her noktasına temas etmiştir. Günümüzde bu adetlere bağlılık oldukça azalmış unutulmaya yüz tutmuştur.[370]

6.14. Çerkesler'de Giyim Kuşam

Tarih boyunca insanların giyim kuşamlarının ortaya çıkmasında bir takım faktörler etkili olmuştur. Bu faktörler yaşadıkları coğrafyanın iklim özelliklerine göre farklılıklar göstermiştir. Geçmişten bugüne insan toplulukları örtünmeyi bir gereksinim olarak görmüştür. Bu durumun gerekçesi mevsimsel değişkenliğe karşı kendilerini koruma içgüdüsüyle açıklanmıştır. İnsanlar gerek tabiat olaylarına karşı korunma

[369] Yemuz Beyazıt Tarakcı, Görüşme, 25.07.2018.
[370] Winerko Mir, "Adıge Davranış Kuralları", *Jıneps Gazetesi*, İstanbul, 2010.

gerekse vücutlarını muhafaza etmek için örtünme ihtiyacı hissetmişlerdir. Kuzey Kafkasyalı Adige, Kabartay, Nogay, Abazin, Karaçay, Balkar, Dağıstanlı, Çeçen ve İnguşlar giyim tarzları 1800'lerin başında ortaya çıkmıştır. Bunlar bilimsel arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılmış olup kadın yahut erkek giyimlerindeki farklılıklar tespit edilmiştir. Giyim ve kuşam şekillerinin ortaya çıkmasında coğrafi koşulların yanında ekonomik koşullarda etkili olmuştur. Çiftçilik ve hayvancılık, Çerkeslerin giyim tarzları üzerinde etkili olan başka bir faktör olmuştur. Bu nedenle ekonomi sahaları Kafkas halklarının giyim tarzlarına etki ettiği gözlemlenmiştir. Kafkas toplumlarında kadın ve erkek giyim şekilleri birbirinden farklılıklar arz etmiştir. Erkek giysileri gösterişten uzak sade tercih edilirken, kadın giysilerinde şıklığı gösterişe önem verilmiştir.[371]

6.15. Kadınların Geleneksel Kıyafetleri

Kafkasyalı toplumlarda kadınların geleneksel kıyafetleri ekseriyetle boydan ayak bileklerine kadar uzanan şekilde tercih edilmiştir. Kafkas kadınları elbiselerinde süs ve gösterişe önem vermiştir. Kadınlar elbiselerinde açık renkleri tercih etmiş ve bir takım geleneksel süslemelerinde aksesuarlar kullanmıştır. Bunlar:

Kaftan: Kadınlar bu elbisenin boğaz altından ayak bileklerine olmasına özen göstermiştir. El işi ve süslemeler ile bezeli bu kıyafetlere aksesuara kaftan isimi verilmiştir.

İçlik: Kaftanın altına giyilen gömleğe benzer bir giysidir kaftanın tamamlayıcısı da denilebilir.

Başlık: Kadınların başlarına taktığı bu aksesuar özel taşlarla süslüdür. Zarafeti simgeler.

Baş Örtüsü: Günümüzdeki başörtüsü formatından farklı olarak kullanılan başörtüsü birkaç tane olabildiği gibi kış aylarında da kullanıma elverişli geleneksel bir aksesuardır.

Ayakkabı: Kafkasyalılarda mest adıyla da bilinen bir ayakkabı tarzı mevcuttu. Bu ayakkabı deriden yapılmış olup; kullanışlı bir yapıya sahipti. Üst sınıfa mensup prensesler ise genelde altın ve gümüş işli ayakkabılar tercih ederdi.

Kemer: Kaftan ve içliği sabit tutmak için kullanılan bu aksesuar altın, gümüş, deri ve kumaş gibi çeşitleri de kullanılırdı. Kemercilik sanatı ekseriyetle Dağıstanlı Çerkesler tarafından geliştirilmiştir.[372]

6.16. Erkeklerin Geleneksel Kıyafetleri

Çerkez giyiminde erkek kıyafetlerinin en önemli parçası Çerkeska'dır. Bu elbise vücudu bel kısmına kadar tamamen kaplamaktadır. Hareket etme kabiliyetini kısıtlamayan elbise, etek şekli verilerek dizayn edilmiştir. Çerkeska dışarıdan askeri bir üniformaya benzemekte; gömlek cebine benzer kısmında kurşunlar bulunmaktadır. 19. yüzyıl içerisinde bu giysiye konulan fişekler yerini sert materyallere bırakıp aksesuar olarak kullanılmıştır. Daha sonraki süreçte Çerkeska değerli cevherler ile bezenip kendine has bir yapı kazanmıştır.

Çerkes giyim şekilleri Kafkasya'da yaygın bir şekilde kullanılmış olup; bu kıyafet geçmişten günümüze pek çok Kafkas kavimi tarafından tercih edilmiştir. Bu

[371] https://www.academia.edu/724000/Eskişehir_ve_Yöresinde_Kafkasya_Göçmenlerinin_Giyim_Kuşam_ve_Süslenme_Kültürü_2006_-_M._Tekin_Koçkar, Erişim Tarihi: 28.05.2018.

[372] M. Tekin Koçkar, *Eskişehir Halkbilim Ürünleri*, Anadolu Üniversitesi, ESBAV Yayını, Yayın No:146, Eskişehir, 1999.

giyim tarzını: Asetin, Karaçay, Nogay, Gürcü, Ermeniler ve Kazak Türkleri dahi kullanmıştır. Kullanılışlı ve bölgenin iklim yapısına uygun olması kullanım oranında etkili olmuştur.[373]

Tsey: Bir başka değişle Çerkeska özel merasimler giyinilen geleneksel bir kıyafet olmuştur. Zamanla milli bir kıyafet haline gelen Tsey' de ekseriyetle koyu renkler tercih edilmiştir. Elbise tasarım açısından diz kapaklarına kadar iner. Ama hareket imkânını kısıtlamazdı.

Gömlek ve Kemer: Çerkeska'nın altına giyilen bu gömlek (Cane) sıkı dokunmuş bir kumaştan dizayn edilmiş olup, kemer ve sallanan püsküller ile bezenmiştir. Kemer (Bğiripx) arasına kama ve tüfek gibi hafif teçhizatlar yerleştirilir. Bu anlamda fonksiyonel olduğu söylenebilir.

Pantolon: Ğonçec adıyla bilinen pantolon kalın yün kumaştan imal edilmiştir. Ğonçec'in diz bölümünde deriler kullanılmış olup dayanıklı bir yapıya sahiptir.

Şapka: Pıa yahut kalpak olarak bilinen şapka ekseriyetle yuvarlak huni şeklinde dizayn edilmiştir. Kalpakta kuzu derisi kullanmak esas olmakla birlikte renk konusunda koyu renkler tercih edilmiştir. Kalpaklar isteğe göre işlemeli yahut taşlı olarak kullanıldığı da olmuştur.

Ayakkabı: Vake yahut bot olarak bilinmektedir. Ağır bir iklim yapısına sahip olan Kafkasya'da askeri amaçlı bu botlar kullanılmıştır. Vake dik rampalara tırmanışı kolaylaştıran bir dizayna sahiptir. Bu nedenle Kafkasya'da Çerkes kabileleri ekseriyetle bu tip ayakkabılar kullanmıştır.[374]

6.17. Çerkes Dili

Dil, en kısa anlamda insanlar arasında iletişimi sağlayan en temel öğedir[375]. Çerkes toplumlarında dil, diğer toplumlara kıyasla farklılık göstermektedir. Bu durumun sebebi Kafkas bölgesinde elliden fazla lehçe olmasıdır[376]. Bu kadar çok lehçenin olması Kafkasya'ya Cebel-i Elsine -dillerin dağı- denilmesinde etkili olmuştur. Çerkes dili, kendi içerisinde farklı lehçelere ayrılmaktadır. Bu lehçeler Hatukoyca, Janece, Abhazca, Wubıhca, Çemguyca, Mahuashca, Mamheğler, Kabardeyce Bjedugca, Besleneyce ve Şağsığcadır. Nitekim bu lehçeler arasındaki tek benzerlik Kiril alfabesiyle yazılıyor olmalarıdır[377]. Ancak bu dillerin bölgesel kullanımları da farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar Doğu ve Batı Çerkesce lehçesi olarak ayrıma neden olmuştur. Bu nedenle kavimler çoğu zaman birbiri ile iletişim kuramamıştır[378].

Kafkas dil ailesinin Adige-Abhaz grubunda bulunan Çerkes alfabesi, otuz üçü ünsüz harf olmak üzere elli dört sese sahiptir. Uzun bir tarihe, zengin bir kelime hazinesine sahip olan Çerkesce, ifade gücü bakımından kullanışlı bir dildir. Bu alfabe geçmişten bu güne birçok değişim yaşamıştır. Sondan eklemeli bir yapıya sahip olan Çerkesce, Sovyet döneminin ilk yıllarında önce Arap, ardından Latin, 1936-1938'den sonra Kiril alfabesi kullanımına geçerek son şeklini almıştır[379].

---

[373] Vinereko Mir, *Adige Giysisi ve Gelenek*, Adige Cumhuriyeti Devlet Basımevi, Maykop, 2007, s.40-49.
[374] Amjad Jaimoukha, (Çeviri Serap Canbek), "Çerkes Kıyafetleri ve Aksesuarları", *Jineps Gazetesi*, Aralık 2009.
[375] Şerif Oruç, "Türkçede Ana Dil ve Ana Dili", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* , C.2, S.1, 2016, s.312.
[376] Bilgehan Atsız Gökdağ, "Kafkasya ve Türklük", *Yeni Türkiye Dergisi*, S.71, 2015, s.95.
[377] Yılmaz Özcan, 1947 Göksun Doğumlu, Görüşme, 21.06.2018
[378] http://kaffed.org/kultur-sanat/anadil/item/958-%C3%A7erkes-dillerine-genel-bir-bak%C4%B1%C5%9F-kafkasya-ve-t%C3%BCrkiye.html, Erişim Tarihi: 30.04.2019.
[379] Bala, a.g.e., s.289.

6.18. Çerkes Mutfak Kültürü

Çerkes mutfağının temeli tarım ve hayvancılıktan elde edilen ürünlere dayanmaktadır. Nitekim bulundukları coğrafyada bu kavimlerin yemek kültürleri üzerinde etkili olmuştur. Benzer özelliklere sahip Adığe, Abhas, Çeçen, İnguş, Oset, Karaçay, Balkar, Dağıstan mutfaklarının birleşimi sonucunda mevcut Çerkes mutfağı oluşmuştur. Bu mutfakta, ağırlık olarak et, süt ve hamur işinden elde edilen ürünler tüketilmektedir.[380]. Çerkes mutfağını oluşturan yemekler, paste-sıpsıpsı halıve-metaz, halüj, kubate, abısta, gılganış, delen-valibak, Gınnış, ahçın, kabın, corme, apa yeşek, hurmisa ve çerkez tavuğudur[381]

[380] Rabia İlhan-Muammer Mesci, "Gastronomi Turizmi Çerçevesinde Çerkez Mutfağının İncelenmesi", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* 2018 C.3, S.2, s.300.
[381] Kalaycı, a.g.e., s.96.

7. ÇEÇEN KÜLTÜRÜ VE ADETLERİ

7.1. Aile Yapısı

Kültür; toplumun ferdi olan insanların kazandığı bilgi-birikim, din, gelenek, folklar, kanun, ahlaki normlar ile diğer beceri ve davranışları içine alan geniş bir kavramdır. Bir diğer ifade ile, bir toplumun değerler bütünü oluşturan özelliktir. Bu kavramlar çerçevesinde Çeçen kültürü; toplumsal tabakalaşmaya ayrılmayan örnek bir kültürdür. Çeçen kültürü geçmişten buyana birçok toplumdan etkilenmiş yahut bulunduğu toplumu etkilemiştir. Bu etki ırkçı ve ayrımcı bir sistem dışında insan merkezli kapsayıcı bir tepkimenin doğmasına katkı sağlamıştır. Bu nedenler sıralandığında Çeçen kültürünün temelini sevgi ve ahlak anlayışları oluşturmuştur[382].

Çeçenler, kalabalık aile yapısına sahip bir topluluk oldukları için doğurganlık durumu bu gibi topluluklarda bir hayli fazladır. Çeçenler, Ataerkil bir aile yapısına sahiptir. Baba ve aile fertleri arasında askeri düzeni andıran bir hiyerarşi bulunmaktadır. Çeçenlerde babanın rolü aile fertlerinin geçimini sağlamak ve aile asaletini taşımaktır.[383] Anne, ev içerisinde babadan sonra gelen en yetkin kişidir. Anne çocukların büyümesinde ve onları ahlaklı yetiştirmede bir öğretmen gibidir. Bu ailelerde çocuklar ahlak, doğruluk ve saygı çerçevesinde yetişmektedir. Çocuklar aileleri olsun ya da olmasın kendinden yaşça ve mevkice büyük birinin yanında saygısız bir davranışta bulunamazlar zaten bu onların doğasında olmayan bir özelliktir[384].

Çeçen ailelerinde alışılagelmiş bir disiplin bulunmaktadır. Bu durum dışarıdan bakıldığında yanlış anlaşılabilir ve abartılı davranış biçimi olarak yadırganabilir. Fakat bu durum Çeçenlerin yaşamlarının vazgeçilmez bir parçasıdır.

7.2. Çeçenlerde Evlilik

Diğer tüm toplumlarda olduğu gibi Çeçenlerde de evlilik kutsal bir müessese idi. Bu toplumda tek eşli evlilik esas alınmıştır[385]. Evlilikler, geçmiş dönemlerde kız kaçırma yolu ile yapılırdı. Kaçırılan kız erkeğin, yakın kız arkadaşlarının birine bırakılırdı. Nitekim bu durumdan ailelerin haber olduğu için kötü bir durum yaşanmazdı. Düğünler geleneksel enstrümanlar ve büyüklerin gözetiminde gerçekleştirilirdi. Düğün sırasında Taşkınlığa katiyen izin verilmezdi. Düğün günü kız arkadaşlarının evinden alınıp, düğün alanına getirilirdi. İslami usullere göre nikâh kıyma töreninden sonra evlilik akdi gerçekleştirilirdi[386].

Çeçenlerde evlilik eğer isteme merasiminde gerçekleşirse bir takım şartlara bağlanırdı. Evlenecek kişilerin 7 kuşaktan akraba olmaması esastı. Kız ailesi kızlarının değerlerini ölçmek adına –süt parası adı altında- cüzi bir miktar para talep edilirdi. Bu durum başlık parası olarak yanlış anlaşılmaması ve kızlarına bir ticari eşya muamelesi yapılmaması için aileler, düğün günlerinde bu parayı kızlarına birtakım hediyeler yolu

[382] Melike Özkan, Hasan Yetim, "Çeçen Mutfak Kültürü ve Yeme Alışkanlıkları Üzerine Bir Değerlendirme" *Turizm ve Gastronomi Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.3, ss.352-363, 2018, s.353.
[383] Alpaslan, a.g.e., s.439.
[384] Mansur, a.g.e., s.146.
[385] Dönser Ceyhan, *Türkiye'de Kültürel Çeşitlilik Olarak Alt Kültürler: Çerkez ve Manav Alt Kültürleri Arasında Mukayeseli Bir Çalışma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, s.41.
[386] Şaban Bolat, Çevre İncelmesi Gücük Köyü, 1995

ile geri verirdi[387]. Bu uygulama çok istisnai bir durum olup, uygulanışı yok denilecek kadar azdır[388].

Çeçenlerde evlilik sonrasında da birtakım kurallar bulunmaktadır. Yeni evlenen gelin gittiği yeni evde aile büyüklerine gelinlik adı altında saygı gösterirdi. Gelinlik uygulaması, yeni gelinin kaynanası, kayınbabası ve kayınlarının kendisine izin verilene kadar aynı mecliste bulunmama ve konuşmama esasına dayalıydı. Bu süreç konusunda bir sınırlama bulunmamaktaydı. Nitekim bu sürecin uzun yıllar sürdüğü de bilinmektedir. Gelinlik, sadece büyüklerin isteğiyle bitebilirdi. Aile büyüğü gelinin yanına gelir ve ona bir takım hediyeler vererek gelinlik süresinin bittiğini söylemesiyle bu süreç sonlanırdı[389].

Çeçen düğünlerinde yeme-içme kültürü oldukça önemli bir gelenek olmuştur. Düğünlere özel kesilen adaklar 2 eşit parçaya bölünerek dünürlük ilişkisi kurulan aileye verilir ve biz artık bir bütünü oluşturan aileyiz mesajı verilirdi. Nitekim kurban edilen hayvanın eti ile Çeçenlere özel çirdingiş yemeği pişirilir, tüm akrabalar davet edilir birlik duygusu pekiştirilirdi[390].

7.3. Çeçenlerde Dil

Çeçenlerin anadili, Nohçi ve Moot lehçelerindedir. Dil, kimi yerde Mott kimi yerde Nohçi olarak adlandırılır. Bu lehçeler, Kafkas dil diyalektiğinde Nakh bölümünde yer alır. Bu dil grubundaki lehçeler şunlar: Çeçen-Nohçi, İnguş-Ğalğay, Tuş-Kist-Batsoy idi. Çeçenler, tarihsel süreçte birçok alfabe kullanmıştır. Bu alfabeler sırasıyla Arap, Kiril, Latin Alfabeleridir. Günümüzde tüm Çeçenler Kiril alfabesi üzerinden Çeçence konuşmaktadır. Çeçenlerin yetişip gelen nesilleri ise, Çeçence dilini bulundukları çevrenin etkisiyle konuşamamaktadırlar[391].

7.4. Çeçenlerde Cenaze

Çeçenlerde cenaze, merasim havasında gerçekleştirilirdi. Bu dini organizasyonlarda İslami esaslar ön planda idi. Cenaze İslami esaslara göre yıkanır ve defin gerçekleştirilirdi. Cenaze eğer köyde ise üç gün boyunca köyde yas ilan edilir ve gündelik işler bırakılırdı. Bu üç günlük süreç zarfında cenaze evinde kuran okutulurdu. Cenaze haberi, cenaze sahibinin akrabası yada akil biri tarafından civar köylere at sırtında gitmek suretiyle verilirdi. Civar köylere cenaze haberini götüren kişi bir binek hayvanı kullanır ve haberi vereceği ailenin kapısında kendisini görene dek beklerdi[392].

Cenaze merasiminde diğer önemli bir husus ise cenaze evine gelen ilk kişi meclise girdiğinde dua ederdi. Dua esnasında tüm meclis ayağa kalkar ve duanın bitmesini beklerdi. Dua son olarak Fatiha suresinin okunmasıyla sonlanırdı. Cenaze törenlerinde bayan ve erkekler bir evin ayrı bölümlerinde bulunmakta idi. Cenaze sahibi taziyeyi kabul etmesinin de adabı bulunmaktaydı. Taziye kabulü, bir odanın girişinde kapıyla en yakın mesafede gerçekleştirilirdi[393].

---

[387] Atıf Güney, 1938 Çardak Köyü Doğumlu, Emekli Öğretmen, Görüşme, 15.04.2019.
[388] Özkan-Yetim, a.g.m., s.354.
[389] Şaban Bolat, Çevre İncelemesi Gücüksu Köyü, 1995.
[390] Erol. Yıldır, *Yitik Kule 2012 Çeçen Kültür Yıllığı*, Aryan Basım, 2012. İstanbul. s.175-178.
[391] Jamuhanov Suleyman Sultanovıç, "Çeçenistan", *DİA,* C.8, ss. 244-247., 1993, s.247.
[392] Murat Çeri, 1968 Çardak Doğumlu, Meb'te Öğretmen, Görüşme, 09.05.2019.
[393] Güney, Görüşme, 15.04.2019.

7.5. Çeçenler de Toplumsal Kurallar

Çeçenlerde, tıpkı çerkeslerdeki gibi yazılı olmayan fakat örfi olarak gelen bir takım kurallar bulunmaktadır. Bu kurallara verilen isim Ceyegodur.

-Çeçenlerde tecavüz, hırsızlık, gibi yüz kızartıcı suçları bulunmadığı için bir hapishane de bulunmamaktadır. Bu durumun sebebi yetiştiriliş tarzlarından kaynaklanmaktadır.

-Kadın ve Erkek arasında eşitlik ilkesi bulunmaktadır. Bir Çeçen kadını eşini temsil etmekle görevlidir. Bu eşitlik ilkesi bir tek erkek meclisinin fazlaca olduğu yerlerde bozulur.

-Çeçenlerde Ceyegoya saygı oldukça önemlidir. Onun sözü kanun hükmündedir.

-Çeçenlerde büyüklerin yanında çocuk sevilmez. Bu tür davranışlar saygısızlık olarak addedilir.

-Çeçen kadınları köyde bir yerden bir yere giderken yolda bir erkek görürse hemen yönünü değiştirmek zorundadır. Yine aynı şekilde yaşça küçük biri yolda bir büyüğünü görürse yoldan çekilmek zorundadır.

-Yolda yaşça büyük biri ile yürünüyorsa mutlaka onun solundan yürünmelidir[394].

7.7. Çeçenlerde Mutfak Kültürü

Yemek kültürü: Toplumların yaşadığı coğrafyayı, yaşam şartlarını ve imkanlarını tespit etmede oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu kavram çerçevesinde Çeçen yemek Kültürü; kendi coğrafyasına özel özelliklere sahiptir. Çeçen mutfağıda, ekseriyet ile hamur işi ve et ağırlıklı yemekler tüketilmektedir[395].

[396]

Buğday Unuyla Yapılan Yemekler	**Mısır Unuyla Yapılan Yemekler**	**Et Ürünüyle Yapılan Yemekler**	**Süt Ürünüyle Yapılan Yemekler**
Cicig (Jijig) Galnış	Gılnış	Yöh (Et Sucuğu)	Beram
Kurzunuş	Haltumuş	Borum	Gılget
Cepilgiş	Mijirgıç	Nişi Hudur	Hoi Birim
Hingiliş	Hudur	Karzın Zizig	Şuri Gabık
Dalnış	Sisgil	Dıggiyn Cicig	Şur Toxun Çey
Bepig	Dettiğn	Kahhkiyn Cicig	

7.8. Çeçenlerde Diğer Adetler

Çeçen toplumları yetiştikleri coğrafya göz önüne alındığında sert mizaçlı ağır başlı cesur ve mert bir mizaca sahiptirler. Bunun dışında Çerkes toplumları ile aynı coğrafyada kader birliği yapan Çeçenler, kültürleri bakımından Çerkes toplulukları ile benzer özellikler göstermektedir. Bu iki toplumda, aile evlilik, din, yemek, eş seçimi, görgü, ahlak, giyim ve düğün gibi adetler isim farklılıkları dışında benzerlik göstermektedir[397].

[394] Şamil Ali Özden, 1965 Gücük Su Köyü Doğumlu, Görüşme, 10.10.2019.
[395] Berkmen, H. (2012). Çeçen Yemekleri. 2012 Çeçen Kültür Yıllığı, Aryan Basım, İstanbul: 123-137.
[396] Berkmen, a.g.e., s.123.
[397] Ali Bolat, 1947 Çardak Köyü Doğumlu, Görüşme, 09.04.2019; Atıf Güney, Görüşme, 15.04.2019.

Görüntü 7.1. Çerkes ve Çeçen Bayanlarının Geleneksel Kıyafetleri

Görüntü 7.2. Çerkes ve Çeçen Erkeklerinin Geleneksel Kıyafeti

7.9 Çerkes ve Çeçen Köylerinde Şehit ve Gaziler'in Listesi

I. Cihan Harbinde ve Milli Mücadele esnasında birçok cephede çarpışan Maraş halkı, birçok şehit vermiştir. Nitekim bu savaşta sadece yerli halk hayatını kaybetmemiştir. Yerli halk dışında Maraş'ın, Göksun, Elbistan, Afşin, Andırın bölgelerinde yaşayan Kafkasyalı kavimlerde azımsanmayacak sayıda şehit vermiştir. Şehit ve gaziler belirlenirken özellikle saha çalışması yapılmış ve Çerkes-Çeçen kökenli kavimlerin şehitleri saptanmıştır. Bu şehitler:

Tablo 7.1. Çerkes-Çeçen Köylerindeki Şehit ve Gaziler [398]

İsim	Köy	Şehit	Gazi
Şahin MERT	Çardak	I. Cihan Harbi	
Hüseyin ERMEZ	Çardak	I. Cihan Harbi	
İbrahim GENEL	Çardak		Milli Mücadele
Selahattin KUTLU	Çardak	Milli Mücadele	
Ali Oğlu Tortı	Fındık	I. Cihan Harbi	
Ali Oğlu Kahraman	Fındık	I. Cihan Harbi	
Hasan BERZEG	Büyük Çamurlu	Milli Mücadele	
Ajuk Nuri ÇAVUŞ	Büyük Çamurlu	Milli Mücadele	
Ajuk Kanbek	Büyük Çamurlu	Milli Mücadele	
Ajuk Davut	Büyük Çamurlu	Milli Mücadele	
Txaho Mahir	Büyük Çamurlu	Milli Mücadele	
Ajuk Necip	Büyük Çamurlu	Büyük Çamurlu	
Sefer Bilgiç	Tahirbey		Milli Mücadele
Goz İzzet	Kalesalyan	I. Cihan Harbi	
Gazioğlu Eyüp	Kalesalyan	I. Cihan Harbi	
Yemuz Şuayip	Karaahmet	Çanakkale	
Halil Oğlu Mehmet	Kalesalyan	Çanakkale	
Battal Hacı	Soğucak	I. Cihan Harbi	
Mehmet BOLAT	Kireç	I. Cihan Harbi	
Ebubekir ÜNSAL	Ortatepe	I. Cihan Harbi	
Yusuf Efendi	Yantepe		Milli Mücadele
Hoje Sefer	Yantepe		Milli Mücadele

[398] Ayhan Doğan, *Çanakkale'den Cumhuriyet'e Maraşlı Şehitler,* Berikan Yayınevi, Ankara 2014, s.227; Yemuz Beyazıt Tarakçı, Görüşme, 27.05.2019; Emin Altunbay, Görüşme, 27.05.2019; Mahir Bilgiç, Görüşme, 28.05.2019; Atilla Mutlu Alkış, Görüşme, 27.05.2019, Hikmet Çıngı, Görüşme, 26.05.2019; http://uyg.tsk.tr/SehitYakini_Kullanici/AmacKapsam.aspx, Erişim Tarihi: 28.05.2019; Hikmet Arslan, Görüşme, 28.05.2019; Selahattin Aydemir, Görüşme, 28.05.2019. Hakan Aydemir, Görüşme, 28.05.2019.

8. SONUÇ VE TARTIŞMA

Mevcut kaynaklarından alınan bilgilere göre; 1859 yılından başlayarak 1900'lü yıllara kadar ki süreçte Osmanlı topraklarına 1.500.000 civarında Kafkasyalı halk göç etmek mecburiyetinde kalmıştır. Göçün temel nedenleri arasında Rusya'nın sıcak denizlere ulaşma arzusu ve Kafkasyalıların yaşadığı bölgelere egemen olmak arzusu vardır. Bu temel politikadan hareket eden Rusya, asırlardan beri yaşadıkları topraklardan Kafkasyalı toplumların bir kısmını göçe zorlamıştır. Yaşanan zorunlu göç politikasına karşı yerel halk mücadeleler vermiştir. Fakat Kafkasyalı kavimler, herhangi bir siyasi ve askeri destek bulamadıklarından tam anlamıyla başarılı olamamışlardır. Önemli mücadelelerden birisi de 1860' da Şeyh Şamil'in de öncülerinden olduğu Muridizim hareketiydi. Bu hareket Kafkasyalı kavimlerin uzun süreli direniş göstermelerine karşın başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yaşanan başarısızlıklar, Rusya'nın bölgeye hâkim olmasına neden olmuştur. Rusya'nın bölgedeki baskıcı politikası Kafkasyalı kavimleri, inanç noktasında hamisi konumunda bulunan Osmanlı Devletine göç etmek mecburiyetinde bırakmıştır. Göçler, Osmanlı topraklarına 3 aşamada gerçekleşmiş olup, ilk olarak 1859 yılında başlamış, 21 Mayıs 1864 tarihinde zirveye ulaşmıştır. 21 Mayıs 1864 yılında meydana gelen göç, özellikle Çerkes kavimleri için önem arz etmiştir. Nitekim yaşanan bu hadise göç kavramından uzak, Soykırım tanımlamasına daha yakındır. Maruz kalınan Sürgün, Çerkes kavimlerde derin izler bırakmıştır. Sürgün sonrasında sayıları yüzbinlere ulaşan Çerkesler insanlık dışı uygulamalar ile hayatlarını kaybetmiş vatansız kalmışlardır. Göçlerin Üçüncü aşama ise 1878-1879 tarihinde Osmanlı-Rus savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. 1878-1879 harbi sonrasında Osmanlı topraklarına önemli sayıda göçmen yerleşmiştir. Göçe mecbur kalanlar dışında Rusya'nın zorunlu alan boşaltmasıyla sürgün olan topluluklar 1920'li yıllara kadar Osmanlı topraklarına peyderpey göç etmeye devam etmişlerdir.

Rusya'nın kendi güvenliği için önemli gördüğü alanlarda yaşayan insanları göç ettirilerek demografik yapının değiştirilmesi Rusya'nın ilerde planladığı politikalar açısından başarı iken, bu insanlar için yıkıcı bir darbe olmuştur. Rusya, merkezi otoriteye boyun eğmeyecek ayaklanma ihtimali bulunan bu insanları göç ettirerek tarihi emellerine ulaşmaya bir adım daha yaklaşmıştır. Yaklaşık 60 yıl boyunca soykırıma maruz bırakılan bu insanlar Osmanlı topraklarına göç ettiklerinde bölgedeki yeni toplumlar ile derin ayrılıklar içerisine düşmemiş ve kolayca adapte olmuşlardır. Kafkasya bölgesinden Osmanlı topraklarına göç eden kavimler, devlet nezdinde bir takım yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Yenilikler kapsamında ilki 1860 tarihinde olmak üzere Muhacir iskân komisyonları ihtiva edilmiştir. Göçler sonrasında, Anadolu coğrafyasında muhtelif bölgelere yerleştirilen Kafkasyalı kavimler, Osmanlı devleti için hem araz-i metruke olan bölgelerin değerlendirilmesi hem de yurt edinme noktasında önemli insan kaynağını oluşturmuşlardır. İskâna açılan arazilerin belirlenmesi ve yerleşime açılması yine muhacir komisyonları vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir.

Kafkasyalı kavimlerin yoğunlaştığı yerleşim sahalarından biri Adana ve çevresi olmasına rağmen yerleştikten bir süre sonra bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar arasında iklimsel zorluklar en etkilisi olmuştur. Adana bölgesi bulunduğu coğrafya itibariyle sıcak olması ve gelen insanların daha soğuk bölgelere alışık olmaları yeni yerleşim sahalarına göç etmek isteğine neden olmuştur. Bu arayışla, Kafkasya iklim koşullarına benzer yerleşim özelliğine sahip Maraş'a bağlı Göksun-Elbistan-Afşin bölgelerine yerleşmişlerdir. Maraş bölgesine toplu gruplar halinde gelenler öncelikle Temürağa ve Hacı Ömer (Aşağı Kuzutepe) köyünü seçmişlerdir. Bu durum ilerleyen süreçte kalabalık kitleler halinde yaşamanın vermiş olduğu iaşe ve barınma gibi

sorunları ortaya çıkarmıştır. Ekseriyetle Çerkes ve Çeçen olan bu topluluklar sorunlara çözüm olması için 20'den fazla Çerkes ve Çeçen köyü kurmuşlardır. Sonraki dönemde bu köylerdeki insanların çevre alanlara yerleşmesiyle Çerkes ve Çeçen nüfusun yoğunlukta olduğu köy sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen saha araştırması neticesinde bölgede kurulan 24 adet Kafkasya kökenli köy saptanmıştır. Bu köyler de yaşayan ahali ile gerçekleştirilen röportajlarda elde edilen bilgiler sayesinde köylerin kuruluş hikâyeleri ortaya konmuştur. Buna ek olarak köylerin sosyo-kültürel ve ekonomi analizleri yapılmış ve köy ahalisinin alt kimlikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler ışığında bölgenin ekonomisini tarım ve hayvancılık sektörlerinin oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalar neticesinde 21 Çerkes kökenli, 3 Çeçen kökenli köyün varlığı tespit edilmiştir. Aynı çalışma kapsamında Çerkes ve Çeçen yerleşimlerinde eğitim seviyesinin oldukça yüksek olduğu saptanmıştır. Eğitim seviyesinin yüksekokul ve üniversite olduğu köylerde, yerleşke sınırlarında eğitim kurumlarının sınırlı olması Büyükşehirlere doğru göç olaylarına sebep olmuştur.

Maraş bölgesine gelen Kafkasyalı insanlar ile bölge halkı arasında, dil konusu ve ufak çaplı arazi anlaşmazlıkları dışında büyük çaplı sorunlar yaşanmadığı gibi kaynaşma süreci hızlı bir şekilde olmuştur. Kafkasyalı topluluklar Maraş Milli Mücadelesi'nde de önemli vazifeler üstlenmişlerdir. Milli mücadelenin önemli isimlerinden olan Arslan Bey'in Fındık Köyü'nden bir Çerkes oluşu buna en somut örnektir. Anlaşılacağı üzere Maraş'a yerleşen Çerkesler ve Çeçenler yerleştikleri toprakları ana vatanları olan Kafkasya'dan farklı görmemişlerdir. Kafkasyalı halkların bölgeye yerleşmeleri 1861 yılından 1915 yılına kadar devam etmiştir.

Çalışma alanımız içerisine dâhil ettiğimiz kültürel araştırmalar neticesinde Çerkes topluluklarının geleneklerine bağlı sürdürdükleri evlilikleri, inanca dayalı ritüeller, Çerkes örfi kuralları, giyim şekilleri, kız isteme adetleri, yolculuk kuralları, aile büyüğüne saygı gibi konular açıklığa kavuşturulmuştur. Nitekim Çerkes ve Çeçen toplumlar, kültürlerini ve âdetlerini önemli ölçüde korumuştur. Fakat evlilik, isim ve geleneksel kıyafetlerinde modern zamanın getirdiği yenilikler kapsamında değişimler meydana gelmiştir. Topluluk olarak içe dönük bir yapıya sahip olan Çerkes ve Çeçenler Kafkasya'dan getirdikleri bu alışkanlıkları adet haline getirmişlerdir. Bu kapalılık tamamen kültürlerini korumaya yönelik olduğu saptanmış ve herhangi bir milliyetçilik duygusu çerçevesinde olmadığı anlaşılmıştır. Diğer önemli bir husus da Kafkasya'daki alanla benzer şekilde, boy boy, kabile kabile birbirine yakın köylere yerleşmeleri olmuştur. Bu durum bu kavimlerin gerek kültürel gerekse dilsel özelliklerini günümüze kadar korumalarında etkili olmuştur.

KAYNAKLAR

ARŞİV BELGELERİ

CBA.A. MKT.MHM.223, 1277, Z 14 1
CBA, I.MMS, 16/946
CBA-BEO 3153 236473
CBA.Y.EE.33/29.1307.B.05.
CBA.A.MKT.NZD.308.26.1276.Ş.18.
CBA. DH MKT 1480 14.
CBA. 272_00_00_12_45_77_12_1
CBA. 272_00_00_12_45_77_12_2
CBA. DH.TMIK.M_18_13_1
CBA- DH.TMIK.M 18_13_2.
CBA. MKT_UM_475_75_1
CBA.BEO 3153/236.473.2
CBA.A.MKT.NZD.418.2
CBA İ.DH. 1407/1320 Z/8
CBA. DH. MKT. 1325/11.
CBA.İ.DH.1064. 834.35

KİTAP VE MAKALELER

ALPARSLAN, Y – Yakar, S., 2009, Seyahatname, Şehir Tarihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.

ALPASLAN E., 2018, "Çeçenler", Kahramanmaraş Ansiklopedisi, C.2, 2018.

AÇMA B., ve Kübra Y., 2013. "Kafkasya'nın Ekonomik Potansiyeli ve Dönüşümü İçin Politika Stratejiler", Yönetim ve Ekonomi Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi. C.20 S.2, Manisa, ss. 132-149,

AKAY T., 2009, Kafkasya'dan Uzunyayla Havalisine Göçler ve İskân (1859–1876), Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

AKÇORA E., 1996, "Rusyanın Kafkasya Siyaseti ve Geçmişten Günümüze Çeçenler", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S.100, ss. 303-323.

AKYÜZ J., 2008., "Göç Yollarında; Kafkasya'dan Anadolu'ya Göç Hareketleri", Bilig Dergisi, S.46, ss.37-56.

ALİZADE O., 2010., "18. Yüzyılın İlk Yarısında Rusya'nın Kafkasya'da İşgalcilik Politikası", Akademik Bakış C. 4, S.7 Azerbaycan, ss.106-114,

ALTIN H., 2017, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'ne Yapılan Çerkes Göçleri (Çerkes Sürgünü)", Belgi Dergisi, C.2, S.14, Pamukkale, ss.580-591.

ANKARA Kafkas Derneği, 2001, Çerkeslerin Sürgünü 21 Mayıs 1864, Kafkas Derneği Yayınları, Ankara,

ARGUN Y,G., 1990, Abhazya'da Yaşam ve Kültür, H. Ersoy-Y. Karadaş (Ter.), Nart Yay İstanbul.

ASAN H., 2016, "Devlet, Aşiret ve Eşkıya Bağlamında Osmanlı Muhacir İskân Siyaseti (1860-1914)", Göç Araştırmaları Dergisi, C.2, S.3 ss. 34-61.

ASLAN, C., 2009, "Türk-Rus-Gürcü İlişkilerinin Merkezindeki Ülke: Abhazya", Akademik Bakış, Kırgızistan, S.16.

ATALAY B., 2008, Maraş Tarihi ve Coğrafyası, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.

DOĞAN A., 2014, Çanakkale'den Cumhuriyet'e Maraşlı Şehitler, Berikan Yayınevi, Ankara.

AYDIN M, 1994, "Doksan Üç Harbi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı", DİA, C.9, ss.498-499

BARDAKÇI, M. N., 1996. "Kuzey Kafkasya'nın Bağımsızlık Mücadelesinde Tasavvuf ve Tarikatların Rolü", Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.2 , Isparta, ss.34-52.

BERZEG Sefer. E., 1996., Kafkasya ve Çerkesler Bibliyografyası, Nart Yayıncılık, Samsun

AYDOMUŞOĞLU, C., 2011, "Abbas Mirza (1789-1833) ve Dönemi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C, 4, S.19, ss.128-137.

BADDELEY J., 1989. Rusların Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil, Kayıhan Yayınları, İstanbul.

BAJ, J., Zeynep Durgun'un çalışmalarından derlenmiştir, (T.Y)

_____, 1969Çerkesyada Sosyal Yaşayış-Adetler, Fon Matbaası, Ankara,.

BALA M. 1993., Çerkesler, C.3, ss. 375-386.

BAYRAKTAR, H.,2007, "Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilayeti'ne Yapılan Göç ve İskânlar (1869–1907)", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.22, ss.405-434.

HABİÇOĞLU B., 1993, Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler, Nart Yayıncılık, İstanbul.

BERBER, F., 2011, "19. Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler", Karadeniz Araştırmaları Dergisi, S.31, ss.17-49.

BERJE, A., 2010Dağlı Halkların Göçü ve Kısa Tarihi, Chiviyazıları Yayınları, İstanbul.

_____, 2010, "Vyseleniye Gortsev Kavkaza" Kafkas Dağlıların Sürgünü, Russkaya Starina, C. 34, Sankt Petersburg: Tipografiya V.S. Balaševa, Oktyabr.

BERKOK İ., 1958, Tarihte Kafkasya, İstanbul Matbaası, İstanbul.

BERKMEN, H. 2002, "Çeçen Yemekleri". 2012 Çeçen Kültür Yıllığı, Aryan Basım, İstanbul.

Bi, M., 2011, Kafkas Tarihi 1, Berikan Yayınevi, s.23-25, Ankara.

_____, 2011, Kafkas Tarihi 2, Berikan Yayınevi, s.650-655 Ankara.

_____, 2018, "XIX. Yüzyılda Kocaeli Vilayetine İskan Edilen Kafkas Göçmenleri", Kocaeli Tarihi Sempozyumu, ss. 1313-1346.

BİCE H., 1991, Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler, TDV Yayınları, Ankara 1991.

BİLGE ADAMLAR KURULU, 2014, Kafkasyadaki gelişmeler ve Türkiye, rapor no 60, İstanbul.

BOLAT A., 2015, Osmanlı Arşiv Belgelerinde Çeçen Göçü, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

BOLAT G., 2013, "Kavram Tartışmaları Etrafında 21 Mayıs 1864 Çerkes Sürgünü", Yalova Sosyal Bilimleri Dergisi, Yalova, S.6.

BOLAT Şaban, Yitik Kule, Aryan Basımevi, İstanbul 2012.

BUNİYATOV Z., M., 1993, "Dağıstan", DİA**,** C.8, ss.404-406.

BUSHKOVİTCH P., 2016, "Çerkasski Prensleri veya Çerkes Mirzaları Rusya Boyar Eliti İçinde Kabardeyler (1560-1700)", Kafkasya Calışmaları - Sosyal Bilimler Dergisi, C.1, S.2, ss.1-32.

ÇAĞLAYAN S., 2006, "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke) S.17, ss.68-91.

ÇAKMAK N., 2015, Osmanlıdan Cumhuriyete Kahramanmaraş'ın Değişen Mimari Çehresi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Türk İslam Sanatları Programı, İstanbul.

ÇANAK E., 2013, Cumhuriyet Döneminde Tarihi, Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Seyhan (Adana) Şehri (1923-1956), Yayımlanmamış Doktora Tezi Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Manisa.

CEYHAN, D., 2008, Türkiye'de Kültürel Çeşitlilik Olarak Alt Kültürler: Çerkez ve Manav Alt Kültürleri Arasında Mukayeseli Bir Çalışma, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÇÜNATIKO M., Yusuf İzzet Paşa, 2002, Kafkas Tarihi, Adige Yayınları, Ankara.

DEMİRTAŞ M., 1996, Doğu Anadolu Nüfus Hareketleri (93 Harbi Sonrası), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Van.

DEMİRTAŞ M, 2009, "Kırım savaşı ve 93 harbi süresince Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskânları", Atatürk üniversitesi Türkiyat araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.41, ss. 215-238, Erzurum.

EFE, F., 2002, "İmam Şamil'in Mektuplarının Kuzey Kafkasya Bağımsızlık Hareketini Aydınlatmadaki Yeri ve Önemi", Avrasya Dosyası İstihbarat Özel, , C. 8, S. 2, ss. 372-384.

EFENDİ H., (t.y) Ahal-iAnapa ve Çerakise, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazma Katoloğu 1569, s.15.

ERES Z., ve Nur A., 2010, "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Kurulan Planlı Kırsal Yerleşmeler", İtü Dergisi, C.9, S.1, ss.79-90.

ERGENOĞLU M., 2014, "Savaş ve Sürgün", Kafkaslar'dan Anadolu'ya Uzanan Bir Göç Öyküsü Mersin Atlılar Köyü, 1864 Kafkas Tehciri Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, , Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, İstanbul.

ERKAN S., 2005, "Sürgün Olgusuna Analitik Yaklaşım ve Çerkes Sürgünü Örneği", Nart Dergisi, Sayı.43, ss.7-11.

ESER M., 1993, Uzunyayla Bölgesinde Yaşayan Çerkes Köylerinde Sosyal Kültürel Değişme, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sivas.

FEDAKÂR C., 2015, "1787-1792 Osmanlı-Rus Harplerinde Kılburun, Özi Nehri ve Hocabey Muharebeleri", Karadeniz Araştırmaları, S.46, ss.119-136.

FİRUZOĞLU S. R., 1999, Kırım ve Kafkasyadan Osmanlı İmparatorluğuna Göçler, Osmanlı. C.4 Ankara: Yeni Türkiye Yay. ss.687-696.

GÖKÇE C,1979, Kafkasya ve Osmanlı imparatorluğunun Kafkasya siyaseti, Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını, İstanbul.

GÖKDAĞ B. A., 2015 "Kafkasya ve Türklük", Yeni Türkiye Dergisi, S.71, ss.94-103.

GÖKHAN İ., ve Selim K., 2008, İlkçadan Dulkadirlilere Kadar Maraş, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.

_____, 2011, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.

GURULKAN K., vd. 2012, Osmanlı Belgelerinde Kafkas Göçleri I, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınları, Yayın No 121, İstanbul.

GÜNDOĞDU R, 2005, "Arşiv Belgeleri Işığında Kırım ve Kafkas Göçleri", Uluslararası Göç Sempozyumu, Zeytin Burnu Belediyesi Yayını, İstanbul.

GÜNDÜZ A., 2006 "Rusya'nın Türk İllerinde Yayılması ve Osmanlı Devletine Yapılan Türk Göçleri", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S.161, ss.71-81.

GÜNEŞ S., 2014, "Rus Kaynaklarına Göre 19. Yüzyılda Yaşanan Kafkas Göçlerinin Nedenleri ve Sonuçları", 1864 Kafkas Tehciri Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, İstanbul.

HARARİ Y. N., 2015, Hayvanlardan Tanrılara Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi, Kolektif Kitap, İstanbul.

İNALCIK H., 1999, Osmanlı-Rus İlişkikeri 1492-1700, Türk- Rus İlişiklerinde 500. Yıl 1491-1992, TTK, , ss.24-35, Ankara.

İPEK N., 1999, 93 Muhacereti, Osmanlı, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, , ss.661-667, Ankara.

İZZETGİL E., 2015, Rusya'nın Yakın Çevre Politikasında Bir Enstrüman Olarak Etnik Temelli Sorunlar ve Güney Kafkasya, yayımlanmamış doktora tezi, Ankara.

JAİMOUKHA A, 2009, (Çeviri Serap Canbek), "Çerkes Kıyafetleri ve Aksesuarları", Jineps Gazetesi. İstanbul.

KALAYCI İ., 2015. Tarih, Kültür ve İktisat Açısından Çerkesya (Çerkesler), Avrasya Etüdleri S.47, ss.71-111.

KALAYCI İ. ve Oktay K., 2012, "Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti ve Yerleşim Birimleri Üzerine Bir Değerlendirme", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.9, S.18.

KALAYCI İsa, Çatal, A. C, 2018, "Edirne Vilayeti'ne Yapılan Göçler (1853-1897)", Atlas Internatıonal Referred Journal On Socıal Scıences, C.2, S.10, 703-715.

_____, 2017, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Çankırı'ya Yapılan Kırım-Kafkas Göçleri", Sosyal Bilimler Dergisi, C.4, S.18, ss 255-269.

KANAT S., 2011, Osmanlı Devleti'ne Yapılan 1864 Kafkas Göçü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, , Erzurum.

KANBOLAT H., 2001. "Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı", Avrasya Dosyası, Rusya Özel, , C. 6, S.4, ss. 165-179.

KONYAR E., 2009, "MÖ I. Binyılda Kahramanmaraş", Toplumsal Tarih Dergisi, S.180, İstanbul.

KARA A., 2005, "1828-29 Osmanlı - Rus Savaşı ve Anadolu'da Alınan Tedbirler", Balık Esir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.8, S.14, ss.1-199.

KARAKULAK, M., 2016, "Türkiye'de Prut Savaşı Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme", Tarih Araştırmaları Dergisi, C.35, S.59, ss.256-269.

KARAÇAGİL C, 2010, "Kırım Savaşı Üzergne Bir Değerlendirme (1853-1856)", The Journal Of Academic Social Science Studies, C.5, S.1, ss.273-285.

KARPAT K., 2003, Osmanlı Nüfusu 1830–1914, (Çev. Bahar Tırnakçı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

KARAASLAN A., 1995, "Sağlık ve Hastalıkta Ailenin Önemi", Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, C.11, S.3, ss. 95-99.

KASUMOV Ali ve Hasan Kasumov, Çerkes Soykırımı, Kaf-Der Yayınları, Ankara 1995.

KEHA M., 2017, "1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'ne Kadar Yaşanan Kırım Kafkas Göçleri ve Erzurum'un Durumu", Ekev Akademi Dergisi, S.57, ss.91-105, Erzurum.

KOÇAK Y. ve Elvan T., 2012, "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri", Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.3, S.3, ss.163-184.

KOÇKAR M. T., 1999, Eskişehir Halkbilim Ürünleri, Anadolu Üniversitesi, ESBAV Yayını, Yayın No:146, Eskişehir.

KOVACIK F., 2010, "Mehmet Eser, Kafkasya'dan Anadolu'ya göçler (Sivas ili örneği)", zeithschrift für die welt, S.2.

KURAT A.N., 2011, Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk- Rus İlişkileri (1798-1919), TTK Basımevi, Ankara.

_____, 1972, "IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Yayınları, S. 182, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

KURTARAN U., 2016, "Karlofça Antlaşması'nda Venedik, Lehistan ve Rusya'ya Verilen Ahidnamelerin Genel Özellikleri ve Diplomatik Açıdan Değerlendirilmesi", TAD, C.35, S.60, , ss. 97-139.

KUSHHABİEV A., 2015, Çev: Murat Topçu, "Osmanlı Belgelerine Göre 18. Yüzyılın Sonlarında Kuzey ve Batı Kafkasya'da Osmanlı Politikasının Bazı Yönleri", Journal Of Caucasian Studies (Jocas) / Kafkasya Çalışmaları - Sosyal Bilimler Dergisi September / Eylül C. 1, S.1, ss.93-102.

_____, "21 Mayıs Sürgünü", Nart Dergisi, S..21, Ankara 2004.

KIRZIOĞLU, F., 1976, Osmanlıların Kafkas illeri'ni Fethi 1451-1490, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.

MİR V., 2007, Adige Giysisi ve Gelenek, Adige Cumhuriyeti Devlet Basımevi, Maykop,

_____, 2010, Adıge Davranış Kuralları, Jıneps Gazetesi, İstanbul.

MANSUR Ş., 1995, Çeçenler, Sam Yayınları, Ankara.

MUHAMMEDOĞLU A. S., 2001, Kafkasya**,** DİA, C.24, ss. 158-160.

OKÇU Y., 2001 Türk-Rus Mücadelesi, Berikan Yayınevi, Ankara.

ORHAN F. ve COŞKUN O., 2016, "Zorunlu Göçlere Yeni Bir Örnek: Ahıska Türkleri'nin Erzincan'a Göçleri", Türk Coğrafya Dergisi, S.67, ss.41-50.

ORUÇ Ş., 2016, "Türkçede Ana Dil ve Ana Dili", Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.2, S.1.

ÖZBEY R., 2016, Kafkasya ve Kafkas ülkeleri coğrafyası, Pegem akademi, İstanbul.

ÖZCAN T., 2014, "Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaş", Gece Kitaplığı Yayınları, İstanbul.

ÖZKİRAZ A., ve Mehmet Ç., 2015, "1864 Çerkes Sürgünü Sonrası Anadolu da Çerkes İskanı ve Devletin Göçmenlere Karşı Politik Tutumları", Tesam Akademi Dergisi, C.2, S.2, ss.9-28.

ÖZKAN M., ve Yetim, H., 2018, "Çeçen Mutfak Kültürü ve Yeme Alışkanlıkları Üzerine Bir Değerlendirme" Turizm ve Gastronomi Araştırmaları Dergisi, C.6, S.3, ss.352-363.

ÖZLÜ, Z., 2002, "19 Yüzyılda Düzce Kazasına Göçler", Bilig Dergisi, S.61, 2002.

ÖZTÜRK A., ve Serap T., 2018, "Kafkasya'dan Muş Yöresine Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1856-1905)", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.43, ss.437-458.

PAŞAOĞLU D. D., 2013, "Muhacir Komisyonu Maruzatı'na Göre (1877-78) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı", History Studies A Tribute to Prof. Dr. Halil INALCIK C. 5, S.2, ss.347-386.

POSTED İ., 14/04/2009 "Adige Kültürü Khabze Ödemiş Arikbasi Köyü", Jineps Gazetesi, İstanbul.

RİEKS S., 1995, Çerkes Orta Asya Anketi ss.14-1.

SAYDAM A., 1997, Kırım ve Kafkasya Göçleri (1856-1876), TTK, Ankara.

_____, 2014, "Soykırımdan Kaçış: Cebel-i Elsineden Memâlik-i Mahrûsaya", Kafkas Tehciri Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, İstanbul.

SATIŞ İ., 2012, "Kırım Savaşından Sonra Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve Şanlı Urfa Yöresine İskanlar", Türk Dünyası incelemeleri Dergisi, C.13, S.1, ss.517-531.

SOLAK İ.,2014, XVI. Asırda Maraş Kazâsı (1526-1563),Öncü Basım Evi, Kahramanmaraş.

SAYIN Y. USANMAZ A. ve ASLANGİRİ F., 2018, "Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği", KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, C.18, S.31, ss.1-13.

_____, 2006, "XVI. Yüzyılda Göksun (1527-1563)", Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, S.16, ss.

ŞAHİN H., 2015, XX. Yüzyılın Başlarında Maraş Sancağının İktisadi, Mali ve Sosyal Durumu, Öncü Basım Evi, Kahramanmaraş.

ŞORANOGUMUKO, 2008, Eski Adige Çerkes Tarihi, C.2 S.8, Ankara, 2008.

T.C Resmi Gazete, 11 Eylül 2014, Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği, S.29116.

TAŞ K. Z., 2004, "Kafkasya'dan Maraş ve Civarına Göçler", I. Kahramanmaraş Sempozyumu, C.1, Kahramanmaraş, ss.465-472.

TAVKUL,U., 2002, Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul.

TEMİZKAN A., 2013, "XVIII. Ve XIX Yüzyılda Rusya'nın kuzey Kafkasya'yı Kolonileştirmesinde kozakların işlevi", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, 12-2 ,ss.313-336.

TEPEKAYA M., 2006, "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırım ve Kafkasya'dan Göç Hareketleri ve Saruhan (Manisa) Sancağına Göçler", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal Of Turkish World Studies, C. 4, S. 2, ss. 463-480, İzmir.

TEYMUROVA G., 2016, "1806-1812 Osmanlı-Rusya Savaşı ve Azerbaycan", Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, C. 2, S.2, ss.46-59.

TOPSAKAL İ, 2016 "tarihi süreçte Rusya Türkiye ilişkileri", Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi,C 3, S. 2, ss. 33-53.

TÜRKMEN Z., 2013, XIX. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası (1800'lerin Başından 1828 Türkmençay Antlaşmasına Kadar), Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, ss 10-24, Ankara.

VALİYEV E. ve Doğan Y., 2016, "Güney Kafkasya'da Osmanlı Hâkimiyeti (1723-1735)", Sutad, S.40, ss.15-28.

VALİYEV E., 2014, VXVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Güney Kafkasya: Osmanlı, Safevi ve Rusya Kıskacında, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Konya.

YAĞCI Z. G., 2009, "Osmanlı Devletinin Kuzey Kafkasya Siyaseti: Çerkeslerden Bağlılık Senedinin Alınması", Sosyal Bilimler Dergisi, S.1, No.2, Balıkesir,.

YANAR S., 2002, Türk Rus ilişkilerinde gizli güç Kafkasya, kültür sanat yayıncılık, İstanbul.

YAMAÇ N., 2010, "Kamışcık Köyü", Jineps Gazetesi.

YEŞİLOT, O., 2008, "Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.36, ss.187-199, Erzurum.

YILDIR, E., 2005, "Büyük Çamurlu köyünde ahşap konut mimarisi", Doğu Akdeniz'deki Kafkasya dergisi, Adana.

YILMAZ M., 1995, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devletinin Muhâciri İskân Politikası", Osmanlı, Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, C 4, ss. 587-602, Ankara.

YILMAZ Ö., 2014, "1864 Kafkas Göçü Hakkında Bir Rapor", Mavi Atlas, C.3, ss.132-155.

_____, 2014., "1864 Kafkas Göç'ünde Trabzon", 1864 Kafkas Tehciri Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, İstanbul.

YILMAZ S. ve Yakşi, A., 2016, "Osmanlı Devleti'nden Günümüze Türk-Rus İlişkileri", TYB Akademi, S.17, ss. 9-57.

YÜKSEL H., 1994, Kafkas Göçmen Vakıfları, Vakıflar Dergisi. S.24, ss.117-126.

QASIMOVA S., 2017, "XIX Yüzyılda Kuzey Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler: Tarihçilik Açısından Göçün Nedenleri, Sorunları ve Sonuçları" , Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, C.4, S.13, ss.590-624.

GÖRÜŞMELER

ALAGÖZ Mahmut, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü, 14.10.2018

ALKIŞ Rufai, Özel Sektörden Emekli Göksun Yantepe Doğumlu, 1950 Sözlü Röportaj 05.10.2018.

ALTUNBAY Emin, Kahramanmaraş Çardak Köyü 1970 Doğumlu MEB'de Öğretmen, Görüşme, 12.10.2018.

_____, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü 12.10.2018

ARSLAN Hikmet, Kahramanmaraş Kafkas ve Kültür Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Özgün Araştırmacı, 1955 Çamurlu Doğumlu, Görüşme, 14.10.2018.

_____, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü, 14.10.2018

ARSLAN Şükrü, 1944 Soğucak Doğumlu Emekli Teknisyen, Görüşme, 14.12.2018.

ATALAR Fikret, İşçi Emeklisi, 1947 Göksun Kale-Salyan Doğumlu, Görüşme, 16.12.2018.

ATALAR Sermet, Serbest Meslek, 1973 Kale Salyan Doğumlu, Görüşme, 14.12.2018.

_____, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü,14.12.2018

ATEŞ Mehmet, emekli ve Kahramanmaraş Dağıstanlılar derneği yönetim kurlu üyesi, Görüşme, 01.12.2018.

ATEŞ Muharrem, Kahramanmaraş Dağıstanlılar derneği yönetim kurulu üyesi ve yüksek elektrik mühendisi, 1980 kireç doğumlu, Görüşme,01.12.2018.

AYDEMİR Hakan Kahramanmaraş Kuzey Kafkas Kültür ve Sanat Derneği Başkanı, Görüşme, 05.10.2018.

AYDEMİR Selami, SSK İşçi Emeklisi, 1962 Göksun Fındık Doğumlu, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, Dökümü, 27.10.2018

AYDEMİR Nuran, 1971 Göksun Yağmurlu Doğumlu, Görüşme, 02.11.2018.

BALIKÇI Aydın, Emekli Memur, Kahramanmaraş Kuzey Kafkas ve Kültür Derneği Eski Yönetim Kurulu Üyesi, 1964 Göksun Yantepe Doğumlu, Görüşme, 06.10.2018.

_____, Kahramanmaraş Kuzey Kafkas ve Kültür Derneği Eski Yönetim Kurulu Üyesi emekli memur, 1964 doğumlu, Görüşme, 13.10.2018,

BALIKÇI Ferit, Emekli Topograf 1939 Göksun Karaahmet Doğumlu, Görüşme,, 09.11.2018

_____, Emekli Topograf, 1939 Göksun Karaahmet Doğumlu, Görüşme, 22.12.2018

_____, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü, 09.10.2018

YAVUZ, Bekir Sami 12.02.1959 Fındık Doğumlu, Kahramanmaraş Kuzey Kafkas ve Kültür Derneği Başkanı, Görüşme, 28.10.2018.

BİLGİÇ Mahir T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü, 10.10.2018

_____, çiftçi emeklisi, 101 yaşında, 1918 Kahramanmaraş Tahirbey köyü doğumlu, Görüşme,, 10.10.2018.

_____, Çiftçi Emeklisi, 101 Yaşında, 1918 Kahramanmaraş Tahirbeğ köyü doğumlu, Görüşme,, 17.12.2018.

_____, Çiftçi Emeklisi, 101 Yaşında, 1918 Kahramanmaraş Tahirbeğ Köyü Doğumlu, Görüşme,, 23.12.2018.

BOLAT Atilla Mutlu, Kafkas Dernekleri Federasyonu Başkanlığı Yönetim Kurulu Üyesi, 1963 Göksun Yantepe Köyü Doğumlu, Görüşme, 05.12.2018

_____, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü, 05.12.2018

BOLAT Mutlu, Katarder Kurucu Başkanı-Karma Esnaf Odalar Birliği Kurulu Üyesi-Kahramanmaraş Kafkas Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Esnaf 1976 Kargabükü Doğumlu, Görüşme,, 18.10.2018.

BOLAT Şaban, Emekli Öğretmen Yerel Kültür Tarihçisi, Görüşme, 04.12.2018,

CANLI Ayşe, Göksun Mehmet Bey Köyü Sakinlerinden Büyük Şehir Belediyesinde Memur, 1970 Mehmet Bey doğumlu, Görüşme,15.10.2018.

_____, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü, 15.10.2018

ÇELİK Ahmet, Kahramanmaraş Kuzey Kafkas ve Kültür Derneği Yönetim Kurulu Üyesi ve Çerkes Dilleri Konusunda Dil Eğitmeni, Görüşme, 03.10.2018.

_____, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, Dökümü, 03.10.2018.

ÇINGI Hikmet, Dağıstanlılar derneği yönetim kurulu üyesi ve aynı zamanda MEB öğretmeni, 1963 Ortatepe doğumlu, Görüşme,01.12.2018.

_____, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü, 01.12.2018

DAĞISTANLI İskender, Kahramanmaraş Ortatepe Doğumlu Emekli Edebiyat Öğretmeni ve Sözlü Kültür Tarihçisi, 01.07.1940 Doğumlu, Görüşme, 03.12.2018

DAL Nurettin, Huaj Nermin Sürmen, 5 Temmuz 2015 Görüşme, , Http://www.Goksungundem.Com./Haberdetay.Asp.?ID=02464.

EVHİT Thazeplh Uğurlu- Saffet Uğurlu, Anzorey Doğumlu Tarafından Nakledilen Görüşme, 14.10.2018

EYERCİ Aytuğral, Kahramanmaraş Kuzey Kafkas ve Kültür Derneği Eski Başkanı Tapu ve Kadastro Müdürlüğünden Emekli, 1954 Kuzutepe doğumlu, Görüşme,16.10.2018.

_____, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, Dökümü, 16.10.2018.

GÜNEY Yılmaz, Çardak Kültür Derneği Başkanı, Emekli Öğretmen, 1954 Çardak Doğumlu, Görüşme, 07.12.2018

GÜNEY Atıf, 1938 Çardak Köyü Doğumlu, Emekli Öğretmen, Görüşme,, 15.04.2019.

GÜNEŞ Haydar, 1947 Soğucak Doğumlu, çiftçi emeklisi, Görüşme,, 05.19.2018.

KOÇ Hami Emekli Reprezant Kahramanmaraş Kuzey Kafkas Derneğinde Yönetici, 25.11.1963, Yağmurlu Doğumlu Görüşme, 28.10.2018,

_____, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü, 28.10.2018

KUŞÇU Rahmi, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Emeklisi 1957 Göksun Fındık Doğumlu Eski Kuzey Kafkas ve Kültür Derneği Yönetim Kurulu Üyesi, Görüşme, 12.10.2018.

ÖĞÜT Orhan, Emekli Öğretmen, 1946 Temürağa Doğumlu, Görüşme, 19.10.2018,

ÖREN Mehmet, Emekli Öğretmen Göksun Kamışcık Köyü 1947 Doğumlu, Görüşme, 13.10.2018

ÖZCAN Selahattin, 1959 korkmaz Köyü Doğumlu Yöre Sakinlerinden Kahramanmaraş Kuzey Kafkas ve Kültür Derneği Yönetim Kurulu Üyesi İşçi Emeklisi, Görüşme, 11.10.2018.

ÖZCAN Yılmaz, 1947 Göksun Doğumlu, Görüşme, 21.06.2018.

ÖZDEN Şamil Ali, 1968 Gücüksu Köyü Doğumlu, Görüşme, 10.04. 2019.

ÖZDEN Vahidet, 1947 Sisne Doğumlu, Görüşme, 09.04.2019.

ÖZDEMİR Fatih, Kahramanmaraş Göksun, 1965 Yazıköy Doğumlu Zanaatkâr, Görüşme, 02.12.2018.

_____, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü,02.12.2018.

ÖZDEMİR İbrahim, Emekli Milli Eğitim Şube Müdürü, 1950 Göksun Tahirbey Doğumlu, Görüşme, 12.08.2018.

PAPŞU Murat, 1967 Doğumlu, Köyüm Ağapınar, Eskişehir'e bağlı, Editör, Görüşme, 11.09.2018.

SEVİNÇ Hasan Basri, Emekli Hekim, 1949, Hacı Ömer Doğumlu. Görüşme, 01.11.2019.

ŞİMŞEK İsmail, Emekli Tedaş Müdürü, 1960 Sisne Doğumlu, Görüşme, 16.12.2018

_____, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü, 16.12.2018.

YAŞAR Arslan, Emekli Uzman Çavuş, 1970 Göksun Saraycık Doğumlu, Görüşme, 16.11.2018.

_____, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü, 16.11.2018.

YEMUZ Beyazıt, Tarakçı, Gazeteci Spiker, Radyo Yayıncısı, Göksun Kara Ahmet Köyü, Yaş 62, Görüşme, 07.25.2018.

İNTERNET KAYNAKLARI

BAGIRAY M. Ve ALTUN Ş. N., Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve Biga Yöresine Yerleşimler,s.1-3, http://www.asagidemirci.net/proje.pdf, (09.08.2018).

COLARUSSO, John Kocsav Prometus, Çerkesler, *Edebiyat İndeks Sayfası*, 2011, http://www.circassiancenter.com/cc.turkiye/edebiyat/efsaneler/064_prometheus.htm. (20.05.2016)

Http://www.Pau.Edu.Tr/Zyilmaz/Tr/Sayfa/Osmanli-Rus-Savaslari, (08.07.2018).

Çağdaş Duman, Osmanlı'nın 18.Yüzyıl Kafkasya Politikasında Rus Faktörü, Ege Üniversitesi:https://www.researchgate.net/publication/322698628_Osmanli'nin_18_Yuzyil_Kafkas_Politikasinda_Rus_Faktoru, (Erişim tarihi: 12.08.2018).

http://cerkesler.tr.gg/Kafkasya.htm, (Erişim Tarihi, 27.05.2016).

http://www.kmaraskafder.org.tr/tr/haber-arivi/107-kargabuekue-anzurey-marue.html, (Erişim Tarihi: 10.10.2018).

http://www.cerkesya.org/pages/cerkes-koyleri/item/3310-kuzutepe-koyu-kahramanmaras-goksun, (Erişim Tarihi: 12.10.2018).

Aysel-Dergin,ÇerkesKültürü,http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/kultur/129_cerkeskulturu.htm. (Erişim Tarihi: 21.05.2015).

Kafder yayınları (2008), *Çerkesler'de Aile ve Akrabalık Sistemi*, http://www.cerkes.net/kulturumuz/cerkesler-de-aile-ve-akrabalik-sistemi-t6287.html. (Erişim Tarihi: 26.05.2015).

https://www.academia.edu/724000/Eskişehir_ve_Yöresinde_Kafkasya_Göçmenlerinin_Giyim_Kuşam_ve_Süslenme_Kültürü_2006_-_M._Tekin_Koçkar,(Erişim Tarihi: 28.05.2018).

http://www.turansam.org/makale.php?id=1929, (09.10.2018).

http://www.radikal.com.tr/kahramanmaras-haber/kahramanmarastaki-mahallenin-ismi-cerkezce-anzorey-oldu-1338263/ : (14.04.2019).

http://www.cerkezdernegi.com/?Syf=26&Syz=118079, (26.10.2018).

http://www.cerkesya.org/icerik/cerkes-koyleri/926-mehmetbey-koyu-kahramanmaras-goksun, (Erişim Tarihi: 10.10.2018).

http://www.kmarasdagder.org/?pnum=21&pt=ORTATEPE+K%C3%96Y%C3%9C, (Erişim tarihi: 20.04.2019).

http://ahhulgoh.blogcu.com/k-maras-kirec-koyu/2705567. (21.04.2019).

https://www.haber46.com.tr/ekonomi/cardak-elmasi-dunya-pazarinda-h336576.html, (Erişim Tarihi: 03.04.2019).

http://memocanabi.blogcu.com/sisne-koyu/4796010. (16.12.2018).

http://kaffed.org/kultur-sanat/anadil/item/958-%C3%A7erkes-dillerine-genel-bir bak%C4%B1%C5%9F-kafkasya-ve-t%C3%BCrkiye.html, (30.04.2019).

http://tdk.gov.tr/?s=g%C3%B6%C3%A7, (25.05.2019).

EKLER

EK-1 Bölgede İlk Yerleşmelerin Tarihlerine Dair Vatandaşlık Üst Soy Bilgisi

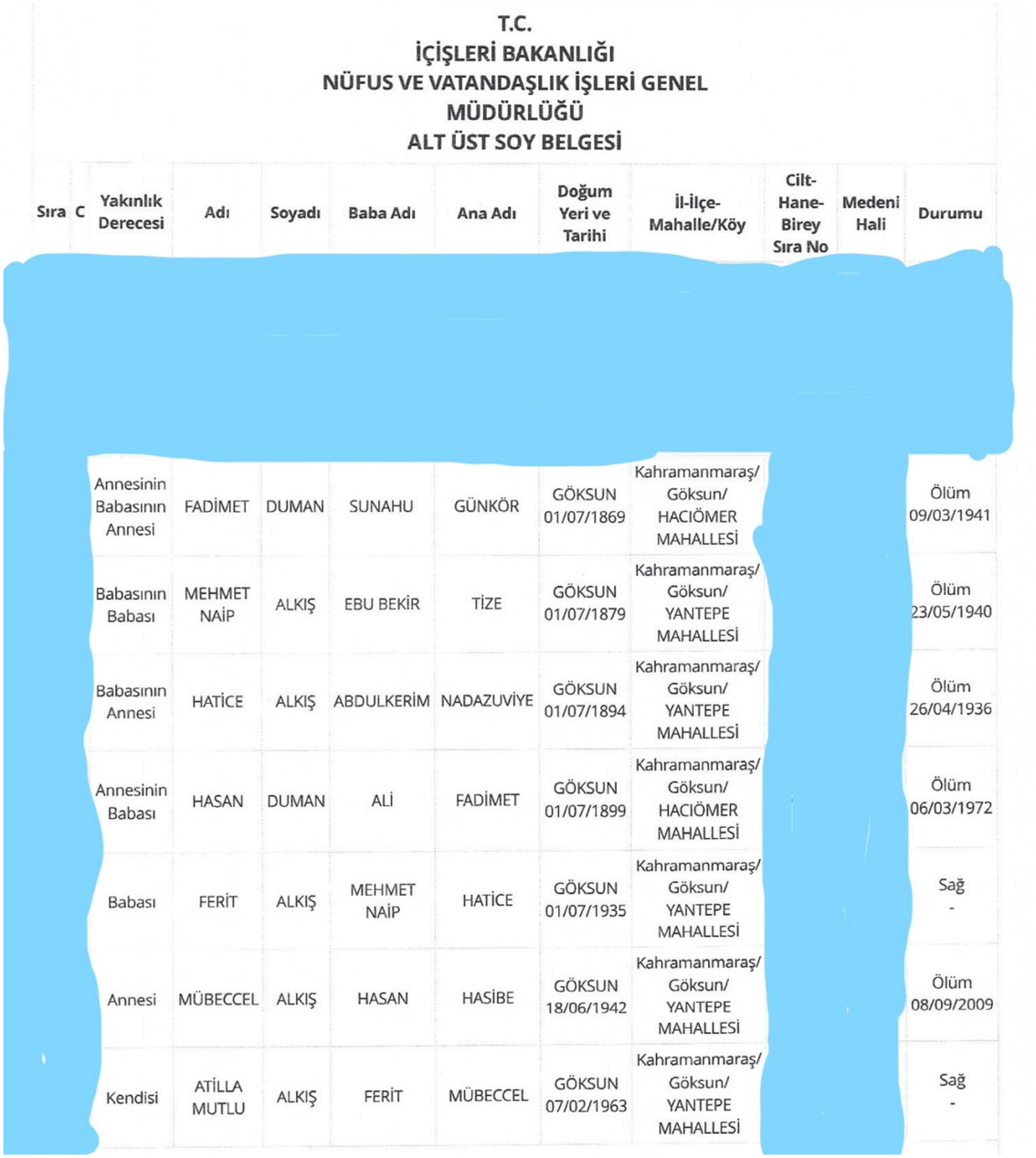

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
NÜFUS VE VATANDAŞLIK İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ALT ÜST SOY BELGESİ

Sıra	C	Yakınlık Derecesi	Adı	Soyadı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Yeri ve Tarihi	İl-İlçe-Mahalle/Köy	Cilt-Hane-Birey Sıra No	Medeni Hali	Durumu
		Annesinin Babasının Annesi	FADİMET	DUMAN	SUNAHU	GÜNKÖR	GÖKSUN 01/07/1869	Kahramanmaraş/ Göksun/ HACIÖMER MAHALLESİ			Ölüm 09/03/1941
		Babasının Babası	MEHMET NAİP	ALKIŞ	EBU BEKİR	TİZE	GÖKSUN 01/07/1879	Kahramanmaraş/ Göksun/ YANTEPE MAHALLESİ			Ölüm 23/05/1940
		Babasının Annesi	HATİCE	ALKIŞ	ABDULKERİM	NADAZUVİYE	GÖKSUN 01/07/1894	Kahramanmaraş/ Göksun/ YANTEPE MAHALLESİ			Ölüm 26/04/1936
		Annesinin Babası	HASAN	DUMAN	ALİ	FADİMET	GÖKSUN 01/07/1899	Kahramanmaraş/ Göksun/ HACIÖMER MAHALLESİ			Ölüm 06/03/1972
		Babası	FERİT	ALKIŞ	MEHMET NAİP	HATİCE	GÖKSUN 01/07/1935	Kahramanmaraş/ Göksun/ YANTEPE MAHALLESİ			Sağ -
		Annesi	MÜBECCEL	ALKIŞ	HASAN	HASİBE	GÖKSUN 18/06/1942	Kahramanmaraş/ Göksun/ YANTEPE MAHALLESİ			Ölüm 08/09/2009
		Kendisi	ATİLLA MUTLU	ALKIŞ	FERİT	MÜBECCEL	GÖKSUN 07/02/1963	Kahramanmaraş/ Göksun/ YANTEPE MAHALLESİ			Sağ -

EK-2 CBA, DH. MKT. 1480. 14 Maraş Sancağına İskan Olunan Çerkes Kavimlerine Dair Tahrirat.

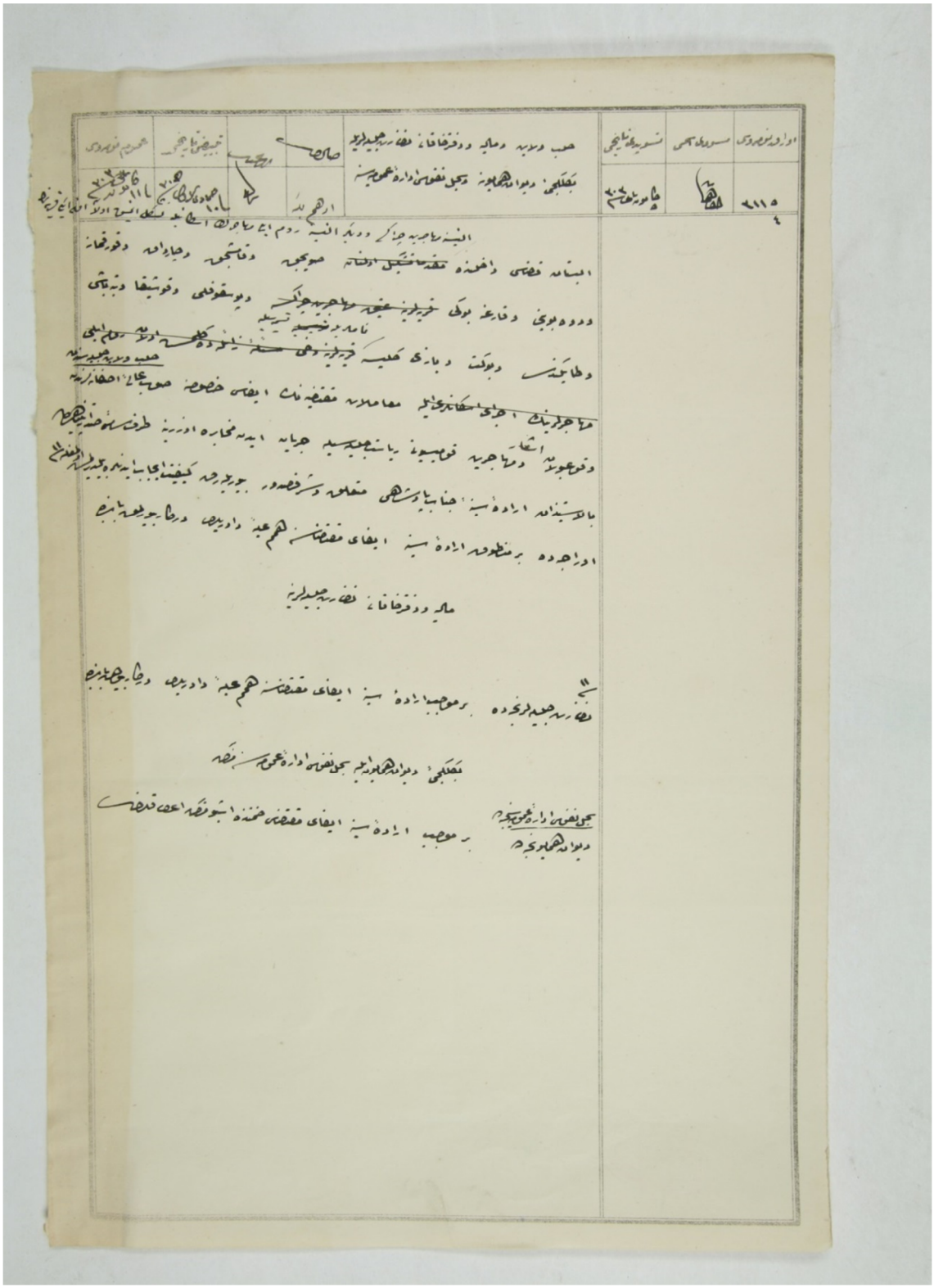

EK-3 CBA, 272_00_00_12_45_77_12_1 Maraş ve Cebel-i Bereket Vilayetleri mülhakatında muhacir iskanına kifayet edecek mertebede emlak-ı miriyeye ait arazi mevcut olduğuna Dair

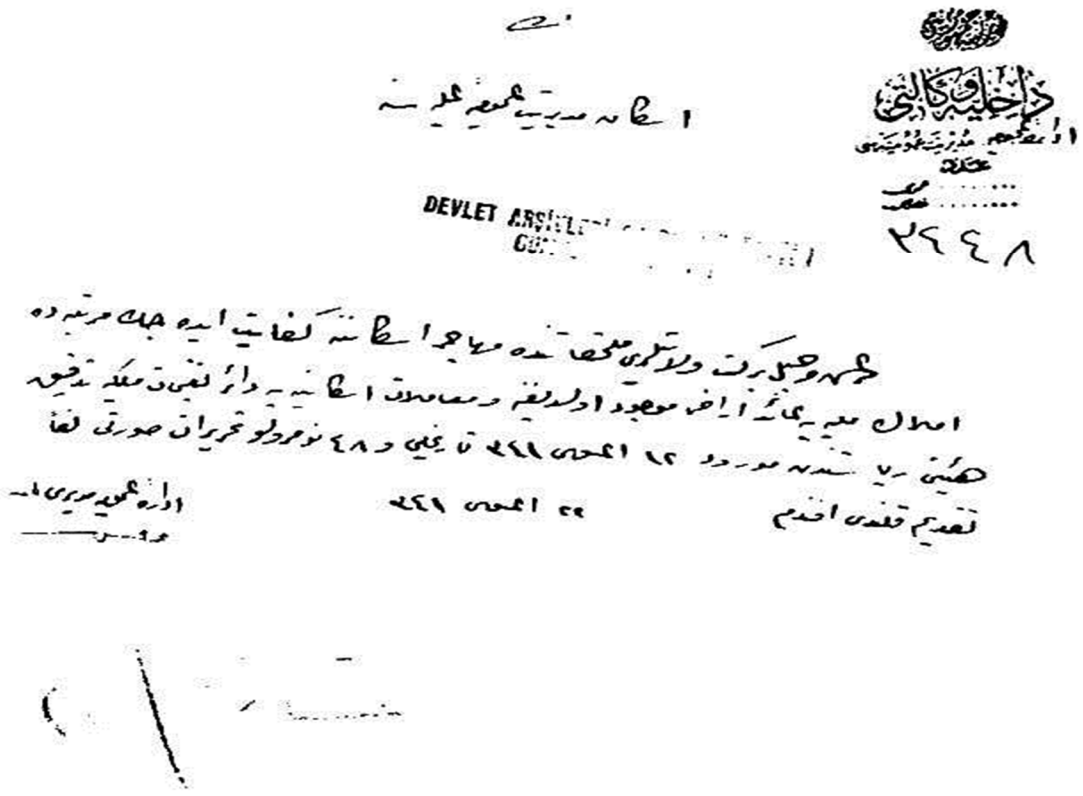

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

272 | | | 12 | 45 | 77 | 12 | 1

EK-4 CBA, A MKT. UM. 475. 75. 1 Kayseri'den Maraş Sancağına Nakil Olan Kabilelere Dair Sivas Mutasarrıflığından Gönderilen Yazı

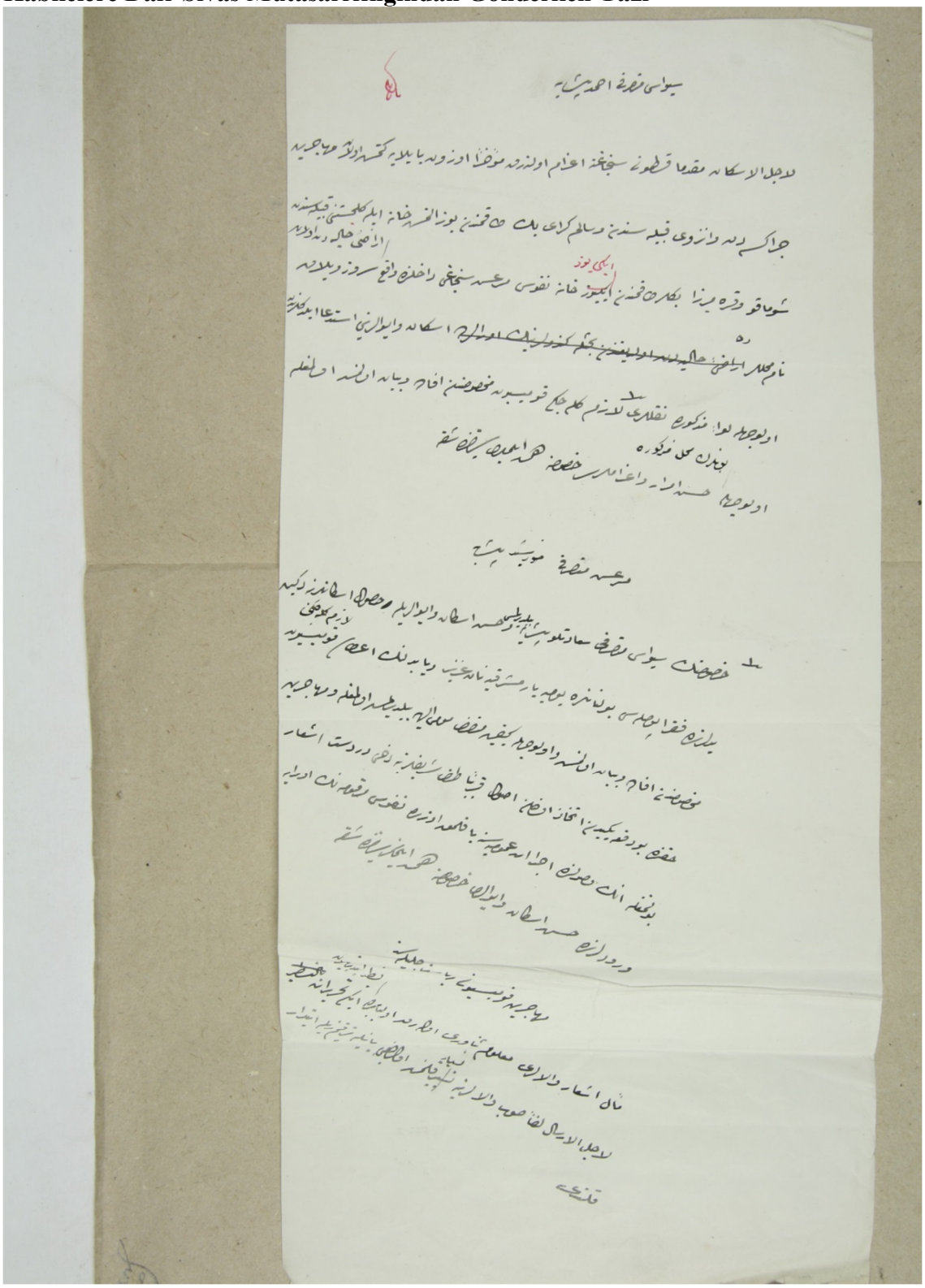

EK-5 BCA. 272_00_00_12_45_77_12_2 , Elbistan Andırın Elbistan Bölgelerine İskan olunan Muhacirlere dair Dahiliye Vekalet-ine Ait Telgrafname Örneği

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Recep ÇELİK
Doğum Yeri ve Tarihi : Kayseri-28.01.1990

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Tarih Bölümü İ.Ö
Yüksek Lisans Öğrenimi: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı / Cumhuriyet Ana Bilim Dalı
Doktora Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller : **İngilizce**
Bilimsel Faaliyetleri : Soğuk Savaş'ın Bilinmeyen İsyanı: Jeltoksan Ayaklanması *KSÜ SBD Cilt: 15 Sayı:2 2018

İş Deneyimi

Stajlar : Pedagojik Formasyon
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :

İletişim : **539-222-5775**
E-Posta Adresi : recep353846@gmail.com
Tarih : 09.01.2019